

Krishnamurti

naplója

Jiddu Krishnamurti

Krishnamurti naplója

Amrita Kiadó

Budapest/ 2004

A mű eredeti címe: Krishnamurti's Journal
Copyright © 1982, Krishnamurti Foundation Trust Ltd.,
Brockwood Park, Bramdean, Hampshire, S024 OLQ England,
e-mail: info@brockwood.org.uk, website: www.kfoundation.org
© All rights reserved.

*Further information about Brockwood Park School,
the Krishnamurti Study Centre, and other publications may be obtained
by writing to the Krishnamurti Foundation Trust*

Fordította:
Kecskeméti Edit

Lektorálta:
Simon Nóra

Korrektúra:
Ma Vimal Aloka

Szerkesztés, borítóterv:
Monory Dominika

**Magyar kiadás © 2004 Amrita Kiadó
Minden jog fenntartva!**

ISBN 963 9234 14 1

Nyomtatta és kötötte:
Kaloprint Nyomda Kft., Kalocsa

Előszó

1973 szeptemberében Krishnamurti naplójírásba fogott. Közel hat héten át naponta került bejegyzés a jegyzetfüzetébe. Ebből az időszakból az első hónapot az angliai Hampshire-ben található Brockwood Parkban, az idő többi részét pedig Rómában töltötte. Majd másfél év múlva folytatta a naplójírást kaliforniai tartózkodása idején.

Csaknem mindegyik naplórészlet elején egy természeti képet ír le, melyet meghitt közelségből ismer, a tájleírás azonban csak három esetben vonatkozik arra a helyszínre, ahol Krishnamurti éppen tartózkodik. Így a legelső bejegyzés első oldalán a Brockwoodi parkban elterülő ligetről ír, a második oldalon viszont a képzelete már nyilvánvalóan Svájcban jár. Legközelebb csak 1975-ben, Kaliforniában festi le azt a környezetet, ahol éppen akkor van. A többi esetben olyan helyszíneket idéz fel, ahol korábban tartózkodott. Ezek a leírások nagyon érzékletesek, és megmutatják, hogy Krishnamurti milyen éles megfigyelőképességgel rögzítette emlékezetében a természeti helyszíneket. A napló arra is rávilágít, hogy a természethez való közelsége milyen nagymértékben ihlette tanításait.

Krishnamurti a naplóban végig egyes szám harmadik személyben utal saját magára, és a naplójegyzetein keresztül – a korábbiakkal ellentétben – saját magából is megmutat valamit az olvasónak.

M. L.

1973. szeptember 14.

A minap, visszatérőben a mezőn és a fák közt tett kiadós sétánkból, a nagy fehér ház melletti ligeten* jöttünk keresztül. Amint a kerítésátjárón keresztül a ligetbe jutottunk, hirtelen megérintett a hely mélységes békessége és csöndje. Még a fűszál sem rezdült. Szinte szentségtörésnek éreztük, hogy keresztülmenjünk, hogy a földre lépjünk, és istenkáromlásnak tűnt megszólalni, de még lélegzetet venni is. Rezdületlen méltósággal álltak a vörösfenyők – **a hallgatagok**, ahogy az indiánok hívják őket. Most tényleg mély hallgatásba burkolóztak. Még a kutya is abba hagyta a nyulak üldözését. Csak állt ott az ember, és még levegőt is alig mert venni, hangoskodó és nevetgélő betolakodónak érezte magát, aki mit sem sejtve lépett a ligetbe, és ott megdöbbenve élte át a váratlan áldás örömét. A szív lassabban ver, elnémulva a csodától. Az egész környék szívében érezhettük magunkat. Mostantól kezdve, ha belépsz ide, ez a szépség, ez a csönd, ez a különös mozdulatlanság mindig itt lesz. Jöhetsz bármikor, mindig itt találsz a maga teljességében, gazdagságában, megnevezhetetlenségében.

Ha tudatosan meditálsz, bármilyen módon is, az sosem lehet valódi. A meditációra tett szándékos erőfeszítés nem meditáció. Annak magától kell jönnie – hívni, odaszólítani nem lehet. A meditáció nem az elme játéka, és nem is a vágyakozás vagy az élvezet. A meditációra tett minden igyekezet éppen a meditáció elutasítását jelenti. Csak légy tudatos abban, amit gondolsz és cselekszel, és semmi mást nem kell tenned.

* A brockwoodi ligetben sok ritka fajfa él, például a vörösfenyő.

A látás és a hallás képezi a cselekvést, amihez nem járul semmiféle jutalom vagy büntetés. A cselekedni tudás: látni és hallani tudás. A meditáció minden formája szükségszerűen önbecsapást, illúziót eredményez, mert a vágyakozás elvakít.

Kellemes volt az este, és a tavasz lágy fénnel vonta be a tájat.

Egyedül lenni jó. Úgy távol kerülni a világtól, hogy közben az utcákat járod: ezt jelenti az egyedüllét. Miközben a forrásvíztől és az olvadó hótól megduzzadt, lármásan rohanó hegyi patak mellett, az ösvényen kaptatsz felfelé, ha tudatában vagy, hogy milyen fenséges ott az a magányosan álló fa, akkor vagy egyedül. Az utca emberének magányossága nem más, mint életfájdalom – ő soha sincs egyedül, sohasem kerül távol, nem vonja ki magát, nem válik sebezhetővé. Ha tele vagy tudással, az végtelen nyomorúságot szül. Nézd csak az utca emberét, akiből árad az önkifejezési kényszer, annak összes frusztrációjával és fájdalmával együtt; ő aztán soha sincs egyedül. Fájdalmát az okozza, hogy emészti a magány.

A hegyi patakot magasra duzzasztotta az olvadó hó és a kora tavaszi esőzés. A lezúduló víz nagy hanggal görgette a simára kopott köveket. Egy legalább ötvenéves fenyő dőlt a patakba; az utat elmosta a víz. A patak vize palaszürke volt a felkavarodott iszaptól. A patak feletti mezőn temérdek vadvirág nyílt. A levegő tiszta volt és megtelt varázslattal. Fent magasan még hó volt, a gleccsereken és a nagy csúcsokon ott fehérlett még a nemrég lehullott hó, ami meg is marad egész nyáron át.

Olyan csodálatos reggel volt; ilyenkor az ember fáradság nélkül gyalogolhat akármeddig, észre se véve a meredek kaptátokat. A levegőnek tisztán és határozottan lehetett érezni az illatát. Senki nem járt az ösvényen. Egyedül voltál a sötétlő fenyőkkel és a lezúduló patakka. Az ég olyan hihetetlenül kék volt, ami csak a hegyekben fordul elő. Ott kéklott a falombokon és a sudár fenyőfákon keresztül. Nem volt kihez szólni, nem fecsegett az elme. Egy szarka szállt tova és eltűnt az erdőben. Az ösvény elkarnyarodott a lármás pataktól és teljessé vált a csönd. Ez a csönd nem a zaj megszűntekor beálló csönd volt, nem is az a csönd,

amit a naplemente hoz magával, nem is az elme elcsitulásával járó csönd. Nem a templomi vagy múzeumi csönd volt, hanem valami olyasmi, ami időhöz és térhez egyáltalán nem kötődik. Nem az a csönd volt ez, amit az elme hoz létre magának. Forró volt a nap és kellemes az árnyék.

Csak mostanában fedezte fel, hogy a hosszú gyaloglások alatt egyetlen gondolat sem ébredt benne, sem a nyüzsgő utcákon, sem az elhagyott ösvényeken. És ez már a gyerekkora óta így volt – nem hatoltak gondolatok az elméjébe. Csak figyelt és hallgatott, semmi mást nem tett. Gondolatok - melyekből újabb gondolatok születhettek volna – nem ébredtek benne soha. Az elméje nem alkotott képeket. Egy napon rádöbbsent, hogy mennyire különös is ez; gyakran próbált meg akarattal gondolkozni, de a gondolatok nem jöttek. E sétái alatt – akár emberek között, akár egyedül – semmilyen gondolat nem támadt benne. Ilyenkor van az ember egyedül.

A hófedte csúcsok fölött sötét és súlyos felhők gyülekeztek. Valószínű volt, hogy később esni fog, de most még élesek voltak az árnyékok, és ragyogóan tisztán sütött a nap. Az a kellemes illat még mindig érződött a levegőben; az eső új illatot hoz majd. Hosszú volt még az út lefelé a faházig.

Ebben a virradat előtti órában a falucska kihalt volt, ám a mögötte húzódnó tájat fák, mezők és susogó szellő töltötték be. Egyedül a főutca volt kivilágítva, minden mást sötétség borított. Úgy három órával napfelkelte előtt járhatott az idő. Felhőtlen, csillagfényes éjszaka volt. A havas csúcsok és a gleccsek sötétbe burkolóztak, és szinte mindenki aludt még. A keskeny hegyi utakon sok volt a kanyar, így nem lehetett túl gyorsan haladni, az autó pedig új volt még, bejáratos. Szép autó volt, nagyteljesítményű, jó vonalvezetésű. A hajnali levegőben a motor nagyon hatékonyan dolgozott. Az országút ékesége volt ez az autó, és ahogy kapaszkodott fölfelé, a kanyarokat nagyon stabilan vette. Hajnalodott, s az elnyúló hegyvonalatok, a szőlőskertek, a fák körvonalai már kivehetők voltak. Szép nap ígérkezett. A hegyek között hűvös és kellemes volt az idő. Aztán felkelt a nap – a leveleken és a fűszálakon harmat csillogott.

A gépeket mindig is szerette. Szétszedte az autók motorját, ami utána jobban ment, mint újkorában. Vezetés közben annyira természetesen jön a meditáció. A tudatod követi a vidéket, a házakat, a mezőkön dolgozó embereket, az elhaladó autók márkáját és a leveleken átszüremlő, kéklő égboltot. Még csak észre sem veszed, hogy meditálsz – a meditációd már réges-rég elkezdődött és vég nélkül tart. Az idő nem alkotóeleme a meditációnak, és a szó, azaz a meditáló sem. A meditációban nincsen meditáló. Ha mégis van, akkor az nem meditáció. A meditáló egyet jelent a szóval, a gondolattal, az idővel, ennél fogva állandó átalakulásnak, váltakozásnak van kitéve. A meditáció nem virág, ami kinyílik, aztán elhervad. Az idő: mozgás. Ülsz a folyóparton, és onnan figyeled a vizet, az áramlást és a tovasodródó tárgyakat. Ám amikor benn vagy a vízben, akkor nincs megfigyelő. Nem a

puszta megnyilvánulásban rejlik a szépség, hanem éppenséggel a szó, a kifejezés, a vászon, a könyv elhagyásában.

Milyen békés nyugalmat árasztanak ezek a hegyek, a rétek, a fák – az egész vidék megmártózik a múltó reggel fényeiben. Két férfi veszekedik hangosan hadonászva, kivörösödött arccal. Az utat hosszan fák szegélyezik; múltóban a hajnal gyöngédsége.

Ott volt előtted a tenger, és a levegőt eukaliptusz-illat töltötte be. Az alacsony férfi egy távoli országból érkezett – sovány és gyenge izomzatú testét nap barnította le. Rövid üdvözlés után kritikába fogott. Milyen könnyű is bírálni a tények konkrét ismerete nélkül. Így szólt:

– Lehet, hogy szabad vagy, és tényleg meg is éled, amiről beszélsz, fizikailag azonban mégis börtönben vagy, a barátaid folyton ott loholnak a nyomodban. Nem vagy tisztában azzal, hogy mi történik körülötted: az emberek autoritásként tekintenek rád, miközben te magad nem vagy tekintélyelvű.

– Nem vagyok biztos benne, hogy jól látod a helyzetet. Aki egy iskolát vagy bármilyen más szervezetet irányít, annak bizonyos felelősséget fel kell vállalnia, de ez a tekintély érvényesítése nélkül is működhet, és működik is. A tekintélyelvűség kifejezetten árt az együttműködésnek, annak, hogy a problémákat közösen vitathassuk meg. Mert mi mindig így cselekszünk, bármilyen munkát is végzünk. Ez tény. Hadd hangsúlyozzam ki, hogy senki nem áll köztem és a másik ember között.

– Amit mondasz, az rendkívül fontos. Az összes írásodat és beszédedet ki kellene nyomtatni, és egy megfontolt és elhivatott kis csoportnak kellene terjesztenie őket. A világ épp felrobbanóban van, és közben elmegy melletted.

– Megint csak attól tartok, hogy nem vagy tisztában a helyzettel. Régebben egy kis csoport magára vállalta az elhangzottak terjesztését. Most egy másik kis csoport megint felvállalta ugyanezt. Ismétlem, ha szabad, nem látod át a helyzetet.

A férfi több bíráló megjegyzést is tett, bírálatát azonban minden esetben feltételezésekre és múltó meggyőződéseire alapozta. Ő pedig, anélkül, hogy védekezett volna, a férfi tudomására hozta, hogy valójában mi is a helyzet. Hiába.

Milyen furcsák az emberek...

A hegyek elmaradoztak, és az embert körbevette a mindennapi élet zshivaja: a jövés-menés, az öröm és a bánat. Egy kis dombon egy magányosan álló fa ékesítette a tájat. Mélyen lenn a völgyben patak zubogott, mellette pedig egy vasút futott. El kell hagynod a világot, hogy észrevedd e patak szépségét.

Aznap este, ahogy az erdőn haladt át, rossz érzése támadt. A nap épp lenyugodni készült, és a pálmafák magányosan emelkedtek ki az aranyló nyugati égbolt háttéréből. A majmok a fűgefa lombjai között készülődtek az éjszakára. Alig járt ember ezen az ösvényen, ritkán lehetett itt bárkivel is összeakadni. Sok volt viszont a szarvas, akik félénken húzódtak vissza a sűrűbe. Mégis olyannyira érezni lehetett, hogy valami megfoghatatlan veszély mindent áthat, mindenre ránehezedik, ott ólalkodik körülöttem, hogy a vállad fölött hátrapillantottál. Itt nem éltek veszélyes állatok – elvándoroltak máshová, mikor már túl közel került ide a terjeszkedő város. Megkönnyebbülést jelentett kijutni innen, és a megvilágított utcákon át visszatérni. Másnap este a majmok ugyanúgy ott voltak, a szarvasok is, és a nap éppen a legmagasabb fák mögött járt, a vészjósló hangulatnak azonban már nyoma sem volt. Sőt, a fák, a bokrok s a sokféle kis növény mind szeretettel fogadtak. A barátaid között érezhetted magad, akik mindig szívesen látnak, teljes biztonságban. Az erdő befogadott, és minden este öröm volt itt sétálni.

A nagy erdőségek nem ilyenek. Ott valóságos a veszély, nemcsak a kígyók miatt, hanem az ott élő tigrisek miatt is, melyekről mindenki tud. Amikor az egyik délután ott járt, egyszer csak szokatlanul nagy csönd támadt. A madarak abbahagyták a csivitelést, a majmok is elnémultak, és úgy tűnt, mintha minden visszafojtaná a lélegzetét. O is mozdulatlanná vált. S aztán egyik pillanatról a másikra minden újra megelevenedett: a majmok megint játszottak és incselkedtek egymással, felzendült az esti madárcsicsergés, és érződött, hogy elmúlt a veszély

Teljesen más a hangulata azoknak a kisebb erdőknek és ligeteknek, ahova az ember azért jár, hogy nyulat, fácánt, mókust lőjön. Itt olyan világba kerülsz, ahol jelen van az ember – a pus-

kajával és a rá jellemző kegyetlenséggel együtt. Ezért aztán ezek az erdők elveszítik az ártatlanságukat, és többé már nem fogadnak örömmel. Szépségük egy része odalett, és eltűnt az a boldog susmogás.

Csak egyetlen fejed van, jól vigyázz hát rá, mert a fej csodálatos dolog. Semmilyen gépezet vagy számítógép nem veheti vele a versenyt. A fej oly határtalan és összetett, oly végtelenül sok mindenre képes; kifinomult és eredményes - a tapasztalatok, a tudás, az emlékezet tárháza. Belőle ered minden gondolat. Az általa felhalmozott gyűjtemény egészen elképesztő: rosszindulat, zűrzavar, bánat, háború, korrupció, illúzió, eszményképek, fájdalom, gyötrellem, nagyszerű katedrálisok, szépséges mecsetek és szent templomok. Fantasztikus, amit eddig létrehozott, és ami lehetőségként még előtte áll. Ám úgy tűnik, egy dologra nem képes: arra, hogy alapjaiban változtasson a viselkedésén egy másik fejjel, azaz egy másik emberrel való kapcsolatában. Úgy tűnik, nem hat rá sem büntetés, sem jutalom, és az ismeretei sem alakítják át a magatartását. Az **én** és a **te** megmarad. Soha nem ébred rá, hogy az **én** azonos a /e-vel, hogy a megfigyelő a megfigyelt is egyben. A szeretete a torzulása, az élvezete a gyötrelme, eszményeinek istenei egyben eszményeinek tönkretevői is. Szabadsága a börtöne, és arra nevelték, hogy ebben a börtönben élje le az életét, persze egyre kényelmesebbé, élvezhetőbbé téve ezt a börtönt. Csak egyetlen fejed van - viseld hát gondját, és el ne pusztítsd. Hiszen oly könnyű megmételyezni.

Mindig is az a furcsa érzése volt, hogy közte és a fák, a folyók, a hegyek között nincsen távolság. Ezt az érzést nem kifejlesztette magában – az ilyesmit nem lehet kifejlesztetni. Soha nem emelkedett fal ő és a másik ember között. Bármit is tettek vele, bármit is mondtak neki, az soha nem ejtett rajta sebet, de a hízélgés sem érintette meg. Valahogy egészében véve érintetlen maradt. Nem volt visszahúzódo vagy távolságtartó. Olyan volt, mint a folyó vize. Nagyon kevés gondolata volt; amikor egyedül

volt, egyáltalán nem is voltak gondolatai. Beszéd vagy írás közben az agya ugyan aktív volt, ám egyébként elcsöndesedett és egyfajta mozgás nélküli aktív állapotban volt. A mozgás: idő - az aktivitás viszont nem.

Ez az irányultság nélküli különös aktivitás zajlik álmában is és ébren is. Gyakran ébred ezzel a meditációs aktivitásával - valami ilyesmi zajlik benne legtöbbször. Soha nem utasította vissza, de nem is hívogatta. Egyik éjjel hirtelen felébredt és rögtön teljesen éber volt. Tisztán érezte, hogy valami gömbvillámszerű fény hatol a fejébe, pontosan a közepébe. Jó ideig figyelte - mintha csak valaki mással történe. Ez nem káprázat volt, nem az elme születménye. Hajnalodott, és a függöny résén át már láthatta a fákat.

Ez még most is az egyik legszebb völgy Tele van narancsligetekkel, s a hegyek teljesen körülölelik. Régebben a fák és gyümölcsösök között csak elszórva voltak házak, ám ma már sokkal több van. Az utak szélesebbek, zajosabbak, és nagyobb a forgalom – különösen a völgy nyugati végénél. A hegyek és a magas csúcsok azonban semmit sem változtak - emberi kéz nem érintette őket. Számtalan ösvény vezet fel a hegyekbe – sokszor sétált itt, látott medvét, csörgőkígyót, szarvast, és egyszer egy hiúz is. A hiúz ott volt előtte a keskeny csapáson – dorombolt, miközben a sziklához és fatönkökhöz dörgölözött. A szurdokban szembe fújt a szél, így az ember egészen közel tudott kerülni hozzá. A hiúz nagyszerűen érezte magát – el volt ragadtatva a világtól: rövid farka felállt, hegyes fülei előremeredtek, rozsdabarna szőre tisztán fénylett, és észre sem vette, hogy mindössze néhány méterre valaki ott áll mögötte. A csapáson egy mérföldet tehettünk meg így együtt, mindketten teljesen nesztelenül haladva. Gyönyörű állat volt, fenséges hegyi teremtmény. Egy kis patak bukkant fel előttünk, és amikor odaértünk – hogy meg ne ijedjen – halk suttogással üdvözölte. A hiúz nem pazarolta az időt arra, hogy körülnézzen – egy pillanat alatt úgy eltűnt, mint a villám. Azért így is egy jó ideig barátok voltunk.

A völgyet szinte már fojtogatóan tömény narancsvirágillat töltötte be, különösen kora reggel és este. Az illat átjárta a szobát, az egész völgyet, minden zugot – a virágok istene áldást bocsátott a völgyre. Nyáron kimondottan nagy volt a forróság, és ennek megvolt a maga különlegessége. Sok évvel ezelőtt, amikor itt járt, csodálatos hangulat fogadta. Ma már ez kevésbé érződik. Az emberek ezt is tönkre teszik, mint ahogy úgy tűnik, szinte mindent. De majd visszaáll a régi rend. A virág ugyan elvirágzik és elszárad, mégis újra visszatér, ugyanazzal a bájjal.

Gondolkodtál már valaha azon, hogy az emberek miért tévednek rossz útra és válnak tisztességtelenné, miért vesztik el méltóságukat és lesznek agresszívak, erőszakosak és alattomosak? Semmi értelme a környezetet, az adott kultúrát vagy a szülőket hibáztatni. Mindig a körülményekre vagy másokra akarjuk háritani a felelősséget ezek miatt a torzulások miatt. Könnyű magyarázatokat gyártani és különböző okokra hivatkozni. A régi hinduk ezt **karmának** hívták – ki mint vet, úgy arat. A pszichológusok a szülők nyakába varrták a problémát. Az úgynevezett vallásos emberek pedig a dogmáikra és a hitükre alapozzák a véleményüket. Ám a kérdésre továbbra sincs válasz.

Mert vannak, akik viszont születésüktől fogva nagylelkűek, szívélyesek, felelősségteljesek. Őket nem változtatja meg semmilyen külső hatás vagy a környezet. Bármilyen hangos is a láрма körülöttük – ők megőrzik önmagukat. Vajon miért?

A magyarázatoknak nincs sok jelentőségük. Minden magyarázat pusztán menekülés – csak arra jó, hogy elkerüld a valóságot: azt, **ami van**. Pedig ez az egyetlen dolog, ami számít. Az, **ami van**, teljesen átalakítható a magyarázatokra és oknyomozásra pazarolt energiával. A szeretet nem az időben, nem az elemzésben létezik, nem is a sajnálkozásokban vagy a vádaskodásokban. A szeretet akkor van jelen, amikor a pénz, a pozíció utáni sóvárgás és az önbecsapás eltűnik.

Beköszöntött a monszun. A tengert szinte feketére festették a ránehezedő sötét felhők, és a szél majd* kitepte a fákat. Napokon keresztül szakadt az eső, és ha volt is egy-két nap szünet, utána minden kezdődött előlről. Minden kis tóban békák kurtyoltak, és az esőzés hozta kellemes illat járta át a levegőt. A föld megtisztult, és napokon belül bámulatosan zöld színben pompázott a természet. Szinte a szemed láttára növekedett minden. Kisütött a nap, és a föld minden porcikája sziporkázott. A kora reggelt madárdal töltötte be, és mindenhol apró mókusok tűntek fel. Amerre a szem ellátott, mindenhol virágok voltak – vadon nyíló és kertiek: jázmin, rózs, körömvirág.

Egyszer a tengerhez vezető úton, a pálmafák és az út fölé nehezedő trópusi fák alatt egy daloló gyerekcsapat vonult el, akik mindent megnéztek, ami az útjukba akadt. Látszott, hogy boldogok, ártatlanok, mit sem tudnak a világról. Egyikük – észrevéve bennünket – odajött hozzánk, és egy darabon kéz a kézben haladtunk. Egyikőnk sem szólt egy szót sem, és amikor odaértünk, ahol a kislány lakott, ő búcsút intett és eltűnt a házban. A világ, a családja majd el fogják rontani őt is. Neki is lesznek majd gyerekei, akik miatt bánkódni fog, és a világ a maga rafinált módján őket is tönkreteszi majd. De aznap este ez a kislány boldog volt, és alig várta, hogy megfoghassa valakinek a kezét, s ezzel megoszthassa örömét.

Egy este, amikor az esőzésnek már vége szakadt, az aranyló nyugati égbolt alatt ugyanezen az úton tartott hazafelé, amikor egy fiatal férfival találkozott, aki tüzet vitt egy agyagedényben. Egy tiszta ágyékkötő volt az összes ruhája, két férfi követte őt, akik egy halottat cipeltek. Mindannyian bráhminok voltak, frissen mosakodva, tisztán, egyenes tartással. A tüzet vivő fiatalember bizonyára a halott fia volt. Meglehetősen tempósan haladtak.

A holttestet egy elhagyott fövényes parton fogják elégetni. Minden olyan egyszerű volt – teljesen más, mint a virágoktól roska-
dozó, agyondíszített halottaskocsi, melyet csillogóra fényesített
autók hosszú sora vagy a koporsó mögött haladó gyászolók bo-
rúsan feketéllő menete követ. Máskor azt láthatod, hogy a halot-
tat illően letakarják, és biciklin tolják a szent folyóhoz, ahol az-
tán elégetik.

A halál jelen van mindenütt, de úgy tűnik, egyáltalán nem tu-
dunk együtt élni vele. Sötét és ijesztő dologként kezeljük, amit
jobb elkerülni, még beszélni sem illik róla. Tartsd távol, csukd be
előtte az ajtót! De hiába, mert mindig ott van. A szeretet szép-
sége a halál, de az emberek egyiket sem ismerik. A halál fájdal-
lom, a szeretet pedig öröm, és a kettő sohasem találkozhat, szét
kell őket választani. Ez a kettősség hozza magával a fájdalmat és
a gyötrelmet. Így van ez már az idők kezdete óta: itt van velünk
a megosztottság és a vele járó véget nem érő küzdelem. Azok
számára mindig ott lesz a halál, akik nem látják, hogy a megfi-
gyelő maga a megfigyelt, a tapasztaló pedig maga a megtapaszt-
alt. Olyan ez, mint egy hatalmas folyó, amiben az ember az ösz-
szes világi javaival, hiúságával, fájdalmával, tudásával együtt
fennakad, és hacsak nem hagyja ott a folyóban az összes felhal-
mozott holmiját, és nem úszik ki a partra, a halál mindig ott fog
várakozni és figyelni a küszöbén. Amikor elhagyja a folyót, ak-
kor már nincs többé part sem – a folyópart: a szó, a megfigyelő.
Hátrahagy hát mindent, a folyót is és a partot is. Mert a folyó az
idő, a partok pedig az idő gondolatai. A folyó az idő áramlása, és
a gondolatok az időben születnek. Amikor a megfigyelő min-
dent, ami valaha ő volt, elhagyott, akkor többé már nincs meg-
figyelő. Ez nem halál. Ez az időtlenség. Ezt nem ismerheted meg,
mert a tudás az időben létezik; nem tapasztalhatod meg, mert a
felismerés az időre épül. Az ismerttől való megszabadulás az idő-
től való megszabadulást jelenti. A halhatatlanság nem a szó, a
könyv, a képzet, amit te hoztál létre. A lélek, az **én**, az **átman**

mind a gondolat gyermekei, a gondolat pedig idő. Amikor nincs idő, akkor nincs halál sem. Akkor csak szeretet van.

A nyugati égbolt színei elhalványultak, és a horizont szélén felbukkant a fiatal, félnék, szelíd újhold. Az úton minden oly mulandónak tűnt: a házasság, a halál, a gyerekkacaj, a zokogás... Egyetlen csillag ragyogott a hold közelében.

Ma reggel a folyó páratlanul szép volt. A nap éppen a fák s a köztük megbúvó falu fölé emelkedett. A levegő mozdulatlan volt és a víztükör teljesen sima. Napközben majd nagy hőség lesz, de most még meglehetősen hűvös volt, és egy majom süt-kérezett magányosan a napon. Testes, súlyos példány, aki mindig egyedül időzött itt. Napközben sosem lehetett látni, csak korán reggel jelent meg a tamarindfa tetején: úgy tűnt, hogy amint meleg lesz, a fa elnyeli a majmot. Az aranyzöld légykapók a galambokkal együtt a korláton gubbasztottak, a keselyúk pedig mozdulatlanul üldögéltek egy másik tamarindfa legfelső ágain. Végtelen csend vette körül, miközben egy padon ült, teljesen magába merülve.

Éppen a reptérről tartott visszafelé egy árnyas úton – a fák körül zöld és piros papagájok repkedtek nagy lármát csapva, amikor az úton keresztben valami nagy halmot vett észre. Amikor az autó közelebb ért, már látta, hogy az a halom nem más, mint egy csaknem teljesen meztelen ember, aki keresztben fekszik az úton. Az autó megállt, mi pedig kiszálltunk. A férfi teste hatalmas volt, a feje nagyon kicsi – csak bámulta a lombok mögött felbukkanó hihetetlenül kék eget. Mi is felnéztünk, hogy lássuk, mit bámul, és onnan az útról az égbolt valóban csodálatosan kék volt, a lombok pedig bámulatosan zöldek. A férfi teste torz volt, és azt mondták róla, hogy amolyan falu bolondja. Nem volt hajlandó odébb menni, ezért nagyon óvatosan ki kellett kerülni az autóval. A teherhordó tevék és a hangoskodó gyerekek tudomást sem vettek róla, amikor elhaladtak mellette. Egy arra sétáló kutya nagy ívben kerülte ki a férfit. A papagájok a saját rikácsolásukkal voltak elfoglalva. A kiszáradt földeket, a falusiakat, a fákat, a sárga virágokat mind a saját létezésük kötötte le. A fejlődő világ része volt ez, ahol senki, semmilyen szervezet nem ka-

rolta fel ezeket az embereket. Fedetlen csatornák, mocsok, összezsúfolódó embertömeg – a szent folyó pedig csak hömpölygött tovább... Az élet szomorúsága mindent áthatott, és a súlyos szárnyú keselyűk fönt köröztek a magas kékségben, mozdulatlan szárnyakkal kerengve órákon át, várakozva és figyelve.

Mi a józan értelem és mi az örület? Ki számít épelméjűnek és ki tébolyultnak? Vajon a politikusok elméje ép? És a papok – ők vajon beszámíthatók? Aki ideológiailag elkötelezi magát, lehet épelméjű? Ok azok, akik irányítanak, alakítanak és ide-oda taszigálnak bennünket – és akkor mi vajon épelméjűek vagyunk-e?

Mit jelent a józan értelem? Teljesnek és nem széttagoltnak lenni a tettekben, az életben és minden kapcsolatban – ez a józan értelem igazi lényege. A józanság azt jelenti, hogy teljes vagy, egészséges vagy, szent vagy. Örült, neurotikus, elmebeteg, zavarodott, skizofrén – nevezd, aminek akarod – az, aki a tetteiben és a kapcsolataiban, vagyis a létezésében széttöredezett és darabokra hullott. Szembenállást és megosztottságot gerjeszteni – ami a téged képviselő politikusok feladata – annyi, mint az elmebajt fenntartani és elmélyíteni, tegye azt akár egy diktátor, akár azok, akik valamilyen ideológia vagy a béke nevében élvezik hatalmukat. És aztán ott vannak a papok: vess csak egy pillantást az ő világukra is. Ott áll a pap, közéd és a mindkettőtök által igazságként elfogadott megváltó, isten, menny, pokol közé ékelődve. Ő a tolmács, a képviselő – az ő kezében van a mennyország kulcsa. Ő az, aki kijelöli az utat az emberek számára a hit, a dogma, a szertartások eszközeivel – ő az igazi propagandista. Azt pedig, hogy irányíthatnak a kényelemszereteted, a biztonság utáni vágyad és a jövőtől való félelmed teszik lehetővé. És vajon a művészek, az értelmiségiek, a tudósok – akiket annyi csodálat és rajongás vesz körül – ők vajon épeszűek? Vagy talán két külön világban élnek egyszerre - az ideák és a képzelet világában, ahol a kifejezés kényszere hat, s ez teljesen elkülönül fájdalommal és élvezettel teli hétköznapjaiktól?

A körülötted levő világ darabokra hullott, és veled is ez történik. Ennek a kifejeződése a konfliktus, a zűrzavar, a gyötrelem, mert te vagy a világ, és a világ egyet jelent veled. A józan értelem: cselekvő élet – konfliktusok nélkül. A cselekvő élet és az eszmék összeegyeztethetetlenek. A *látás* a cselekvést magát jelenti - nem pedig azt, hogy először ideákat alkotsz, majd a levont következtetés alapján cselekszel... mert ez konfliktust szül. Az elemző egyben maga az elemzett is. Amikor az elemző elkülöníti magát az elemzettől, akkor ezzel ellentétet hoz létre, és az ellentét zökkenti ki az embert az egyensúlyból. A megfigyelő és a megfigyelt azonosak – és pontosan ebben rejlik a józan értelem, a teljesség lényege. A szent teljesség pedig magával hozza a szeretetet.

Olyan jó, amikor az ember mindenféle gondolat s a velük érkező gondok nélkül ébred, mert ilyenkor az elme kipihente magát, rendet teremtett önmagában. Emiatt olyan fontos az alvás. Az elme vagy az ébrenlét óráiban tesz rendet a kapcsolataiban és a cselekedeteiben - és akkor az alvás idején teljes mértékben pihenni tud -, vagy ha nem, akkor az alvás alatt a saját szájíze szerint kísérli meg elrendezni az ügyeit. Nappal különféle tényezők miatt a káosz újratermelődik, az alvás idején aztán az elme megint csak megpróbál kiszabadulni ebből a zűrzavarból. Az elme, az agy csak ott tud eredményesen és tárgyilagosan működni, ahol rend van. Az ellentmondás bármely formája rendezetlenséget jelent. Gondold csak végig, hogy minek van kitéve az elme minden áldott nap: ébrenlét idején rendetlenséget csinál, alvás közben pedig igyekszik újra rendet tenni. Ez az élet napról napra ismétlődő konfliktusa. Az agy csak biztonságban tud működni – ellentmondások és zűrzavar közepette nem. Ezért aztán valamilyen neurotikus mintában próbálja megtalálni a biztonságot, de ettől a belső konfliktus csak súlyosbodik. Rend csak akkor lehetséges, ha ez az egész kaotikus állapot átalakul. Tökéletes rend akkor van, amikor a megfigyelő azonossá válik a megfigyelttel.

A ház melletti árnyas és csendes kis utcán keservesen zokogott egy kislány, úgy, ahogy csak a gyerekek tudnak. Öt-hat éves lehetett, aprócska a korához képest. Csak ült a földön és záporoztak a könnyei. Leült a kislányhoz és megkérdezte, hogy mi történt, de a kislány nem tudott megszólalni a zokogástól, még levegőt is alig kapott. Lehet, hogy megverték, vagy tönkrement a kedvenc játéka, vagy valaki gorombán ráförmedt. Aztán kijött az anyja, megrázta a gyereket és bevitte. A férfiről szinte tudomást sem vett, hisz idegen volt. Néhány nap múlva, amikor

ugyanott haladt el, a házból vidáman mosolyogva lépett ki a kislány, és egy kis darabon együtt ment vele. Az anyja biztosan megengedte neki, hogy csatlakozzon az idegenhez. A férfi gyakran járt ezen az árnyas kis utcán, és a kislány ilyenkor kijött a bátyjával és a nővérével együtt, hogy üdvözölje őt. Vajon elfelejtik-e valaha is ezek a gyerekek az őket ért sérelmeket és fájdalmakat, vagy majd ők is fokozatosan felépítik saját mentsvárait és bátyáikat? Úgy tűnik, hogy az emberi természet sajátja, hogy őrizgesse ezeket a sérelmeket, amik aztán elferdítik, meghamisítják tetteiket. Előfordulhat-e, hogy az emberi elmét sosem éri semmilyen sérelem, nem ejt rajta sebet semmi? Nem sérülni annyira, mint megmaradni ártatlannak. Ha te nem sérülsz, akkor teljesen természetes, hogy te sem sebzeld meg másokat. Lehetséges ez? A kultúra, amelyben élünk, súlyos sebeket ejt mind az elmén, mind a szíven. A zaj, a környezetszennyezés, az agresszió, a versengés, az erőszak, az oktatás, és még sok más tényező mind hozzájárul a szenvedéshez. Mégis itt kell élnünk a brutalitás és szembenállás világában: mi vagyunk a világ, és a világ nem más, mint mi magunk. És mi az, amit sérelem ér? Az a kép sérül meg, amit saját magáról alakít ki az ember. Furcsa módon ezek a képek, bizonyos kisebb eltérésektől eltekintve, szerte a világon megegyeznek. Az általad alkotott kép lényegében ugyanaz, mint a tőled több ezer mérföldre levő emberé. Így hát az az illető nő vagy férfi is te vagy. A te sérelmed milliók sérelme: te vagy a másik ember is.

Lehetséges, hogy valaki sohasem sérül meg? Ahol seb van, ott nincs szeretet. Ahol sérelem van, ott a szeretet pusztán élvezet, kedvtelés. Csak ha felfedezed magadnak a soha-nem-sérülés szépségét, akkor tűnik el a múlt összes sérelme. A kiteljesedett jelenben a múlt terhe elveszti súlyát.

Ő soha nem sérült, annak ellenére, hogy sok mindent megélt már: hízelgést és zaklatást, fenyegetést és biztonságot. Ez nem azt jelenti, hogy érzéketlen volt, hogy nem tudatosult benne az,

ami történt, hanem egyszerűen csak azt, hogy nem alkotott képet magáról, nem vont le következtetéseket, és nem támaszkodott eszmékre. A magadról kialakított kép az ellenállás, a szembehelyezkedés eszköze. Ha ez nincs, akkor érzékeny leszel ugyan, ám nem sérülsz meg. De nem keresheted akarattal a kiszolgáltatottság és az érzékenység állapotát, mert amit keresel és végül megtalálsz, az csak ugyanennek a képnek egy másik formája. Értsd meg ezt az egész folyamatot, és ne pusztán a szavakat, hanem láss a szavak mögé is. Fenntartások nélkül légy tudatában az egész rendszernek, amelynek igazságát megpillantva a kép alkotója megszűnik.

A víz magasan állt a kis tóban, és az egész víztükör csillogott. Aztán elsötétült, és az ég nyitva állt...

A szomszédban egy nő énekelt, és csodálatos hangjával elbűvölte kisszámú hallgatóságát. A mangó- és pálmafák között lenyugvó nap az arany és a zöld különböző színeiben pompázott. A nő imádságokat énekelt - hangja egyre dúsabbá és árnyaltabbá vált. Hallgatni művészet. Amikor a földön ülve nyugati klasszikus zenét vagy ezt a nőt hallgatod, akkor talán romantikus érzéseid támadnak, vagy múltbéli emlékképek bukkannak fel, vagy a felmerülő gondolatok hirtelen hangulatváltozásokat idéznek elő benned, de az is lehet, hogy a jövőn kezdesz el me-rengni... De úgy is lehet hallgatni valamit, hogy közben egyetlen gondolat sem mozdul benned — amikor a tökéletes csenden, a teljes némaság állapotán keresztül hallgatsz.

Ha az ember úgy hallgatja saját gondolatait, vagy az ágon éneklő feketerigót, vagy valaki más szavait, hogy eközben nem merül fel benne gondolati válasz, akkor ennek teljesen más lesz a jelentése, mint amit a gondolatáramlás hoz létre. Ebben rejlik a hallgatás művészete: teljes figyelemmel hallgatni - a hallgatásodnak ekkor nincs középpontja.

A hegyeknek van egy olyan mélységes csöndje, amit a völgyekben sosem találsz meg. Mindennek megvan a maga csöndje — a csönd a felhők felett és a csönd a fák között teljesen más; a két gondolat közötti csönd végtelen; a gyönyör és a félelem csöndjei pedig tapinthatók. A mesterséges csönd, amit a gondolat produkál, maga a halál. A zajok közötti csönd pusztán szünet a zajok között, de nem csönd - mint ahogy a háborúk közötti szünet sem béke még önmagában. A katedrálisok és templomok, e különleges emberi alkotások sötét csöndjének kora és szépsége van. A múltnak és a jövőnek, a múzeumoknak és a temetőknek is megvan a maguk csöndje. De ezek egyike sem valódi csönd.

A férfi ott ült mozdulatlanul a festői szépségű folyó partján - több mint egy órát töltött ott. Minden reggel lejött, frissen fürödve; egy ideig monoton szanszkrit dallamot énekelt, aztán rögtön a gondolataiba merült. Úgy tűnt, hogy nem zavarja a nap, legalábbis ilyenkor reggel még nem. Egy nap ez az ember odajött hozzá, és a meditációról kezdett beszélni. Nem tartozott semmilyen meditációs iskolához - úgy ítélte, haszontalanok és semmilyen igazi értelmük nincs. Egyedült élt, nőtlen volt, és már régen féltette magában a világ dolgait. Tudott uralkodni a vágyai felett, irányította gondolatait, és remete életet élt. Nem volt se keserű, se beképzelt, se közönyös - már évekkel ezelőtt hátrahagyott minden ilyesmit. A meditáció és a valóság jelentették az életét. Ahogy beszélt és kereste a megfelelő szavakat, a nap nyugodni készült és mélységes csend ereszkedett le ránk. A férfi abbahagyta a beszédet. Később, amikor a csillagok már nagyon közel voltak a földhöz, megszólalt:

– Ez az a csend, amit mindenütt kerestem: a könyvekben, a tanítók szavaiban és saját magamban. Sok mindenre rátaláltam, de nem erre. Most, hogy nem kerestem, nem akartam, eljött hozzám. Vajon olyan dolgokra vesztegettem az életemet, amik valójában egyáltalán nem is fontosak? Fogalmad sincs, hogy mi mindenben mentem keresztül: böjtölések, önmegtagadás, gyakorlatok. Már régen rájöttem, hogy mindez hiábavaló, de erre a csöndre sosem akadtam rá. Mit tegyek most, hogy megmaradjak ebben a csöndben, hogy megtarthassam, hogy a szívemben őrizhessem? Te biztosan azt mondanád, hogy semmit se tegyek, mert az ember nem akarhatja, nem hívhatja meg ezt a csöndet. De hát járjam tovább az országot, mint azelőtt, önmagamot ismételve, önmagámon uralkodva? Ahogy itt ülök, tudatában vagyok ennek a szent csendnek, s most ezen a csenden keresztül tekintek a csillagokra, a fákra, a folyóra. S habár látom és érzem mindezt, voltaképpen nem vagyok benne. Ahogy a minap mondtad: a megfigyelő egy a megfigyelttel. Most már értem,

hogy ez mit jelent. Azt az áldást, amit én kerestem, nem lehet keresés útján megtalálni. Itt az ideje, hogy induljak.

A folyó színe sötétre változott, és a partja mentén csillagok tükröződtek a vízen. A nappali zajok lassan elcsitultak, és megjelentek a finom éjszakai neszek. Csak bámulta a csillagokat, a sötétbe borult földet, és a világ távol került tőle. Szépség – ami nem más, mint szeretet - ereszkedett alá, beborítva a földet és minden földi dolgot.

Oct állt egyedül a folyónál. A part alacsony volt és a folyó sem volt túl széles, így látta az embereket a szemközti parton. Ha hangosabban beszéltek, szinte hallani lehetett, amit mondanak. Az esős évszakban a folyó elérte a nyílt tengert. Már napok óta esett, és a folyó áttört a homokpadokon, oda, ahol a tenger várt rá. A hatalmas esőzések után a vize kitisztult — ilyenkor fürödni is nyugodtan lehetett benne. Ahhoz elég széles volt, hogy körülöleljen egy keskeny, hosszú szigetet, ahol bokrok, néhány alacsony fa és egy kis pálma zöldellt. Alacsony vízállásnál a tehéncsorda átgázolt a szigetre legelni. Kellemes és barátságos volt a folyó — aznap reggel különösképpen.

Egy lélek se volt a közelben. Ott állt - távol a világtól, senkihez sem kötődve, egyes egyedül. Nem volt több tizennégy évesnél. Csak nemrég fedezték fel őt és a fivéréit; nagy nyüzsgés vette körül, és hirtelen fontossá vált. Tisztelet és rajongás vette körül, és az elkövetkező évek során különféle szervezetek és javak felett döntött.* De mindezek megvalósulása, majd későbbi szerfefoszlása akkor még előtte állt. Ahogy ott állt egyedül, magába mélyedve, valahogy különös módon távol kerülve mindentől... ez volt az első és maradandó emlékképe azokból az időkből. A gyerekkorára nem emlékszik. Sem az iskolákra, sem a verésekre. Évekkel később épp az a tanítója mondta el neki, aki annak idején bántotta, hogy gyakorlatilag minden nap elverte nádpálcával. O sírva fakadt, kiküldték a verandára, és ott kellett maradnia iskolazárásig. Akkor kijött hozzá a tanító és hazaküldte - különben még mindig ott állna elveszetten. Ez az ember azt mondta, hogy azért verte őt, mert nem volt képes megtanulni, amit kellett, és nem emlékezett semmire sem, amit olvasott vagy hal-

* Krishnamurti itt a Madras melletti Adyarban töltött gyerekkorát idézi fel.

lott. Később ez a tanító nem akarta elhinni, hogy ez a kisfiú ugyanaz az ember, akinek az előadását végighallgatta; el volt képedve, és túlzott tiszteletet tanúsított iránta. Ezek a gyerekkori évek úgy szálltak el, hogy egyetlen sebhelyet vagy emléknymot sem hagytak elméjében. A barátságai, a vonzalmai, még az akkori bántalmazói sem hagytak nyomot benne - valahogy semmi nem maradt meg benne sem a kellemes, sem a kegyetlen eseményekből. Az elmúlt évek során egy író megkérdezte tőle, hogy fel tudná-e idézni azokat a meglehetősen szokatlan eseményeket, ahogy őt és a fivérét felfedezték, s hogy még mi történt akkoriban... és amikor azt válaszolta, hogy nem emlékszik rájuk, akkor a férfi nyíltan, egy gúnyos mosoly kíséretében kijelentette, hogy szerinte csak megjátssza magát, színlel. Pedig ő tudatosan sosem akadályozta, hogy bármilyen esemény — legyen az akár kellemes, akár kellemetlen - az elméjébe hatolhasson. Épp ahogy jöttek, később el is enyésztek - nyom nélkül.

A tudat nem más, mint önnön tartalma: ez a tartalom építi fel a tudatot. A kettő elválaszthatatlan egymástól. Nincs olyan, hogy „te” és nincs olyan, hogy „a másik” — csak a tartalom van, ami a tudatot az „én” és „nem én” alapjaira építi fel. Az adott kultúra, a felhalmozott néphagyományok, az elsajátított technika és szakmai tudás szerint a tudat tartalma változik, és tovább tagolódik aszerint is, hogy művésztől, tudósról stb. van szó. Az egyénieskedés a beidegződéseink eredménye - ezek a beidegződések pedig alkotóelemei az embernek a világon mindenütt. Ezek a beidegződések jelentik a tartalmat, a tudatot. Ez aztán szétválik a tudatosra és a tudattalanra. A tudattalan azért válik fontossá, mert még sosem vettük szemügyre a tudatot a maga teljességében. A szétdarabolódás akkor következik be, amikor a megfigyelő nem egy a megfigyelttel, amikor a tapasztalót elkülönülni látjuk a tapasztalattól. A tudattalan olyan, mint a felszínen lévő: a megfigyelés - a felszínen lévő meghallása - egyenlő a tudattalan meglátásával. A látás nem elemzés, hiszen az elem-

zésben ott van az elemző és az, amit elemez, vagyis a szétdarabolódás, ez pedig inaktivitáshoz, bénultsághoz vezet. A látásban nincs megfigyelő, így a cselekvés azonnali. Nincs szünet szándék és cselekedet között. Az elgondolás, a döntés a megfigyelő - aki elkülönül attól, amit lát. Az önazonosság keresését a gondolat végzi, és a gondolat nem más, mint megosztottság.

Ma is minden ugyanúgy ott van, mint régen: a sziget, a folyó, a tenger, a pálmák, az épületek. A feltornyosult felhők tovaúsztak, és előbukkant a nap. A halászok - akiknek csupán egy ágyékkötő volt minden ruházatuk - kivetették hálóikat, hogy néhány aprócska halat foghassanak. A nem önként vállalt szegénység megalázó. Kellemes volt a késő este a mangófák és az illatozó virágok között. Milyen gyönyörű is a föld...

Ahhoz, hogy radikális változás mehessen végbe korunk civilizációjában és társadalmi szerkezetében, újfajta tudatosságra és teljesen új erkölcsi felfogásra van szükség. És bár ez nyilvánvaló, mégis úgy tűnik, hogy mind a baloldal, mind a jobboldal, de még a radikálisok is átsiklanak e fölött a tény fölött. Minden dogma, minden szabály- és eszmerendszer a régi tudat részét képezi: a gondolat szüleményei. A gondolat pedig részekre szabdalja a dolgokat: baloldalt, jobboldalt, centrumot teremt. Ez elkerülhetetlenül a bal- vagy a jobboldal vérontásához vagy totalitárius rendszerekhez vezet. És épp ez az, ami a körülöttünk levő világban történik. Habár az emberek látják, hogy társadalmi, gazdasági és erkölcsi átalakulásra van szükség, mégis a régi tudat alapján reagálnak, ahol a gondolat a főszereplő. Az a zűrzavar, mocskok és nyomorúság, ahová az emberiség mára eljutott, a régi tudat munkájának az eredménye, és ha ezen nem változtatunk alapjaiban, akkor bármely emberi tevékenység – legyen az akár politikai, akár gazdasági vagy vallási - csak földünk és egymás elpusztításához vezethet. A józan ember számára ez egészen nyilvánvaló.

Legyen az ember fény önmaga számára – ez a fény az egyetlen törvény. Más törvény nincs. Minden más törvényt a gondolat hoz létre, s mint ilyen: ellentmondásos, és ezzel megosztottságot teremt. Ha önmagad fénye vagy, az azt jelenti, hogy nem valaki más fényét követed, bármilyen ésszerűnek, logikusnak, történelmileg megalapozottnak és meggyőzőnek látszódjék is az. De nem lehetsz fény önmagad számára, ha a tekintélyelvűség, a dogmák és következtetések sötét árnyékában élsz. Az etikai érzék nem gondolatokból épül fel, nem is a környezet nyomására alakul ki, és nem is a tegnap hagyományaiból jön létre. Az étosz

a szeretet gyermeke, a szeretet pedig nem vágyakozás vagy élvezet. A szexuális vagy az érzéki gyönyör nem szeretet.

Ott fenn a magas hegyekben alig voltak madarak, csak néhány holló és szarvasok, és időnként megjelent egy medve is. Mindenfelé hatalmas vörösfenyők - a hallgatagok - magasodtak, s mellettük az összes többi fa eltörpült. A táj fenséges volt és végtelenül békés – vadászatot itt nem engedélyeztek. Minden állat, minden fa, minden egyes virág védelem alatt állt. Egy ilyen robusztus vörösfenyő alatt üldögélve tudatossá válsz az emberiség egész történelmére és a föld szépségére. Egy kövér vörös mókus vonult el melletted rendkívül előkelően, majd egy-két méterre megállt, és kíváncsian figyelte, hogy mit keresel te ott. A föld száraz volt, bár a közelben csörgedezett egy patak. Egy levél sem rezdült, és a fák között érezni lehetett a csönd szépségét. Ahogy lassan sétált a keskeny ösvényen, az egyik kanyarban egyszer csak ott volt előtte egy medve a négy kölykével, melyek akkorák voltak, mint egy-egy jól megtermett macska. A kölykök nekiiramodtak és felmászta a fákra, az anyamedve pedig mozdulatlanul és hang nélkül nézett szembe a férfival. Úgy tizenöt méter lehetett köztünk - hatalmas barnamedve volt, támadásra készen. A férfi azonnal megfordult és távozott. Mindketten megértették, hogy nincs ok a félelemre, és egyik sem akar ártani a másinak, mindazonáltal a férfi mégis örült, amikor újra a védelmes fák, a mókusok és a veszekedő szajkók közé ért.

A szabadság azt jelenti, hogy te vagy a fény önmagad számára. Ekkor a szabadság már nem csupán egy elvont fogalom többé, amin elmélkedni lehet. A valódi szabadság a függőségtől, a ragaszkodástól, a tapasztalás utáni sóvárgástól való megszabadulást jelenti. Maguktól a gondolati struktúráktól való megszabadulás az, ami önmagad fényévé tesz. Ilyenkor ebben a fényben zajlik a teljes cselekvési folyamat, így soha nem alakulhat ki elmentmondás. Ellentmondás csak akkor alakul ki, amikor a törvény, a fény elkülönül a cselekvéstől, amikor a cselekvő elkülö-

nül a cselekvéstől. Az eszményképek, az elvek csak a gondolat meddő áramlásai, és nem létezhetnek együtt ezzel a fénnel - az egyik kizárja a másikat. A fény, a törvény elkülönül tőled. Ahol jelen van a megfigyelő, ott ez a fény, ez a szeretet nincs jelen. A megfigyelő struktúráját a gondolat építi fel, mely sohasem új, sohasem szabad. Nincs „hogyan”, nincs rendszer, nincs gyakorlat. Csakis a látás van, ami a cselekvés maga. Látnod kell, de nem valaki más szemével. Ez a fény, ez a törvény nem a tiéd, de nem is másé. Csak a fény van. És ez a szeretet.

A reggeli nap fényében a zöld színben hullámzó dombokat és a sötétlő erdőket nézte ablakán át. Kellemes és csodaszép volt a reggel, az erdők mögött fenségesen fehérlettek a tünékeny formájú felhők. Nem csoda, hogy a régiek szerint az istenek a felhők és a hegyek között laktak. Körös-körül mindenütt ezek a hatalmas felhők tornyosultak a kápráztatóan kék égbolt előtt. Egyetlen gondolata sem volt, s csak a világ szépségét bámulta. Már jó ideje állhatott ott az ablaknál, amikor valami váratlan történt. Olyasmi, amit nem hívhatsz, amire nem vágyhatsz – se tudatosan, se tudat alatt. Úgy tűnt, hogy minden visszahúzódik, csak hogy teret adjon „annak”: a megnevezhetetlennek, amit semmilyen templomban vagy mecsetben és semmilyen nyomtatott oldalon nem fogsz megtalálni. Erre *sehol* nem lelhatsz rá, és bármit is találsz, az biztos, hogy nem az.

Az Aranyszarv-öbölhöz (Isztambul) közeli hatalmas építményben üldögélt a tömegben. Mellette egy koldus szakadt rongyokban, lehajtott fejjel éppen egy imát mormolt. Egy férfi arabul kezdett énekelni. Gyönyörű hangja volt, betöltötte az egész kupolát és az impozáns épületet - úgy tűnt, a falak is beleremegnek az énekébe. Különös hatást gyakorolt minden ott lévőre: nagy tisztelettel hallgatták a szöveget és a dallamot, ám közben az ének teljesen el is bűvölte őket. Idegen volt közöttük – az emberek ránéztek, de a következő pillanatban már el is felejtették őt. A hatalmas csarnok tele volt, és most csönd lett. Elvégezték a szertartást, majd egymás után távoztak. Csak a koldus és ő maradt benn. Aztán a koldus is elment. A hatalmas kupola elcsöndesült, az épület kiürült, s az élet zsvajva már távol volt.

Ha egyszer egyedül fent jársz a hegyekben a fenyők és a sziklák között, úgy, hogy közben érzed, mindent messze magad mögött hagytál lenn mélyen a völgyben, és amikor a fák között a

legkisebb susogás is megszűnik, és minden gondolatod elenyészik... akkor lehet, hogy rád talál: a másság. Ha meg akarod tartani, akkor soha többé nem jön el újra. Amit megtartasz, az csupán az emléke, de az már halott, az már elmúlt. Amit őrizgetsz, az nem a valóság. A szíved és az elméd túl kicsi: csak a gondolat dolgai férnek el bennük, azok viszont értéktelenek. Távolodj el a völgytől messzire, és hagyd ott lent mindent. Ha akarsz, visszatérhetsz, hogy összeszedd őket, de addigra már úgyszólván elvesztik a súlyukat. Többé soha nem leszel ugyanaz, aki voltál.

Többórás hosszú kaptató után ott találta magát az erdőségek fölött, a sziklák csöndjében – abban a csöndben, ami csak a hegyek között létezik. Mindössze néhány torz fenyő nőtt itt. Nem fújt a szél, és végtelenbe nyúlt a csend. Amikor visszafelé tartott – szikláról sziklára araszolva –, hirtelen csörgőkígyó hangját hallotta, és ugrott egyet. Csak egy-két méterrel maga előtt pillantotta meg a kövér és szinte fekete kígyót. Leccsapásra készen, összetekeredve feküdt, csörgő farka közepén. Háromszögletű fejéből villás nyelvét ki-be mozgatta, sötét szemével élesen figyelt, kész volt azonnal leccsapni, ha még egyet lép. Legalább félóra telt el, s azalatt – szemhéja nem lévén – egyszer sem pislogott, csak mereven nézett. Aztán óvatosan kitekeredett, miközben fejével és farkával továbbra is a férfi felé fordult, majd lassan hullámozva elindult... De amikor a férfi megmozdult, hogy lépjen egyet, a kígyó egy pillanat alatt újra összetekeredett, támadásra készen. Ez a játék egy jó ideig folyt, majd a kígyó elfáradt, és ő hagyta, hogy hadd menjen az útjára. Ijesztő egy példány volt, kövér és halálos.

Légy egyedül a fákkal, mezőkkel, patakokkal. Ha magaddal cipeled a gondolat dolgait, a gondolat alkotta képeket és problémákat, akkor sosem lehetsz egyedül. Nem szabad, hogy a föld szikláit és felhőit betöltsék az elmét. Az elme legyen olyan üres, mint egy vadonatúj edény. Akkor a maga teljességében láthatnál meg valamit; valami olyasmit pillanthatnál meg, ami addig soha

nem volt. Akkor nem láthatod meg, ha **te** ott vagy. Ahhoz, hogy meglásd, meg kell halnod. Talán azt gondolod, hogy **te** fontos vagy a világon, de ez nem így van. Lehet, hogy mindened megvan, amit a gondolat csak adhat, de az mind régi, kopott, elhasznált és nemsokára semmivé porlad el.

Meglepően hűvös volt a völgyben, és a kunyhók mellett a mókusok már várták, hogy megkapják a dióadagjukat. Minden nap kaptak enni bent a faházban, az asztalon. Nagyon barátságosak voltak, és ha nem érkeztél időben, akkor zsörtölődni kezdtek. Odakint pedig a kék szajkók várahoztak nagy lármát csapva.

Omladozó templomrom volt, tető nélküli hosszú folyosókkal, kapukkal, fej nélküli szobortorzókkal és elhagyott udvarokkal. Madarak, majmok, papagájok és galambok szentélye lett belőle. Némelyik torzó még mindig lenyűgözően szép volt, időtlenül őrizte méltóságát. Az egész hely meglepően tiszta volt: az ember le tudott ülni a földre, hogy a majmokat és a csivitelő madarakat figyelhesse. Ez a templom hajdanán virágzó hely lehetett, telve hívők ezreivel, virágfüzerekkel, füstölőkkel és imádsággal. Még most is ott lebegett a régmúlt szelleme: a hívők reményei, félelmei és hódolatuk. A szentélyt már réges-rég nem használták. Most, ahogy fokozódott a hőség, a majmok eltűntek, de a papagájok és a galambok ott fészkeltek a magas falak üregeiben és hasadékaiban. Ez az ősi templomrom túl messze volt ahhoz, hogy a falusiak további kárt tegyenek benne. Ha eljöttek volna idáig, jelenlétükkel megszenteltetnék volna az ürességet.

A vallásból babona és bálvány imádat, hiedelem és szertartás lett. Odalett az igazság szépsége – a valóság helyét a füstölők vették át. A közvetlen érzékelés helyébe a kézzel vagy elmével faragott bálványok léptek. A vallás egyetlen feladata az ember gyökeres átalakítása volna. Mindaz a cirkusz azonban, ami ma körülötte folyik, teljes ostobaság. Ezért nem lehet az igazságra rálelni még a legszebb templomban vagy mecsetben sem. Az igazság szépsége és a kő szépsége két külön dolog. Az egyik kaput nyit a végtelenre, a másik börtönbe zárja az embert. Az egyik szabadsághoz, a másik pedig a gondolatok béklyójához vezet. A romantika és az érzelgősség éppen a vallás lényegének tagadása. De a vallás még csak nem is az intellektus játékszere. A cselekvés szintjén szükség van a tudásra, az ismeretekre, hiszen az ember eredményességre és elfogulatlanságra törekszik. Ez a tudás azonban az ember átalakításának egyáltalán nem eszköze.

A tudás a gondolkodás felépítménye, a gondolkodás pedig - akárhogy is módosul és bővül - nem más, mint az ismertnek unos-untalan való ismételtetése. A gondolkodás útján, az ismeretek útjain nem lehet eljutni a szabadsághoz.

A zöldellő rizsföld nedvesen csillogott a reggeli napfényben. A rizsföld száraz bakháta mentén mozdulatlanul feküdt egy hosszútestű kígyó. Talán pihent, vagy egy figyelmetlen békára várakozott. Akkoriban a békákat Európába szállították, mint csemeget. A kígyó hosszú volt, sárgás árnyalatú és mozdulatlan. A színe miatt alig lehetett észrevenni - szinte beleolvadt a száraz földbe, de sötét szemében ott tükröződött a nappali fény. Nem mozdult, csak fekete nyelvét mozgatta ki-be. Biztosan nem vette észre, hogy valaki a háta mögül figyeli. A halál mindenütt érződött aznap reggel. Hallhattad a hangját a faluban, a fájdalom sokogást, amint egy ruhába csavart halottat vittek... egy vöröskánya lecsapott egy madárra valahol... máshol épp egy állatot öltetek le, haláltusája bejárta a környéket. És ez így ment nap mint nap: a halál mindig mindenütt jelen van - ugyanúgy ahogy a fájdalom és a bánat is.

Nem a hitben és a dogmákban van az igazság szépsége és az igazság finom részleteinek szépsége. Hiába keresed ezt bárhol, sehol sem találhatod meg, mert ehhez a szépséghez nem vezet ösvény. Ez nem egy meghatározott pont, nem valami biztos menedék, ahová megtérhetsz. Az igazság szépségét egyfajta lágy gyöngédség lengi körül, s a belőle fakadó szeretetet nem mérheted, nem ragadhatod meg, és nem szerezhetsz róla tapasztalatokat sem. Nincs piaci értéke, nem lehet felhasználni vagy félretenni. Csak akkor jelenik meg, amikor az elméből és a szívből kiürülnek a gondolatok. A szerzetes és a szegény ember éppolyan távol van tőle, mint a gazdag ember. Sem intellektus, sem tehetség nem vezet el hozzá. Aki azt állítja, hogy ő tudja, még a közelében sem járt soha. Légy távol a világtól, de ugyanakkor éld is...

A papagájok rikoztak és egy tamarindfa körül repkedtek aznap reggel. Korán nekiláttak nyughatatlan tevékenykedéseiknek - ide-oda cikáztak, mintha csak zöld fénycsíkok lettek volna erős, görbe, piros csőrrel. Úgy tűnt, hogy sohasem repülnek egyenesen, mindig csak cikkcakkban, s közben egyfolytában rikoztak. Néha leszálltak a tornác korlátjára, ahonnan megfigyelhetted őket; ez azonban nem tarthatott sokáig, mert máris odébbálltak őrzítő és lármás stílusukban. Úgy tűnt, nincs más ellenségük, csak az ember — aki kalitkába zárja őket.

A nagy fekete kutya éppen megölt egy kecskét – szigorúan meg is büntették és kikötötték. Most aztán nyüszít és ugat. Magas fal veszi körül ezt a házat, a kecske valahogyan mégis betévedt, a kutya pedig üldözőbe vette és megölte. A ház tulajdonosa sajnálkozását fejezte ki és ezüst holmival kárpótolta a károsultat. A nagy házat fák vették körül, s a pázsit sosem zöldellt elég szépen, akármennyit is locsolták. Kegyetlenül tűzött a nap, így naponta kétszer is meg kellett locsolni az összes virágot és bokrot. A talaj silány volt, s a hőségben a növényzet majdnem kiégett. A fák viszont nagyra nőttek és kellemes árnyékot adtak, ahova ki lehetett ülni reggelente, amikor a nap még jócskán a fák mögött járt. Ez a hely arra kiválóan alkalmas volt, hogy csendesen üldögélj és meditációba mélyedj, arra azonban nem, hogy ábrándozz, vagy jóleső képzelődésnek add át magad. Ahhoz túl rideg és megerőltető volt ott ülni az árnyékban, ugyanis az egész hely egyfajta csendes szemlélődésre volt berendezkedve. Ha elmerülnél szokásos fantáziáidban, hamarosan ráébrednél, hogy ez a hely nem látja szívesen a gondolat képeit.

A férfi, fején egy vászondarabbal, csak ült és könnyek folytak le az arcán. Most halt meg a felesége. Nem akart könnyezni a gyerekei előtt, hiszen ők is sírtak, pedig nem is fogták fel teljesen, hogy mi történt. A sokgyerekes anya beteges volt, és az utóbbi időben az állapota súlyosra fordult. Az apa folyton ott ült a betegágynál. Úgy tűnt, szinte soha nem mozdul el onnan - aztán egy napon, a ceremóniák végeztével, az anyát kivitték a házból. A házban pedig idegen üresség kongott, mert hiányzott belőle az anya illata. Ez már soha nem lesz ugyanaz a ház, mert mostantól fájdalom tölti be. Az apa tisztában volt ezzel. A gyerekek valakit örökre elveszítettek, ám ők most még nem tudták, hogy a bánat valójában mit is jelent.

Mert az mindig ott van – nem lehet csak úgy elfelejteni, vagy megfeledkezni róla valamilyen vallásos vagy egyéb kikapcsolódással. Elfuthatsz ugyan előle, de a bánat aztán megint szembe jön veled. Beletemetkezhetsz valamelyik imádságba vagy valamelyik vigaszt nyújtó hitbe, mégis fel fog bukkanni újra meg újra, kéretlenül és hívatlanul. A fájdalom virágzása az, amikor megjelenik a keserűség, a cinizmus vagy épp valamilyen neurotikus viselkedés. Lehet, hogy agresszív, erőszakos és durva vagy, de mindez nem másra utal tulajdonképpen, mint a benned megbúvó szomorúságra. Hiába van hatalmad, pozíciód, és hiába élvezed a gazdagságot, a szíved mélyén ott várakozik és készülődik a fájdalom. Bármit is teszel, nem menekülhetsz előle. A *te* szeretetednek fájdalom a vége – a fájdalom idő, a fájdalom gondolkodás.

Kivágnak egy fát, és te elhullajtasz egy-két könnycseppet; megölnék egy állatot, hogy élvezhesd az ízét; a föld pusztulóban van a te kedvteléseidért. Arra nevelnek, hogy ölj, pusztíts, hogy az ember ember ellen forduljon. A modern technika és a gépek leveszik ugyan a munka nehezét az ember válláról, a fájdalomnak azonban nem vethetsz véget egyik olyan dologgal sem, amit a gondolkodás hozott létre. A szeretet nem egyenlő az élvezettel, a kedvteléssel.

A nő kétségbe volt esve, amikor felismerte szomorúságának mélységét. Keserves fájdalommal mesélte mindazt a sok csapást, amin keresztülment: halálesetek, gyermekeinek bukdácsolása az életben, politikai meggyőződéseik, válásaik, csalódásaik, a keserűségük és a jelentéktelen élet abszolút hiábavalósága. A nő már nem volt fiatal. Annak idején egyszerűen csak élvezte az életet, múltó érdeklődést tanúsított a politika iránt, közgazdasági diplomát szerzett, és többé-kevésbé ugyanolyan életet élt, mint bárki más. Nemrégiben meghalt a férje, s most úgy érezte, a világ összes fájdalma ránehezedik. Beszélgetésünk alatt lassan elcsöndesedett.

A gondolatok áramlása bármely irányba csak tovább mélyíti a fájdalmat. A gondolatok és mindaz, ami hozzájuk társul – a felidézett emlékek, az öröm és a fájdalom képei, a magány, a könnyek, az önsajnálát és a bűntudat – mind csak a fájdalmat táplálják. Egyszerűen csak hallgasd meg, mit mondanak ezek a gondolatok. Csak figyelj a szíveddel – ne a múlt visszhangjaira, ne a túláradó fájdalomra, és ne is arra, hogyan menekülhetnél a kín elől –, és teljes lényeddel hallgasd, ami épp megjelenik benned. A függőség és a ragaszkodás az, ami előkészíti a talajt a szomorúságod számára. Azzal, hogy elhanyagolod önmagad tanulmányozását, és az ebből fakadó szépséget így nem láthatod meg, csakis a fájdalmadat táplálsz. Az a sok önző tevékenység juttatott téged ehhez a fájdalomhoz. Ne tégy semmi mást, pusztán figyelj, amit hallasz belül: maradj vele, és ne kalandozz el. A gondolat legkisebb mozgása is erősíti a fájdalmat. A gondolat nem szeretet. A szeretetben nincs fájdalom és bánat.

A nagy esőzéseknek már majdnem vége szakadt. Fehér és arany színben tündöklő felhők hömpölyögtek a láthatáron és szálltak fel a kék és zöld színeiben játszó égbolt felé. Az eső tisztára mosta a bokrok összes levelét, s most szikrázott rajtuk a reggeli napfény. Fenséges reggel volt - a föld örvendezett, és szinte érződött, hogy a levegő megtelt áldással. Onnan, abból a magasan lévő szobából ráláthatatlán a kék tengerre, a tengerbe ömlő folyóra, a pálmákra és a mangófákra. Szinte elállt a lélegzeted a föld megannyi csodája és a roppant felhőtömegek láttán. A nappal zsvajva még nem váltotta fel a kora reggel csöndjét. A hídon túl alig volt forgalom, csak szénával megrakott ökrösszekerek haladtak hosszú sorban. Néhány év múlva itt már buszok fognak járni, légszennyezést és nyüzsgést hozva magukkal... Csodálatos volt ez a dallal és mennyei derével átítatott reggel.

A két fivért autón vitték a közeli faluba, hogy ott találkozhassanak az apjukkal, akit már legalább tizenöt éve nem láttak. Egy nehezen járható útszakaszon egy kis távolságot gyalogosan kellett megtenniük. Eközben egy víztároló medencéhez értek, amelynek minden oldalán kőlépcső vezetett le a tiszta vízhez. Az egyik végén egy kis templom állt, rajta négyszögletű torony, mely a tetején egészen elkeskenyedett, és kis kőszobrok övezték. A templom tornáca a nagy tóra nézett. A tornácon néhány ember ült meditációba merülve, ugyanolyan tökéletes mozdulatlan-ságban, mint a torony szobrai. A víztárolón túli házak mögött lakott az apjuk. Az apa kijött a házból, amikor a két fiú közel ért, ők pedig a földre borulva, a lábát megérintve üdvözölték. Tartózkodóan várták, hogy apjuk megszólaljon, ahogyan azt a szokás megkívánta. Mielőtt bármit is mondott volna, az apa először bement a házba, hogy megmossa a lábát, amit fiai megérintettek. Szigorúan ortodox bráhmín volt, akit nem érinthetett

meg más, csak egy másik bráhmín. Két fia azonban már beszennyezte magát azzal, hogy más társadalmi osztálybeliek közé vegyült, és nemcsak bráhmínok által készített ételt evett. Megmosta hát a lábát és leült a földre úgy, hogy ne legyen túlságosan közel „beszennyezett” fiaihoz. Beszélgettek egy darabig, aztán elérkezett az étkezés ideje. Ekkor azonban elküldte őket, mivel nem ehetett együtt velük, hiszen a fiúk már nem tartoztak a bráhmínok közé. Egészen bizonyos, hogy érzett szeretetet irántuk – végül is a fiai voltak, akiket oly sok éve nem látott. Ha az anyjuk élt volna, ő lehet, hogy adott volna nekik enni, de természetesen ő sem evett volna együtt a fiaival. Bizonyára nagyon szerették a gyerekeiket, ám az ortodoxia és a hagyomány megtiltotta, hogy bármilyen testi érintkezésbe lépjenek velük. A tradíciónak nagy az ereje – nagyobb, mint a szereteté.

A háborúzás hagyománya erősebb, mint a szereteté. Az élelemért gyilkolásnak és az úgynevezett „ellenség” megölésének tradíciói az emberi gyengédség és szeretet megtagadását jelentik. A hosszú munkaórák hagyománya jól működő kegyetlenséget szül. A házasság hagyománya hamar gúzsba köt. A gazdagokat és a szegényeket szétválasztják tradícióik. Minden szakmának megvan a maga szokásrendszere és a maga elitje, ami irigységet és ellenségeskedést szül. A különböző hívők hagyományos szertartásai és rituáléi szerte a világon elkülönítik egymástól az embereket – szavaiknak és tag lejtéseiknek pedig semmilyen jelentőségük nincs. Ezernyi „tegnap” – bármilyen gazdag és szép is legyen – tagadja a szeretetet.

A széles folyamhoz igyekvő keskeny, iszapos patak felett rozoga híd ível át. Átkelsz rajta és megérkezel egy kis faluba, ahol sárból készített, napon szárított téglákból építkeznek. Töménten sok a gyerek – visítóznak, játszanak. A felnőttek kinn vannak a földeken, vagy halásznak, vagy a közeli városban dolgoznak. Egy homályos kis szobában vagy, ahol a falban egy nyílás szolgál ablakként. Ebbe a sötétbe egy légy sem jön be. Hűvös

volt odabent. Ezen a pici helyen, egy jókora szövőszéken dolgozott egy takács. Olvasni ugyan nem tudott, ám a maga módján művelt és udvarias ember volt. Teljesen elmélyült a munkájában. Kitűnő minőségű, gyönyörű mintázatú arany- és ezüstszínű anyagokat szőtt. Bármilyen színű anyagból vagy selyemből megtudta szőni a legszebb, legfinomabb tradicionális mintákat. Ez az apró, finom ember beleszületett ebbe a tradícióba, és élvezettel mutatta meg csodálatos tehetségét. Csak nézted, ahogy keze alól a selyemszálakból a legfinomabb kelme kerül ki, s a szíved megtelt csodálattal és szeretettel. Szemed láttára született meg ott a hagyományban fogant szépség remekműve.

A fügefafa alatti úton éppen egy hosszú, sárgás színű kígyó kúszott át. Egy kiadós sétából visszatérőben látta meg a kígyót. Követni kezdte, nagyon közlelől, fel egészen egy kis dombra. A kígyó minden lyukba kíváncsian belesett, és egyáltalán nem vette észre, hogy követik, pedig majdhogynem rálépett, olyan közel ment hozzá. Elég kövér példány volt, hosszú teste középtáján egy nagy kidudorodással. A hazafelé tartó falusiak megálltak, abbahagyták a beszélgetést és csak figyelték. Egyikük azt mondta, ez egy kobra, és jobban teszi, ha óvatos lesz vele. A kobra eltűnt egy lyukban, ő pedig folytatta útját. Szeretett volna ezen a helyen újra találkozni a kobrával, így hát másnap visszajött. A kígyó ugyan nem volt ott, de a falusiak kitettek egy kis tejet lapos edényben, pár szál körömvirágot s még néhány más virágot is, és egy széles követ, amin hamu volt. Ezáltal a hely megszenteltté vált, és attól kezdve minden nap hoztak friss virágot. A környéken lakók mind tudták, hogy mostantól ez egy szent hely. Néhány hónappal később visszatért ide: most is ott volt a friss tej, a friss virágok, s a kő frissen feldíszítve. Közben a fügefafa öregedett egy kicsit.

A templom a kék vizű Földközi-tengerre nézett. Romokban hevert, csak a márványoszlopok maradtak meg belőle. Valamilyik háborúban rombolhatták le. Ennek ellenére még most is felszentelt imahelynek számított. Egy este, amikor aranylós napfény vonta be a márványoszlopokat, megérezted a hely szentségének a hangulatát. Egyedül voltál, nem voltak ott a szüntelenül fecsegő látogatók. Az oszlopok tiszta arannyá változtak, és messze lent a tenger élénk, mély kék színt öltött. Volt ott egy istennőszobor is, amit a látogatóktól elzárva tartottak - csak egy bizonyos időpontban lehetett megnézni, s a szentség szépsége is tűnőben volt. Ám a tenger kéksége semmit sem változott.

A kellemes vidéki ház körül a pázsitot már sok éve rendszeresen hengerelték, nyírták és gyomlálták. Gondozott, virágzó és örömteli volt az egész hely. A ház mögött barátságos kis konyhakert terült el, mellette szelíd patak folyt szinte nesztelenül. Valaki kinyitotta az ajtót és kitámasztotta egy Buddha szoborral, amit úgy rúgott a helyére. A tulajdonos egyáltalán nem volt tudatában annak, hogy mit csinál – számára az csak egy ajtókitámasztó volt. Felmerült benned, vajon ugyanezt tenné-e egy olyan szoborral is, amit tisztel - hisz ő keresztény volt. Az ember a másik szent tárgyait elutasítja, a sajátjait ezzel szemben nagy becsben tartja. A másik hite csak babona, a sajátja azonban megalapozott és valóságos. Vajon mi a szent?

A férfi azt mondta, hogy a tengerparton találta: emberfej formájú víz-koptatta fadarab volt, keményfából – a tenger vize alakította, tisztogatta sok-sok évszakon át. A férfi hazavitte és kitette a kandallópárkányra, nézegette és büszke volt magára. Egy nap virágokat rakott köré, s attól kezdve minden nap így tett. Már nem is érezte jól magát, ha nem volt ott a friss virág minden nap, és ez az alakot öltött fadarab fokozatosan egyre fontosabbá vált az életében. Csak ő érinthette meg, senki más - a többiek még megszenteltelenítenék. A saját kezét is mindig megmosta, mielőtt hozzáért volna. A fadarab szentté, megszenteltté vált, és egyes-egyedül ő volt a felkent papja, ő képviselte. Olyan dolgokat tudott meg tőle, amire magától sosem jött volna rá, teljesen betöltötte az életét, és - ahogy a férfi fogalmazott - kimondhatatlanul boldoggá vált.

Vajon mi szent? Semmi esetre sem azok a dolgok, amiket az elme, a kéz vagy a tenger alkotott. A szimbólum sohasem maga a valóság. A *fű* szó nem egyenlő a mezők fűvével. Az *isten* szó nem maga az isten. A szó soha nem foglalja magában a teljességet, legyen bármilyen találó is a leírás. A *szent* szónak önmagában nincs semmilyen jelentése. Csak valamely elképzelt vagy valóságos dologra vonatkoztatva válik szentté. A valóság nem az elmében ke-

letkezett szavakat jelenti – a gondolat nem tudja megérinteni a valóságot, az igazságot. Ahol jelen van az észlelő, ott nincs jelen az igazság. A gondolkodó és a gondolatai meg kell, hogy szűnjenek ahhoz, hogy az igazság feltűnhessen. És ami akkor lesz, az szent lesz – az ódon márványoszlop az aranyló napfényben, a kígyó, a földműves... Ahol nincs szeretet, ott semmi sem lehet szent. A szeretet teljesség, melyben nincs széttagolódás.

A tudat önnön tartalmát jelenti – maga a tartalom a tudat. Amikor a tudat tartalma részekre hullik szét, akkor egyúttal minden cselekvés is töredékessé válik. Az ilyen cselekvés konfliktust, gyötrelmet, zűrzavart szül, és elkerülhetetlenül megjelenik a fájdalom, a bánat.

A repülőgép magasából letekintve zöldellő mezők változatos alakú, méretű és árnyalatú foltjai rajzolódtak ki. Egy folyó igyekezett a tenger felé, mögötte a távolban hótól roskadozó hegycsúcsok magasodtak. Mindenfelé nagy, terpeszkedő városok, falvak, a dombokon várak, templomok, házak, és mögöttük barnában, aranyban és fehérben játszó hatalmas sivatagok. Aztán újra a kék tenger, majd pedig sűrű erdővel borított szárazföld... Gazdag és gyönyörű volt az egész vidék.

Ott sétálgatott és azt remélte, találkozik majd egy tigrissel, ami aztán így is lett. Falubeliek jöttek, akik elújságolták házigazdájának, hogy előző éjjel egy tigris megölt egy tehenet, és hogy aznap éjjel biztos visszajön majd a zsákmányhoz. Érdeklődtek, hogy meg akarják-e nézni, és elmondták, hogy leshelyet építenek egy fára, ahonnan majd jól lehet látni a nagy gyilkost, és egy kecskét is odakötöznek a fa törzséhez, hogy a tigris biztosan eljöjjön. Azt válaszolta, nem akarja látni, hogy egy kecskét megölnek a kedvéért. Így erről letettek. Aznap késő délután azonban, amikor a nap egy hullámzó hegyhát mögé bukott már, a házigazda autózni akart egyet abban a reményben, hogy hátha megpillanthatják azt a tigrist, amelyik megölte a tehenet. Néhány mérföldet tettek meg az erdőben, de mivel addigra alaposan besötétedett, felkapcsolták a fényszórókat és visszafordultak. A visszaúton már egyáltalán nem remélték, hogy megpillanthatják a tigrist. Ám egyszer csak ott volt előttük az egyik kanyarban: a hatalmas, csíkos állat az út közepén ült, sze-

me fénylett a fényszórók sugarában. Az autó megállt, a tigris pedig elindult felénk, s közben úgy morgott, hogy morgásába szinte beleremegett az autó. Meglepően nagy példány volt, és lassan lengette ide-oda fekete végű hosszú farkát. Ideges volt. Az autó ablaka le volt húzva, és ahogy a tigris morogva elhaladt mellette, ő kinyúlt, hogy megsimogassa az erdőnek ezt az élet-erőtől duzzadó lakóját. A házigazdája azonban sietve visszarántotta a kezét, s később elmondta neki, hogy a tigris valószínűleg leszakította volna a karját, ha kinyúl az autóból. Fenséges állat volt, csupa méltóság és erő.

Ott lenn a földön vannak zsarnokok, akik megtagadják a szabadságot az embertől, ideológusok, akik formára szabják az emberi elmét, papok, akik évszázados hagyományaikkal és meggyőződéseikkel igázzák le az embereket, és politikusok, akik vég nélküli ígéreteikkel korrupciót és megosztottságot teremtenek. Ott lent a mélyben véget nem érő konfliktusok, szomorúság és az élvezetek színes fényei tartják fogva az embert. Az egész annyira mérhetetlenül értelmetlen – a fájdalom, a fáradtság, a filozófusok szavai... a halál, a boldogtalanság, a küszködés, az ellenségeskedés.

Az élvezetek és a különféle gyötrelmek összetett sokféleségéből, árnyalt mintázataiból jön létre az emberi tudat tartalma, amit minden esetben az adott kultúra – vallási és gazdasági nyomását latba vetve – alakít ki és kondicionál. A szabadságot hiába keresed egy ilyen tudat határain belül: amit szabadságként fogadnak el az emberek, az valójában nem más, mint egy börtön, amit a technikai fejlődés valamelyest elviselhetővé tesz. Ebben a börtönben háborúk folynak, melyek a tudománynak és a profitérdeknek köszönhetően egyre pusztítóbbakká és pusztítóbbakká válnak. A szabadság azonban attól nem jön el, hogy néha megváltoznak a börtönök vagy épp új, abszurd hatalommal bíró guruk tűnnek fel. Az autoritás nem hozza magával a rendjanságát. Épp ellenkezőleg: zűrzavart és fejtelenséget eredmé-

nyez, aminek talaján az autoritás kivirul. A töredékekben nincs ott a szabadság. Csakis az olyan elme lehet szabad, amely tagolatlan, s így teljes egészet képez. Ez az elme nem **tudja**, hogy ő szabad – a **tudás** az időbeliség része, a múlttól a jelenen át a jövőig. Minden mozgás egyet jelent az idővel, a szabadságban pedig nincs időtényező. A választás szabadsága tulajdonképpen a szabadság tagadását jelenti, hiszen választás csak ott létezik, ahol zűrzavar uralkodik. A választás fájdalomtól való megszabaduláshoz az észlelés tisztasága, az intuíció világossága vezet el. A tökéletes rend a szabadság fényessége. Az ilyen rend nem a gondolat gyermeke, hiszen a gondolkodás minden megnyilvánulása csak fokozza a széttagoaltságot. A szeretet nem a gondolat vagy az öröm egy töredéke – ennek megértését jelenti az intelligencia. A szeretet és az intelligencia elválaszthatatlanok egymástól, és csakis az ebből származó, a rend talaján kibontakozó cselekvés nem szül fájdalmat.

Meglehetősen hideg volt ilyen korán reggel a repülőtéren. Éppen kelt fel a nap. Mindenki jól be volt öltözve, szegény hordárok reszkettek a hidegtől. A repülőtér élte megszokott lármás életét: sugárhajtású gépek dübörögtek, az utasok hangosan beszélgettek, búcsúzkodtak, gépek szálltak fel. A repülőgép zsúfolva volt turistákkal, üzletemberekkel és a szent városba igyekvő utasokkal – szenny és nyüzsgés mindenhol. A Himálája hatalmas hegyláncát rózsaszínűre festette a reggeli napfény. Délkeleti irányba repültünk, és több száz mérföldön át úgy tűnt, mintha ezek a hatalmas hegyormok csak úgy lógnának a levegőben – álomszépén és méltóságteljesen. A mellette lévő ülésen az utas az újságjába mélyedt, a túloldali soron egy nő a rózsafüzérére koncentrált, a turisták zsidongtak, egymást és a távoli hegyeket fényképezték. Mindenki a saját dolgával foglalatzkodott, és nem jutott ideje arra, hogy észrevegye maga körül a csodálatos világot, az alant kigyózó szent folyót, s annak titokzatos szépségét, amikor az óriási csúcsok színe épp rózsaszínűre változik át.

Kicsivel hátrább ült egy már nem túl fiatal, de gyors mozgású, tisztán öltözött férfi. Az arcáról ítélve tudós lehetett, aki megkülönböztetett tiszteletnek örvendett. Vajon ez a férfi észrevette-e valaha is, hogy milyen káprázatosak ezek a hegyek? – tűnődött. Most a férfi felkelt és odajött a közvetlenül mellette ülő utashoz, és megkérdezte, hogy helyet cserélne-e vele. Leült, bemutatkozott, és megkérdezte, hogy beszélgethet-e velünk. Elég bizonytalankodva beszélt angolul, óvatosan válogatva a szavakat, mert nem ismerte túl jól a nyelvet. Lágy és tiszta hangja volt, a modora pedig kellemes. Azzal kezdte, hogy nagyon szerencsésnek érzi magát, hogy ugyanezen a gépen utazhat, és részese lehet ennek a beszélgetésnek.

– Az ön nevét természetesen fiatal korom óta ismerem, és alig pár napja csak, hogy ott voltam a meditációról és a megfigyelőről szóló legutóbbi előadásán. Tudós vagyok, pundit, és a saját magamnak kidolgozott meditációt és életviteli szabályokat gyakorlom.

A hegyek egyre távolodtak kelet felé, alattunk a folyó széles és könnyed mintázatot rajzolt.

– Ön azt mondta, hogy a megfigyelő azonos a megfigyelttel, a meditáló egy a meditációval, és hogy meditáció csak akkor létezhet, ha nincsen megfigyelő. Erről szeretnék többet tudni. Számomra eddig a meditáció a gondolat irányítását jelentette, az abszolútra összpontosítva az elmét.

Az irányító azonos az irányítottal, nem igaz? A gondolkodó egy a gondolataival: szavak, képek, gondolatok nélkül vajon van-e gondolkodó? A tapasztaló megegyezik a tapasztalással, hiszen tapasztalás nélkül nincsen tapasztaló. A gondolat irányítója gondolatokból épül fel: ő egy gondolattöredék, mindegy, hogy mi-nek nevezed. Egy külső tevékenység, legyen az bármilyen magasztos is, azért mégiscsak a gondolkodásod terméke – a gondolkodás pedig mindig kifelé tart, és széttagolódást hoz létre.

– Megvalósítható lesz-e valaha az élet irányítás, kontroll nélkül? Hisz ez volna a fegyelem lényege.

Amikor az irányító azonos az irányítottal – és ez abszolút érvényű tényként, az igazságként jelenik meg – akkor egy teljesen másfajta erő bontakozik ki, ami átalakítja azt, **ami van**. Az irányító képtelen átalakítani azt, **ami van** – irányíthatja, ellenőrizheti, elnyomhatja, elfuthat előle, de sohasem tud túljutni rajta, soha nem kerülhet fölé. Az életet lehet és egyszersmind muszáj is irányítás nélkül élni. Az irányított élet sohasem lehet egészséges, hiszen szüntelenül szembenállást, gyötrelmet és zűrzavart hoz létre.

– Ez teljesen új koncepció.

Hadd hangsúlyozzam ki, hogy ez nem absztrakció, nem valami formula. Az egyetlen valóság: az, **ami van**. A fájdalom nem absztrakció. Lehet ugyan következtetni belőle, lehet fogalmat, szóbeli struktúrát alkotni belőle, ez azonban nem az lesz, ami a fájdalom maga. Az eszméknek nincs valóságtartalmuk. Az egyetlen létező: az, **ami van**. Ezt soha nem lehet átalakítani akkor, ha a megfigyelő elkülöníti magát a megfigyelttől.

– Ezt ön közvetlenül megtapasztalta?

Tökéletesen fölösleges és ostoba dolog volna, ha ez pusztán gondolatok megfogalmazása lenne – akkor képmutatás volna ilyen dolgokról beszélgetni.

– Szerettem volna öntől megtudni, hogy mi a meditáció, de most már nincs idő, mert mindjárt leszállunk.

Megérkezésekor virágfüzéréekkel fogadták, és a téli égbolt élénk kék színben tündökölt.

Kisfiúként gyakran ült egyedül a tóparton egy nagy fa alatt – a tóban rózsaszínű, erősen illatozó lótuszok nyíltak. E terjedelmes fa árnyékából figyelte a karcsú testű zöld kígyókat, a kaméleonokat, a békákat, a vízisiklókat. Aztán a bátyja eljött érte a barátaival, hogy hazavigye.* Kellemes volt ott a fa alatt, a folyó és a kis tó közelében. Nagy, tágas tér vette körül, amin belül a fa külön kialakította a maga helyét. Mindennek szüksége van térre maga körül. Az a sok-sok madár, mely egy csendes estén a telefondrótokon egymástól majdnem tökéletesen egyenlő távolságra gubbaszt, az égboltnak ad szabad teret.

A két testvér sokadmagával együtt ült egy helyiségben, ahol képek voltak a falon, monoton szanszkrit dallamot énekeltek, amit néma csönd követett – ez volt az esti meditáció ideje. A kisebbik testvér eldőlt, összegömbölyödött majd elaludt, s csak akkor ébredt fel, amikor a többiek fölkeltek, hogy hazafelé induljanak. A helyiség nem volt túl tágas, a falakon szentek képei lógtak. Egy templom szűk határain belül az ember ad formát a tér mérhetetlen nagy áramlásának. S így van ez mindenütt: a mecsetben méltóságteljes szavak hosszú sorai fogják közre a teret. A szeretetnek mérhetetlen nagy térre van szüksége.

A tónál kígyók jelentek meg, és néha emberek is jöttek. Kőlépcső vezetett le a vízhez, ahol a lótuszok nőttek. A gondolkodás által alkotott tér mérhető, és ebből következően korlátok közé szorul – kultúrákat és vallásokat állít elő. Az elme azonban tömve van gondolatokkal, hiszen gondolatokból épül fel. Az elme tudatossága gondolati felépítmény, s ezen az építményen belül így nagyon kevés tér marad. De még ez a tér is csupán az idő haladása: ide-oda mozog, a tudat középpontjától ki-

* Krishnamurti itt a saját gyerekkoráról ír.

felé haladva annak pereméig, majd vissza – összehúzódik, azután kitágul. Az a tér, amit a középpont hoz létre maga körül, saját börtönévé válik. A kapcsolatai erről a szűkös helyről valók, csakhogy az élethez tér kell, az elme által kialakított tér pedig elutasítja az életet. A középpont által felállított szűk korlátok között élni állandó közdelemhez, fájdalomhoz és szomorúsághoz vezet – ez nem élet.

A köztud és a fa közötti tér, távolság valójában a szó, a tudás, vagyis az idő. Az idő a megfigyelő, ő hozza létre a távolságot önmaga és a fák között, önmaga és aközött, **ami van**. Megfigyelő nélkül eltűnik a távolság. A fákkal, egy másik emberrel vagy épp egy szabályrendszerrel való azonosulás a gondolkodásnak az a tevékenysége, amit a védettség és a biztonság iránti vágy hajt. Távolság két adott pont között létezik, és ahhoz, hogy az egyik pontból a másikba eljuthass, időre van szükséged. Távolság csak ott létezhet, ahol irány van – legyen az akár befelé, akár kifelé mutató. A megfigyelő távolságot hoz létre önmaga és aközött, **ami van** – ebből aztán viszály és fájdalom támad. A létező transformációja csak akkor mehet végbe, ha nincs elkülönülés, nincs idő a látott és a látó között. A szeretetben nincs távolság.

A fivére meghalt, és a bánat mozdulatlaná vált, nem áramlott semmilyen irányba. Ez a mozdulatlanság jelenti az idő eltűnését. A folyó a hegyek és a lombok zöld árnyai között eredt valahol, és hangos morajlással érte el a tengert s a végtelen látóhatárt. Az emberek hatalmas kiterjedésű fiókos doboz-halmazokba szorítva élnek, ahol nincs elegendő tér, emiatt erőszakosak, durvák, agresszívok és rosszindulatúak lesznek, elkülönülnek és elpusztítják egymást. A folyó egy a földdel, a föld pedig egy a folyóval: egyik sem létezhet a másik nélkül.

Jóllehet a szavak folyamának sohasem szakad vége, a kommunikáció nemcsak verbális lehet. Egy dolog meghallani a szót, és egy másik meghallani a csöndet. Az egyik lényegtelen, felszínes

cselekvés és tétlenséghez vezet, a másik azonban nem-töredékes cselekvés, a jóság kivirágzása. Szavakból mutatós falak épültek, de teret nem teremtettek. Az emlékezés és a képzelgés az élvezet gyötrelmei – a szeretet pedig nem élvezetet jelent.

Aznap reggel ott találta a hosszú, vékony, zöld gyíkot – finom teste szinte beleolvadt a levelek zöldjébe. A gyík ott szokott várakozni és figyelni mozdulatlanul. Most a kaméleon nagy feje tűnt fel: kinyújtózva feküdt egy ágon, és sűrűn változtatta a színét.

1973- október 6.

Áll azon a hatalmas zöld mezőn egy magányos fa – öreg példány, akit nagy tiszteletben tart a domb többi fája. Egymagában uralja a lármás patakot, a dombokat és a fahíd túloldalán levő házikót. Amikor elhaladsz mellette, áhítattal nézel fel rá, ám visszafelé már fesztelenebbül tekintesz rá. Hatalmas törzse mélyen gyökerezik a földben, szilárdan és elpusztíthatatlanul; hosszú, sötét, görbe ágai vannak, amelyek bőséges árnyékot vetnek. Estéknént megközelíthetetlenül magába húzódik, nappal azonban kinyílik és szeretettel fogad. Sértetlen – fejsze vagy fűrész soha nem érintette még. Egyszer ott ültél alatta a napsütésben, s közben megérezted a fa tiszteletreméltó korát, és mivel egyedül voltál vele, tudatosult benned az élet mélysége és szépsége.

Az idős, falubeli férfi fáradtan bandukolt el melletted, amikor a hídon ülve a naplementét nézted. Majdnem vak volt, bicegett, egyik kezében batyu, a másikban bot. Olyan este volt megint, amikor a naplemente minden sziklát, fát és bokrot beborított színeivel. A fű, a mező mintha saját belső fénnel ragyogott volna. A nap lebukott egy lány ívű dombtető mögött, és a tobzódó színek között megszületett az esthajnalcsillag. Az öreg megállt előtted, és előbb a káprázatos színekre, majd rád tekintett. Egy-másra néztetek, aztán anélkül, hogy szót váltottatok volna, az öreg tovább vánszorgott. Ebben a kommunikációban szeretet, gyengédség és tisztelet volt – nem amolyan ostoba tisztelet, hanem olyan, amit csak a vallásos ember érez. Abban a pillanatban minden idő és gondolat megszűnt. Abban a pillanatban mindketten végtelenül vallásosak voltatok, és ezt a vallást nem szennyezte be semmiféle hit, bálvány, szó vagy szegénység. Gyakorta elmentetek egymás mellett az úton, ott a kövekkel borított dombok között, és minden egyes alkalommal, amikor egymásra néztetek, ott volt köztetek a mindent átfogó megértés öröme.

A férfi és a felesége az út túloldalán lévő templomból jött éppen. A szent énekek és az imádkozás felkavaró hatása miatt mindketten szótlánul lépkedtek. Véletlenül éppen mögöttük mentél, és érezted az áhítatukat, a vallásos élet iránti erős elhivatottságukat. Ám ez a kép hamar elmúlt, amint elébük szaladtak a gyerekeik, s ők újra visszazökkentek szülői feladatukba. A férfinak volt valamilyen szakmája, és tehetséges is lehetett, mert nagy háza volt. Fojtogatta a létezés súlya, és gyakran járt ugyan templomba, a viaskodás mégis folyt tovább.

A szó nem egy azzal, amire mutat; a kép, a szimbólum nem azonos a valósággal. A valóság, az igazság nem egy szó. Ha szavakba próbálsz önteni valamit, azzal félresöpröd a valóságot, és a képzelgést segíted a helyébe. Az intellektus képes ugyan visszautasítani az egész ideológiai és hitbeli építményt, s a velük járó összes csapdát és hatalmat, de a logika bármilyen hitet és fogalomalkotást igazolni tud. A logika a gondolkodás rendszere, a gondolat pedig a külső világ válasza. Mivel a külső világ a gondolat, így a gondolat rakja össze a belső világot. Senki nem tud kizárólag a külső világban élni, és előbb-utóbb feltámad benne a belső világ iránti igény. Ez a megosztás az alapja annak a küzdelemnek, ami az **én** és a **nem én** között zajlik. A külső világot a vallások és az ideológiák istenei jelentik, a belső világ pedig próbál megfelelni ezeknek a bálványoknak, és ebből megszületik a konfliktus.

Nem létezik se a külső, se a belső – egyedül csak a teljesség van. A tapasztaló egy a megtapasztalttal. A széttagolódás egyenlő a tébollyal. A teljesség nem pusztán egy szó; ez az az állapot, amikor a külső és a belső elkülönülése végleg megszűnik. A gondolkodó azonos a gondolatával.

Amint egyetlen gondolat nélkül sétáltál ott, és egyszerűen csak észleltél a megfigyelő jelenléte nélkül, egyszerre csak olyan szépségre ébredtél rá, amit gondolat soha nem hozhat létre.

Megállsz, észleled a fákat, a madarakat, az elhaladó embereket – ez nem illúzió, nem olyasmi, amivel az elme áltatja magát. Ez ott van a szemedben, s ott van az egész lényedben. A pillangó színe a pillangó maga.

A nap hátrahagyott színei megfakultak, és mielőtt besötétedt, még félénken megmutatta magát az újhold, azután eltűnt egy domb mögött.

1973-október 7.

Esett. Az a fajta eső volt, ami a hegyekben három-négy napig is eltart, és hűvösebb időt hoz magával. A talaj felázott és nehéz lett, s a hegyi ösvények mind csúszóssá váltak. A meredek lejtőkön kis patakok rohantak lefelé, a teraszos földeken pedig megállt a munka. A fákat és a teaültetvényeket kimerítette a sok nedvesség – már több mint egy hete nem bújtt ki a nap, és így meglehetősen hűvösre is fordult az idő. A hegyek északi fekvésűek voltak, hatalmas csúcsokkal, hótakaróval. A templomok körül az átázott zászlókat lehúzta a súlyuk – már nem pompáztak úgy, mint amikor élénk színekkel lobogtak a szélben. Dörgött, villámlott, s a mennydörgés hangja végigdübörgött a völgyeken, a felvillanó fényeket azonban sűrű köd rejtette el.

Másnap reggel az égbolt tiszta, kék és szelíd volt újra, a nyugalmat és időtlenséget árasztó hatalmas csúcsok pedig lángoltak a kora reggeli napfényben. A falu és a magas hegyek között mély völgy húzódott, amit most sötét, kékes köd borított. Épp előtted magasodott a Himalája második leghatalmasabb csúcsa a tiszta égbolton. Csupán karnyújtásnyira érezted, pedig sokmér földnyire volt, de a távolságról megfeledkeztél, hiszen ott volt előtted teljes pompájában fenségeseen, csupaszon, határtalanul. Délelőtt már nem látszott, mert a völgy felől érkező, egyre sötétedő felhők elrejtették. Csak kora reggel mutatta meg magát, hogy aztán néhány óra múlva ismét eltűnjön. Nem csoda, hogy a régiek szerint ezekben a hegyekben, a mennydörgésben és a felhőkben laktak az isteneik – isteni mivoltukat a megközelíthetetlen hómezőkben rejlő magasztosság sugallta.

A guru tanítványai eljöttek hozzád, hogy meghívjanak a mesterükhöz, s te udvariasan visszautasítottad a meghívást. Mégis gyakran jöttek, azt remélve, hogy majd meggondolod magad,

vagy talán azért fogadod el a meghívást, mert elegend lesz a kitarító ostromból. Így aztán megszületett a döntés, hogy a guru és néhány kiválasztott tanítványa jön majd el meglátogatni téged.

Lármás kis utca volt: a gyerekek kriketteztek, volt egy ütőjük, a célkapu léceit pedig néhány fölöslegessé vált téglá helyettesítette. Jókedvvel, hangosan kiabálva és nevetgélve játszottak végkimerülésig, csak egy elhaladó autónak álltak meg, mint ahogy a sofőr is tekintettel volt a játékukra. Mindennap itt játszottak, és különösen hangosak voltak aznap, amikor a guru érkezett, kezében egy kifényesített kis pálcával.

Egy vékony matracon ülve vártuk a gurut, és amikor belépett, fölálltunk, és átadtuk neki a matracot. A guru törökülésbe ült, és a pálcát maga elé tette. Úgy tűnt, hogy az a vékony matrac biztosítja a tekintélyt számára. Ő már megtalálta az igazságot, megtapasztalta azt, és így ő, mint a tudás birtokosa tárta ki az ajtót számunkra. A guru szavai a törvényt jelentették mind a maga, mind pedig a többiek számára – te még csak kereső voltál, ő viszont már megtalálta. A keresés során eltévedhetsz, de ő majd segít neked visszatalálni a helyes úthoz, ehhez azonban engedelmesnek kell lenned. Te csöndesen azt felelted, hogy mindenféle keresés és megtalálás értelmetlen, ha az elme nem szabadul meg a beidegződéseitől, hogy a szabadság az első és az utolsó lépés, és aki az elme ügyeit illetően bármilyen tekintélynek engedelmeskedik, az megragad az illúziókban és az olyan cselekvésben, ami csak fájdalmat szül. A guru szánalommal és aggodalommal tekintett rád, és egy árnyalatnyi ingerültséggel, mint ha egy kissé zavarodott, tébolyult volnál. Aztán így szólt:

– Nekem már részem volt a legnagyobb és legvégsőbb élményben, és egyetlen kereső sem vitathatja ezt el tőlem.

Ha a valóságot vagy az igazságot meg **akarod** tapasztalni, akkor az csupán az elméd kivetítése lesz. Amit megtapasztalsz, az nem az igazság, hanem a saját elméd szüleménye.

A guru tanítványai türelmetlenkedni kezdtek. A követők tönkreteszik a tanítóikat és saját magukat is. A guru felállt és távozott, a tanítványai pedig követték. A gyerekek még mindig ott játszottak az utcán, valakit éppen kizártak a játékból, amit nagy taps és üdvözlés követett.

Az igazsághoz nem vezet semmilyen ösvény, sem történelmileg, sem a valláson keresztül. Az igazság nem valami megtapasztalni való dolog, és nem vezet rá a dialektika sem. A vélemények és eszmék változtatása sem világítja meg. Akkor fogsz majd rábukkanni az igazságra, amikor az elméd megszabadul mindattól, amit eddig felhalmozott. Ez a fenséges csúcs egyúttal az élet varázslata is.

Azon a csöndes reggelen mindenfelé majmok voltak a verandán, a tetőn és a mangófán is – egy egész kis csapat a barnás-piros képű fajtából. A kicsik a fák között kergetőztek, de nem merészkedtek túl messzire az anyjuktól, a nagytestű hím pedig egyedül üldögélt, szemmel tartva az egész csapatot – úgy húszan lehettek. Elég nagy pusztítást okoztak, s aztán amint a nap magasabbra hágott, lassan az erdő mélyébe húzódtak, az emberlakta helytől minél távolabb. A hím indult el először, a többiek pedig csendben követték. Később visszajöttek a papagájok és a varjak, és a szokásos ricsajukkal adták tudtul jelenlétüket. Volt egy varjú, amelyik rendszerint ugyanabban az időben kezdett el rekedt hangján kiáltozni, s nem is hagyta abba, amíg el nem zavarták. Mindennap előadta ezt a produkciót: a károgaása teljesen betöltötte a szobát, és valahogy úgy tűnt, hogy ilyenkor minden más zaj és lárma eltűnik. Ezek a varjak nem hagyták, hogy durva civódás alakuljon ki köztük – gyors és nagyon éber madarak voltak, tehetséges túlélők. Úgy tűnt, hogy a majmok nem kedvelik őket. Szép nap ígérkezett.

A vékony, szikár férfinak szép formájú feje volt, s a szeme elárulta, hogy már sokat nevetett életében. Együtt ültünk a folyóra néző padon egy árnyas tamarindfa alatt, ami sok-sok papagájnak és egy kis kuvikpárnak szolgált otthonául, akik éppen a reggeli napsütést élvezték.

A férfi így szólt:

– Eveken keresztül meditáltam, irányítottam a gondolataimat, böjtöltem, naponta csak egyszer ettem. Hajdanán szociális munkásként dolgoztam, de már rég abbahagytam, mivel rájöttem, hogy ez a fajta munka nem jelent megoldást az emberiség súlyos gondjaira. Persze ma is sokan végeznek ilyen munkát, de nekem elég volt belőle. Számomra az vált fontossá, hogy teljes mélysé-

gében megértsem, mit jelent a meditáció. Minden meditációs iskola egyetért abban, hogy valamilyen kontrollra, irányításra szükség van. Én már több különböző rendszert kipróbáltam, de valahogy nem érek a végére sehogy sem.

Az irányításban benne van az irányítóra és irányítandóra való felosztás. Ez az elkülönítés, mint minden más megosztottság is, szembenállást és torzulást eredményez a cselekvés és a viselkedés során. A gondolat műve ez a széttagoltság – az egyik töredék próbálja irányítani a többi töredéket. Teljesen mindegy, hogy az egyik töredékdarabot irányítónak hívod, vagy másképp. Ez a megosztás mesterséges és ártalmas. Valójában az irányítót irányítják. A gondolat – természetéből fakadóan – eleve töredékes, széttagolt, és emiatt aztán zűrzavar és fájdalom keletkezik. A gondolat osztotta szét a világot nemzetekre, ideológiákra, vallásos szektákra – a kicsikre és a nagyokra. A gondolkodás nem más, mint az agyban tárolt emlékek, tapasztalatok és ismeretek alapján adott válasz. Csakis akkor tud eredményesen és józanul működni, ha biztonságban van, ha rendszer veszi körül. A fizikai túléléshez az kell, hogy megvédje magát minden veszéllyel szemben: a külső túlélés szükségességét még könnyű megérteni, de a pszichológiai túlélés – a gondolat által összerakott énkép túlélése – már egészen más ügy. A gondolkodás szétválasztotta a létezést külső és belső létezésre, és ebből az elkülönítésből születik meg a szembenállás és a kontroll. A belső világ túlélése érdekében nélkülözhetetlenné válnak a hiedelmek, az eszmék, az istenek, a nemzetek, a következtetések, ezek viszont számtalan háborút, rengeteg erőszakot és bánatot hoznak magukkal. A bálványokkal teli belső világ túlélési vágya nem más, mint betegség, a diszharmónia betegsége. A gondolat: diszharmónia. Az általa teremtett bálványok, eszmék és igazságok pedig mind önellentmondásosak és pusztítóak. A technikai eredményeket leszámítva a gondolkodás – mind külsőleg, mind pedig belsőleg – kizárólag káoszt teremtett, és olyan élvezeteket, amelyek rövid időn

belül kinná, gyötremmé alakulnak át. Hogy mindezt értelmezted a mindennapi életedben, s hogy meghalod és meglátod a gondolatok áramlását: ez az az átalakulás, amit a meditáció idéz elő. És ez az átalakulás nem azt jelenti, hogy az *én* átváltozik egy nagyobb *én-né* - sokkal inkább a tudat tartalmának az átalakulásáról van szó: a tudat egyenlő a tartalmával. A világ tudata azonos a te tudatoddal. Te vagy a világ, és a világ te vagy. A meditáció a gondolkodás és a belőle eredő tevékenységek teljes átalakítása. A harmónia nem a gondolkodás gyümölcse – azt a teljesség intuitív felismerése hozza magával.

Az enyhe reggeli szél elállt és egyetlen levél sem rezdült. A folyó széles víztükre kisimult, és a túoldali hangok áthallatszóttak. Még a papagájok sem lármáztak.

A keskeny nyomtávú vonat csaknem minden állomáson megállt. Árusok kínálták hangosan portékájukat: forró kávét és teát, takarót, gyümölcsöt, édességet, játékokat – így szinte lehetetlen volt aludni. Reggel aztán az összes utas csónakba szállt, hogy átkeljen a szigetre a sekély vizű tengeren keresztül. Ott már várakozott egy vonat, ami a fővárosba vitt, dzsungel, pálmafák, teaültetvények és falvak zöldellő vidékén keresztül. Boldog és barátságos hely volt ez a sziget. A tengerparton ugyan nagy volt a hőség és magas a páratartalom, a hegyekben viszont a teaültetvények között hűvös volt, és a levegőt itt még átlengte a zsúfoltságot nem ismerő hajdani egyszerű élet hangulata. A városban – ahogy a városokban mindenütt – szembetűnő volt a lárma, a piszok, a szegénység mocska és a pénz vulgaritása, a kikötő pedig tele volt a világ minden tájáról érkező hajókkal.

A ház egy csöndesebb városrészben volt, ahova folyamatosan özönlöttek az emberek, hogy virágfüzérrel és gyümölcscsel üdvözljék őt. Az egyik nap egy férfi megkérdezte, hogy szeretne-e látni egy elefántbébit – természetesen elmentünk megnézni. Az elefántbébi úgy két hetes lehetett. Figyelmeztettek bennünket, hogy a természetes anya nagyon ideges, és rettentő mód védelmezi a kicsit. Kiatóztunk a városból, magunk mögött hagyva a mocskot és szemetet, s egy barna vizű folyó partján fekvő, robusztus fák által körülölelt faluhoz értünk. Ott találtuk a nagytű, sötétbőrű anyát a kicsinyével együtt. Órákat töltött ott – időbe telt, amíg az anya megszokta a jelenlétét. Először be kellett mutatkoznia, aztán megérinthette az elefánt hosszú ormányát és adhatott neki gyümölcsöt és cukornádat. Az érzékeny ormányvég még többet kért, mire alma és banán vándorolt a széles szájba. A kis újszülött pici ormányát himbálva álldogált anyja lábai között. A kicsi szakasztott olyan volt, mint az anyja. Vé-

gül az anya megengedte neki, hogy megérintse a kicsinyét. Az elefántbéli bőre nem volt túl érdes, és az ormánya megállás nélkül mozgott – ez a testrésze sokkal élénkebb volt, mint a többi. Az anya éberén figyelt, s a gondozójának újra meg újra meg kellett nyugtatnia. A kicsi viszont nagyon játékos volt.

A nőtől áradt a reményvesztettség, amikor belépett a kis szobába. A fia meghalt a háborúban.

– Nagyon szerettem a fiamat – ő volt az egyetlen gyermekem. Művelt és jó ember volt, rendkívül ígéretes tehetség. Megölték. De miért kellett ennek velünk megtörténnie? Igazi szeretet, ragaszkodás volt köztünk. Kegyetlen dolog volt ez az élettől – mondta. Csak zokogott, és úgy tűnt, soha nem lesz vége a könnyáradatának. Csak azután csillapodott le egy kicsit, hogy megfogta a kezét – épp annyira, hogy oda tudjon figyelni a válszára.

Oly sokat költünk a gyerekeink taníttatására, oly sok törődésben részesítjük őket, és nagyon-nagyon kötődünk hozzájuk. Ők töltik ki a magányunkat, bennük találjuk meg a saját kiteljesedésünket és a folytonosság érzését. De mi végre tanulunk? Csak azért, hogy technikai gépezetekké váljunk? Azért, hogy egész életünkben dolgozzunk, s aztán valami balesetben vagy fájdalmas betegségben meghaljunk? Mert bizony ilyen életet teremtettek számunkra a kultúráink, a vallásaink. Szerte a világon zokognak az anyák és a feleségek, mert a háború vagy valamilyen betegség elvitte a fiút vagy a férjet. Vajon a ragaszkodást jelenti a szeretet? Vajon a könnyeket és a veszteség kínját jelenti? Vagy a magánnyal és a bánattal volna azonos? Vajon az ön-sajnálatot és az elválás fájdmát jelenti? Ha igazán szeretnéd a fiadat, akkor te is tennél érte, hogy soha egyetlen fiú se haljon meg semmilyen háborúban. Ezernyi háború volt már eddig, de az anyák és a feleségek soha nem utasították el teljesen a háborúhoz vezető körülményeket. Kínodban zokogsz, de – még ha

akaratlanul is - támogatod a háborút előidéző rendszereket. A szeretet semmilyen erőszakot nem ismer.

A férfi megindokolta, hogy miért szakított a feleségével:

– Nagyon fiatalon házasodtunk össze, aztán néhány év múlva kezdtek elromlani a dolgok, a mindennapjainkban is, a szexuális és a lelki életünk terén is. Úgy tűnt, hogy abszolút nem illünk egymáshoz. S habár eleinte szerelmesek voltunk egymásba, ez a szerelem fokozatosan átváltozott gyűlöletté. Muszáj volt különválnunk. Már az ügyvédek kezében van az ügy.

Vajon gyönyör-e a szerelem? Vagy a vágyhoz való ragaszkodás? Vajon testi érzés? A vonzódás és annak beteljesedése vajon szerelem? A szerelem talán a gondolat terméke? A szerelem olyan valami, amit a véletlenek összjátéka hoz létre? A szerelem bajtársiasság, kedvesség vagy barátság talán? Ha ezek bármelyike elsőbbséget élvez, akkor az nem szerelem. A szerelem olyan végleges, mint a halál.

Van egy ösvény, ami erdőkön, réteken és nyílt térségeken keresztül vezet fel a magas hegyekbe. Mielőtt a kapaszkodó elkezdődne, van egy pad, s ott ül egy idős pár – a napsütötte völgyet nézik. Gyakran eljönnek ide. Szó nélkül üldögélnek itt, s csöndben szemlélik a táj szépségét. Várják, hogy eljőjön a halál. És az ösvény továbbvezet, fel a hómezőkre.

Az esőzésnek már vége is szakadt, és szikrázott a reggeli napfény a hatalmas köveken. A száraz folyómedrek megteltek vízzel - újra örvendezett a föld. A talaj most élénkebben vöröslött, minden bokor és fűszál zöldebb színben pompázott, és új levelek sarjadtak a mélyen gyökerező fákon. A tehenek hízásnak indultak, és a falu lakói sem voltak már úgy lesoványodva. Ezek a hegyek a földdel egyidősek, a hatalmas szikladarabokat pedig mint ha valaki nagy gonddal pont úgy helyezte volna ide, hogy azok megtartsák egyensúlyukat. Keletre van egy domb, amire – mint egy óriási dobogóra - templom épült. A falusi gyerekek több mérföldet tettek meg nap mint nap, hogy írni-olvasni tanuljanak. Egy mosolygós arcú kicsi lány éppen iskolába ment a szomszéd faluba teljesen egyedül – egyik kezében könyv, a másikban ennivaló. Miközben elhaladtunk mellette, félénken és kíváncsian megállt egy pillanatra – ha hosszabban időzik, akkor elkésik az iskolából. A rizsföldek zöldje káprázatos volt. Hosszú és nyugalmas volt a reggel.

Két varjú károgva és egymást tépve civakodott a levegőben. Mivel nem tudták megvetni a lábukat, leszálltak a földre, és ott folytatták a küzdelmet. A földön aztán röpködni kezdtek a tollak, a küzdelem pedig egyre durvábbá vált. Hirtelen vagy egy tucatnyi társuk ereszkedett fölénk, és véget vetettek a harcnak. A nagy károgás és perlekedés után mindannyian felszálltak, s eltűntek a lombok között.

Az erőszak mindenütt jelen van, a legműveltebb és a legegyszerűbb emberek között is, az értelem és az érzelem képviselői között egyaránt. Sem az oktatási rendszereknek, sem az egyházaknak nem sikerült megszelídíteni az embert. Épp ellenkezőleg: ezek a felelősek a háborúkért, kínzásokért, koncentrációs táborok felállításáért, szárazföldi és tengeri állatok lemészárlásáért.

Úgy látszik, hogy minél fejlettebb az ember, annál kegyetlenebb. A politikából egymással szembenálló csoportok gengsztervilága lett, a nacionalizmus háborúhoz vezetett, gazdasági hadviselés folyik, és elharapódzott a személyes gyűlölködés és erőszak. Úgy tűnik, az emberek nem tanulnak a tapasztalataikból, sem a megszerzett ismereteikből, így aztán az erőszak minden formában tovább folytatódik. Milyen szerepet játszik hát a tudás az ember és a társadalom átalakulásában?

Az ismeretek felhalmozásába fektetett munka nem hozott változást, nem vetett véget az erőszaknak. Az agresszió, a brutálitás, az érzéketlenség okainak ezerféle magyarázatába ölt energia nem szüntette meg az emberi kegyetlenséget. Mindaz az erőfeszítés, amit a tébolyult rombolás, az erőszak, a szadizmus élvezete és a megfélemlítő viselkedés okainak elemzésébe fektettek, egyáltalán nem segített abban, hogy az ember körültekintővé, tapintatosá és jóindulatúvá váljon. Hiába minden szó, könyv, fenyegetés vagy büntetés – az erőszak csak folyik tovább.

Az agresszió nemcsak az öldöklésben, a bombákban és véres forradalmakban nyilvánul meg, ezeknél jóval mélyebb és finomabb megnyilvánulásai is vannak. Az engedelmesség és mások követése szintén az erőszak jelenlétére utal. Az adók és a tekintély elfogadása ugyancsak erőszakot jeleznek. Az ambíció és a versenyszellem is az agresszió és a kegyetlenség kifejeződési formái, hiszen az összehasonlítás - a rosszindulat és a gyűlölet érzésein keresztül – irigységet szül. Ahol a konfliktus megjelenik – legyen az akár belső, akár külső –, az mindig az erőszak talaján fog szolgálni. A megosztás bármely formája konfliktust és fájdalmat hoz magával.

Hiszen mindezzel tisztában vagy: az erőszak megnyilvánulásairól olvastál már; felismerted azt saját magadban és a környezetben is, és hallottál róla, ám az erőszak mégsem szűnik meg. Vajon miért nem? Tulajdonképpen semmi jelentősége nincs an-

nak, hogy mivel magyarázzuk az effajta viselkedés okait. Ha elmerülsz a magyarázatokban, akkor csak elfecsérelted azt az energiát, amit arra használhatnál, hogy felülemelkedj az erőszakon. Minden energiádat össze kell szedned ahhoz, hogy szembefordulhass az erőszakra pazarolt energiával, és túl tudj lépni rajta. Az erőszak kontroll alatt tartása nem más, mint az erőszak egy másik formája, hiszen a kontroll fenntartója maga a kontroll alatt álló személy. A teljes figyelem állapotában, az összes energia egybefogásával az erőszak minden formája megszűnik. A figyelem nem pusztán egy szó, nem egy elvont gondolati képlet, hanem a mindennapok cselekedete. A cselekvés nem ideológia. Ha a cselekvés valamilyen ideológia eredménye, akkor az erőszakhoz vezet.

Az esőzések után a folyó minden egyes sziklát, minden falut és várost körbejár, és akármilyen szennyezett is volt, most megtisztulva robog keresztül a völgyeken, szurdokokon és réteken.

Ezúttal ismét egy közismert guru látogatta meg. Egy fallal körülvett, hangulatos kertben ültünk, ahol gondozott pázsit zöldelettel, rózsák, szagos bükköny, élénk sárga körömvirág, és az északkelet egyéb virágai nyíltak. A fal és a fák távol tartották a ritkán elhaladó járművek zaját. Virágillat töltötte be a levegőt. Mikor beesteledett, egy fa alatti rejtekből sakálcsalád bújt elő. Egy tágas kotorekban lakott az anya és három kölyke – egészséges alomnak látszottak. Nem sokkal naplemente után jött elő az anya a három kicsinyével, de a fák szoros közelében maradtak, később pedig odajöttek a ház mögé a szeméthez. Egy mangusztacsalád is élt ott: a rózsaszín orrú, hosszú kövér farkú anya minden este előjött a rejtekhelyéről, és két kis kölyke a fal tövében maradván egymás mögött szorosan követte őt. Ok is odajöttek a konyha mögé, ahova sokszor tettek ki nekik enivalót. A manguszták távol tartották a kígyókat a kertetől. Úgy tűnt, hogy a manguszták és a sakálok sohasem keresztezik egymás útját, de ha mégis, mindig békén hagyták a másikat.

A guru már néhány nappal korábban bejelentette, hogy látogatást szeretne tenni. Meg is érkezett, és mögötte egyesével bevonultak a tanítványai. A nagy tisztelet jeleként megérintették a guru lábát, és meg akarták érinteni a másik férfi lábát is, aki megpróbálta elhárítani ezt, mondván, hogy megalázónak tartja – ám a hagyomány és a mennyország reménye túl erős volt bennük. A guru nem ment be a házba, mert fogadalma nem engedte, hogy nő ember házába belépjen. Aznap reggel az égbolt vakítóan kék volt, és az árnyékok hosszúra nyúltak.

– Bár visszautasítod azt, hogy gurunak nevezzenek, te mégis a guruk guruja vagy. Ifjúságod óta figyelemmel kísérlek, és amit mondasz, az olyan igazság, amit csak kevesen értenek meg. A tömegeknek szükségük van ránk, különben elvesznének – a tekin-

télyünk menedék a bolondoknak. Mi tolmácsok vagyunk. Tapasztalatokat szereztünk, így aztán a tudás birtokosaivá váltunk. A hagyomány bátyaként szolgál a tömegeknek, mert csak kevesen állnak meg a saját lábukon, és csak nagyon kevesen képesek megérteni a meztelen igazságot. Te szent vagy, kiválasztott – nekünk viszont együtt kell haladnunk a tömegekkel, énekelni a dalaikat, tiszteletben tartani a szent neveket, szentelt vizet szórni, ám mindez nem jelenti azt, hogy teljesen kétszínűek vagyunk. Az embereknek segítségre van szükségük, és tőlünk megkapják ezt. Most pedig hadd kérdezzem meg, hogy mit jelent az abszolút valóság megtapasztalása?

A tanítványok csak jöttek-mentek, számukra a beszélgetés érdektelen volt, és közömbösek voltak a környezetük, a virágok és a fák szépsége iránt is. Néhányan a fűvön ülve figyeltek, bízva abban, hogy nem fogják őket nagyon háborgatni. A művelt ember soha nem elégszik meg a műveltségével.

A valóság nem valami megtapasztalható dolog. Nem vezet hozzá ösvény, és nincs ráutaló szó. Nem olyasmi, amit keresni, vagy megtalálni lehetséges volna. Ami keresés eredményeképpen lelhető fel, az nem más, mint az elme működési zavara. Az **igazság** szó még egyáltalán nem az igazság maga, a körülírás nem egyenlő magával a körülírt dologgal.

– Az ókoriak beszámoltak a tapasztalataikról, meditációban átélt boldogságukról, legfelsőbb tudatukról és a szent valóságról. Ha megkérdezhetem, ez mind elvetendő - a magasztos példamutatásukkal együtt?

A meditációhoz kapcsolódóan bármilyen tekintély érvényesülése pontosan a meditáció tagadását jelenti. A meditációban nincs helye semmilyen tudásnak, koncepciónak, példázatnak. A meditáció lényegi magva éppen az, hogy a meditáló, a tapasztaló, a gondolkodó tökéletesen eltűnik. Ez a megszabadulás a meditáció naponta megvalósuló cselekedete. A megfigyelő egy a

múlttal, mert a megfigyelő számára az idő ad támpontot: gondolatai, képzeleti, árnyképei mind az időhöz kötik. A tudás, az ismeret maga az idő – a megismert dolgoktól való megszabadulás pedig a meditáció kivirágzásával jelent egyet. Nincs olyan rendszer, így nem létezik olyan irány sem, amely elvezetne az igazsághoz és a meditáció szépségéhez. Valaki másnak a példáját, a szavait követni annyi, mint száműzni az igazságot. Csakis a kapcsolat tükrében láthatod meg azt, **ami van**. A látó azonos a látottal. Az erkölcsi tisztaság által teremtett rend hiányában a meditáció és a szüntelen másokra hivatkozás teljességgel értéktelen és fölösleges. Az igazságnak nincs tradíciója, így nem is lehet azt az utókornak továbbadni.

A szagos bükköny erősen illatozott a napsütésben.

Több mint tizenegyezer méter magasan, zavartalanul szálltunk. A gép tele volt utassal. Átrepültünk a tenger felett, és már közeledtünk a szárazföldre. Mélyen alattunk a tenger és a szárazföld is látszott. Az utasok egyfolytában beszélgettek, iszogattak, lapozgatták a magazinjaikat, később pedig filmvetítés következett. Az utazók lármás csoportot alkottak, akiket szórakoztatni és etetni kellett. Voltak, akik aludtak, horkoltak, egymás kezét fogták. Hamarosan felhők tömege borította a földet és az eget, amerre csak a szem ellátott, miközben a beszélgetés zsbongása töltött be mindent. A repülő és a föld között végtelen fehér felhők töltötték ki az űrt, s felettünk szelíden kékllett az ég. Az ablakoldalon, a sarokülésem éberem néztem a felhők változó formáit és a felettük fehérlő fényességet.

Vajon van mélysége a tudatnak, vagy csak felszíni vibrálása van? Vajon a gondolat el tudja képzelni saját mélységét, meg tudja állapítani, hogy van mélysége, vagy csak felszíni hullámfodrokban gondolkodik? Vajon van egyáltalán mélysége magának a gondolatnak? A tudatot a tartalma építi fel. Ez a tartalom szabja meg a tudat mozgásterének határvonalait. A gondolat a *külső* működése, és bizonyos nyelvekben a gondolat a külsőt is jelenti. A tudat rejtett rétegeinek tulajdonított jelentőség még mindig mélység nélküli, pusztán a felszínen mozog. A gondolat ugyan kitalálhat magának egy olyan középpontot, mint az ego, az *én*, ám ennek a középpontnak egyáltalán nincs semmilyen mélysége – a szavaknak, bármilyen ügyesen és körmönfontan rakják is össze őket, nincs mélységük. Az *én* csak egy szóban megfogalmazott gondolatszüllemény, ami az önazonosság érzését kölcsönzi használójának. A cselekvésben vagy a létezésben mélységét kutató *én* nem értelmezhető. Az *én* minden arra irányuló erőfeszítése, hogy a kapcsolatokban mélységet teremtsen, oda

vezet, hogy azokat a maga alkotta képeket sokszorosítja, melyeknek az árnyékát mélynek véli. A gondolati tevékenységeknek nincsen mélységük. Az elme élvezetei, félelmei, fájdalmai mind a felszínen maradnak. Maga a szó, hogy **felszín**, arra utal, hogy alatta van valami, ami lehet, hogy nagy víztömeg, de az is lehet, hogy csak sekély vízréteg. A sekélyes és a mély elme a gondolat által alkotott fogalmak, de már maga a gondolat is felszínes. A gondolat mögötti víztömeget a tapasztalat, az emlékezet, az elmúlt dolgok jelentik, amik csak felidézhetőek, és vagy van hatásuk, vagy nem.

Mélyen alattunk, egy széles folyó hömpölygött, nagy ívekben kanyarogva az itt-ott elszórt tanyák között, a tovakigyózó úton pedig mintha hangyák araszoltak volna. A hegyeket hó borította, a völgyek pedig mély árnyékokkal tarkítva zöldelltek. A nap éppen előttünk járt, s aztán lebukott a tengerbe, miközben leereszkedtünk egy széles elterülő város füstjébe és zajába.

Vajon az életnek, a létezésnek van egyáltalán mélysége? Vajon minden kapcsolat sekélyes? Vajon képes valaha is a gondolkodás erre ráébredni? Az egyetlen eszköz, amit az ember kifejlesztett és csiszolgatott, az a gondolkodás, és hogyha az elmétől ezt megtadják, akkor másik eszközt fog keresni. A sekélyes életvitel hamar eseménytelenné, unalmassá, céltalanná válik, és ebből fakad, hogy az ember életét az élvezetek állandó hajszolása, a félelmek, a harcok és az erőszak töltik ki. Amikor a maguk teljességében látod meg a gondolkodás által megteremtett töredékes darabokat és érted meg azok működését, akkor szűnik meg a gondolkodás. A teljesség érzékelése csakis akkor válik lehetségessé, amikor a megfigyelő - aki a gondolkodás által teremtett töredékek egyike - nem aktív. Ilyenkor a cselekvés egy a kapcsolattal, és ez a cselekvés soha nem szül konfliktust és fájdalmat.

Csak a csendnek van a szeretethez hasonlítható mélysége. A csönd nem gondolatáramlás, mint ahogy a szeretet sem az. És

csakis akkor történhet meg, hogy a szavak – a sekélyesek és a mély értelműek egyaránt – elvesztik jelentésüket. Sem a szeretetnek, sem a csöndnek nincs mértékegysége. Ami mérhető, az mind-mind gondolat és idő – a gondolat maga az idő. A mérésre szükség van, de amikor azt a gondolat a cselekvésekbe és a kapcsolatokba oltja bele, az minden esetben rosszindulatot és zűrzavart idéz elő. A rend nem mérhető, csak a zűrzavar.

A tengert és a házat csöndes nyugalom járta át, és mögöttük a tavaszi vadvirágokkal megszórt dombok is hallgattak.

1973. október 17.

Száraz, forró nyár volt, amit csak időnként enyhített egy-egy zápor. A pázsit kiégett, a dús lombtömegű nagy fák azonban virultak, és a virágok is jól érezték magukat. Már évek óta nem volt ilyen nyár, s most a gazdák nagyon meg voltak elégedve. A városokban borzalmas volt elviselni a hőséget, a szennyezett levegőt, a zsúfolt utcákat. A gesztenyék már kezdtek egy kicsit barnulni, a parkok pedig tele voltak felnőttekkel és gyerekekkel, ahol azok kedvükre ordítozhattak és kirohangálhatták magukat. A vidéki táj viszont gyönyörű volt – kinn a földeken mindig béke honol, és a kis folyó, ahol hattyúk és kacsák élnek, mindig elbűvölő. Nem kell attól tartani, hogy a városi romantika és érzélgősség kiáramlik ide: itt a fákkal, rétekkel, patakokkal teleszórt vidék mélyén szépség és elragadtatott öröm tölt be mindent. Egy út vezet keresztül az erdőn, ahol az árnyékokat átszüremlő fény pettyezi, és ezt a szépséget minden egyes levél magában hordja, a sárguló falevelek meg a fűszálak is. A szépség nem egy szó, nem érzelmi válasz, nem valami képlékeny dolog, amit a gondolat kedvére sodorhat és gyúrhat. Ha a szépség jelen van, akkor teljes, józan és szent lesz a mozgás és a cselekvés minden kapcsolati formában. Amikor azonban ez a szépség és szeretet nem létezik, akkor a világ megőrül.

A kis képernyőn a prédikátor gondosan megválogatott gesztusokkal és szavakkal éppen arról beszélt, hogy ő tudja, hogy él a megváltója, aki az egyetlen megváltó, mert ha nem élne, akkor a világ számára elveszne a remény. Karjának indulatos lendülése minden kétséget, minden kérdést félresöpört, hiszen ő tudja, ne-

* Krishnamurti október 29-ig Rómában tartózkodott.

ked pedig ki kell állnod az ő tudása mellett, mert amit ő tud, az a te tudásod is, a te meggyőződésed is. Kiszámított mozdulatai és erőteljes szavai fontos üzenetet és bátorítást jelentettek hallgatósága számára - lenyűgözve, tátott szájjal hallgatta fiatal és öreg egyaránt, az elménkben alkotott bálványhoz imádkozva. Egy háború épp akkortájt kezdődött, de ezzel sem az igehirdető, sem nagyszámú közönsége nem foglalkozott, hiszen a háborúzás nem állhat meg, és egyébként is, a háború részét képezi a kultúrájuknak.

Egy kicsivel később már tudósok tevékenységét mutatták a képernyőn: csodálatos felfedezéseket, az űrkutatás rendkívüli eredményeit, a holnap világát és a legmodernebb gépeket. Elmagyarázták a sejtek kialakulását, és a gilisztákon és legyeken végzett állatkísérleteket is. Az állatok viselkedésének vizsgálatáról kimerítő és szórakoztató magyarázatot adtak. Ezeknek a vizsgálatoknak köszönhetően a professzorok jobban megérthetik az emberi viselkedést. Aztán bemutatták egy ősi kultúra maradványait: ásatásokat, vázákat, aprólékos munkával megőrzött mozaikokat és omladozó falakat – a múlt csodálatos világát, templomait, ragyogását. Rengeteg kötetet írtak már tele, bemutatva a múlt gazdagságát, festményeket, kegyetlenségeket, királyokat és rabszolgáikat.

Aztán a sivatagban és a zöldellő hegyekben dühöngő háború képeit mutatták, a hatalmas tankokat és az alacsonyan szálló sugárhajtású repülőgépeket, a zajt és az előre kiszámított mészárlást, majd a politikusok is megjelentek a képernyőn, akik jóllehet a békéről tárgyalnak, mégis háborúra ösztönöznek mindennütt. Mutatták a zokogó nőket és a súlyos sebesülteket, a zászlóval integető gyerekeket és az áldást osztó papokat.

Az emberiség által hullatott sok-sok könny sem mosta el az ember gyilkolási vágyát. A háborúknak eddig még egyik vallás sem vetett gátat. Épp ellenkezőleg, mindegyik vallás bátorítást

adott a háborúhoz, megáldotta a fegyvereket, és megosztottságot teremtett az emberek között. A kormányok egymástól elszigetelten működnek, és nagyon jól érzik magukat ebben az elszigeteltségben. A tudósokat a kormányok támogatják. A prédikátor pedig nem lát ki a saját szavai és víziói mögül.

Talán könnyezel, de mégis arra neveled a gyerekeidet, hogy öljenek, és hogy megöljék őket. Az élet természetes velejárójaként fogadod el az öldöklést. Elkötelezettséged csak a saját biztonságodra terjed ki – az a te istened és fájdalmaid is egyben. Annyi odaadással és törődéssel gondozod a gyerekeidet, és azután mégis oly nagy lelkesedéssel járulsz hozzá, hogy megöljék őket. A képernyőn hatalmas szemű fókabébiket mutattak, amint éppen megölik őket.

A kultúra szerepe az, hogy totálisan átalakítsa az embert.

A folyó túloldalán mandarinrécék fürödtek és kergetőztek, s a vízre ráhajolt a fák árnyéka.

Létezik szanszkrit nyelven egy hosszú békefohász. Sok-sok évszázaddal ezelőtt írta egy olyan ember, aki létfontosságúnak tartotta a békét, s akinek talán a hétköznapjai is a békében gyökeresek. Ez a fohász még azelőtt keletkezett, hogy a társadalmat észrevétlenül mérgező nacionalizmus megérkezett volna, a pénz erkölcstelen uralma és az iparosodással együtt járó anyagi világához való ragaszkodás tért hódíthatott volna. A fohász a tartós békéhez szól: „Legyen béke az istenek között a mennyekben és a csillagok között; legyen béke itt a földön az emberek között és a négy lábúak között is; élhessünk egymás bántalmazása nélkül; uralkodjék nemeslelkűség közöttünk; adassék nekünk az életünket és tetteinket vezérlő értelem; legyen béke az imánkban, az ajkunkon és a szívünk mélyén.”

Ez a béke nem tesz említést az egyénről - az majd csak sokkal később válik fontossá. Csak a **mi** van – a mi békénk, a mi értelmünk, a mi tudásunk, a mi megvilágosodásunk. A szanszkrit szent énekek hangzása különleges hatást idéz elő. Egy templomban vagy ötven pap kántálta a szanszkrit imákat, amitől szinte még a falak is lüktettek.

Egy ösvény vezet a fényesen zöldellő mezőn át, be a napsütötte erdőbe, majd tovább az erdőn túlra. Szinte senki nem jár ebben a fény és árnyék játékával teli erdőben. Békés nyugalom fogad, csönd és elszigeteltség. Mókusok élnek itt, s néha egy szarvas is feltűnik, félénken figyel, majd hirtelen eliramlik. A mókusok az ágakról lesnek le rád, s néha perlekednek veled. Az erdő a nyár illatát és a nyirkos föld szagát árasztja magából. Hatalmas, öreg, mohalepte fák nőnek itt, akik szeretettel üdvözölnek téged, te pedig érzed a szíves fogadtatás melegét. Minden alkalommal, amikor itt üldögélsz s a lombokon át felnézel a csodálatosan kéklő égre, mindig ugyanaz a béke és szíves fogadtatás vár

rád. Többedmagaddal is mentél már az erdőbe, ám olyankor tartózkodás és némaság fogadott. Az emberek locsogtak, közönyösök voltak, és egyáltalán nem ébredtek tudatára a fák fenségének és pompájának. Nem kerültek kapcsolatba a fákkal, és így szinte biztos, hogy egymással sem alakult ki kapcsolatuk. Te közvetlen és kiteljesedett kapcsolatban álltál a fákkal: a fák és közted barátság szövődött, és ezáltal a föld minden fájának, bokrának, virágának is a barátjává váltál. Nem azért voltál ott, hogy pusztíts, így béke honolhatott köztetek.

A béke nem a konfliktusok, a gyötrelmek, a csapások befejeződése és kezdete közötti szünetet jelenti. Semmilyen kormányzat nem tud békét teremteni – a kormányok által teremtett béke a korrupció és a romlás békéje. Egy nép fölött megvalósított parancsuralom hanyatláshoz vezet, mert nem veszi figyelembe a föld minden lakóját. A zsarnokság soha nem képes fenntartani a békét, mert elpusztítja a szabadságot - márpedig a béke és a szabadság elválaszthatatlanok egymástól. Megölni egy másik embert a béke érdekében: ez az ideológiák idiotizmusa. A békét nem lehet megvásárolni, a béke nem egy nagy elme találmánya, nem arra való, hogy imával vagy alkudozással megkaparintsák. A béke nem lakozik ott semmilyen szent épületben, semmilyen könyvben, és senki nem a letéteményese. Se guru, se pap, semmiféle jelkép nem vezet el a békéhez téged.

A meditációban viszont ott van. Maga a meditáció a béke áramlása. A meditáció nem valami végső dolog, amit meg lehet találni, nem gondolatból és szavakból tevődik össze. A meditáció mint cselekvés egy az értelemmel. A meditáció nem azonos semmi olyasmivel, amit eddig tanultál vagy tapasztaltál. Éppen az lesz a meditáció, amikor félreteszed az eddig tanultakat és tapasztaltakat. A meditáció a tapasztalatszerzőtől való megszabadulást jelenti. Ha nincs béke a kapcsolatokban, akkor nincs béke a meditációban sem. Akkor a meditáció pusztán illúziókba való menekülést és tetszetős álmokat jelent. A meditációt nem

lehet szemléltetni, és nem lehet bemutatni egy leíráson keresztül. Te egyáltalán nem ítélezhetsz a béke felett. Ha a béke megjelenik, akkor azt érzékelni fogod, méghozzá a mindennapi tevékenységeidben, az életed rendezettségében és tisztaságában.

Aznap reggel súlyos felhők borították az eget, és ködfátyol lepte be a tájat - esőre állt az idő. Néhány napba beletelik majd, amíg újra kitisztul az ég. De az erdőben ugyanaz a béke és meleg fogadtatás várt, mint máskor. Megfoghatatlan nyugalom és béke járt át mindent. Elrejtőztek a mókusok, hallgattak a szöcskék a réten, a dombokon és völgyeken túl pedig a tenger morajlott szakadatlanul.

Sötét és kanyargós ösvény vezetett az álomba merült erdőn keresztül. Rezzenéstelen nyugalom vette körül. A hosszantartó szürkület után most a földre az éjszaka csöndje borult. A kis patak is, ami nappal oly buzgón csörgedezett, most átadta magát a közelgő éjszaka nyugalmának. A levelek közötti réseken át most nagyon közelinek tűntek az élesen szikrázó csillagok. Az éjszaka sötétjére ugyanannyira szükség van, mint a nappal világosságára. A fák, melyek nappal meleg üdvözléssel fogadtak, ezúttal magukba zárkóztak, s távolinak tűntek; mind ott voltak körös-körül, ám most tartózkodóan viselkedtek, és zavartalan álmukban megközelíthetetlenek voltak. Ebben a nyugalmas sötétben növekedés, virágzás, és a vibráló nappalra való erőgyűjtés zajlott; mind az éjszaka, mind pedig a nappal elengedhetetlenül fontos: étellel, energiával telítenek meg minden élőlényt. Egyedül az ember az, aki elfecsérlé ezt a lehetőséget.

Aludni nagyon fontos – méghozzá túl sok álmodás és forgolódás nélkül aludni. Alvás közben sok minden zajlik, mind a fizikai szervezetben, mind pedig az agyban (az elme: az agy). Ez a két rész egyetlen, együtt mozgó egységet alkot, s e rendszer egésze számára létfontosságú az alvás. Alvás közben rendeződnek a dolgok, finomhangolás és mélyebb érzékelés zajlik. Minél jobban elcsendesül az agy, annál mélyebbről törnek fel intuitív felismeréseink. Az agynak biztonságra és rendre van szüksége ahhoz, hogy harmonikusan, súrlódás nélkül működhessen. Az éjszaka biztosítja ezt, és egy nyugodt alvás alkalmával olyan mozgások és állapotok jönnek létre, amiket a gondolkodás soha nem érhet el. Az álom csak egy zavaró tényező: eltorzítja a tökéletes érzékelést. Alvás közben az agy megfiatalodik.

Erre azt mondhatod, hogy az álmokra igenis szükségünk van, hiszen ha valaki nem álmodik, az megtébolyodhat, az álmok se-

gítenek és megkönnyebbülése hoznak. Vannak felszínes, jelentéktelen álmok, vannak fontos álmok, és van egy álommentes állapot is. Az álmok többféle formában és különböző szimbólumokon keresztül a mindennapi életünket fejezik ki. Hogyha a mindennapi kapcsolataink nem harmonikusak és nem rendezettek, akkor az álmok pusztán e kuszaság folytatását fogják jelenteni. Az alvás idején az agy megpróbál rendet teremteni ebben a zavaros, ellentmondásos állapotban. Ám a rend és a rendezetlenség közötti szüntelen küzdelem teljesen kimeríti az agyat. Pedig ahhoz, hogy egyáltalán működképes legyen, biztonságra és rendre van szüksége. Így született meg az igény a vallásokra, az ideológiákra, és a többi neurotikus megközelítésre. Az egyik ilyen neurotikus szokás az, amikor emberek az éjszakából nappalt csinálnak. Ami sötétedés után zajlik a mai világban, az nem más, mint a hétköznapi rutinból és unalomból való menekülés.

Ha tudatos vagy a kapcsolataidban jelen lévő rendezetlenségre - legyen az személyes vagy közéleti, távoli vagy közeli kapcsolat -, ha tudatos vagy a valóságra anélkül, hogy a nappal éber óráiban bármilyen döntést hoznál, bármit választanál, akkor a zűrzavarból rendezettség tűnik elő. Csakis ebben az esetben nincs szükség arra, hogy az alvás ideje alatt az agy a rendezettséget keresse. És akkor az álmok csak felszínesek lesznek, mélyebb jelentés nélkül. A tudat egészében - tehát nem csak a tudatos szinten - akkor valósul meg a rend, amikor a megfigyelő és a megfigyelt elkülönülése teljesen megszűnik. Amikor a megfigyelő - aki maga a múlt, maga az idő - megszűnik, túl-juthatunk azon, ami van. Az aktív, cselekvő jelen - vagyis ami van - nem kötődik az időhöz, a megfigyelő viszont igen.

Csak ha az elme – az agy és az egész szervezet – ezt a tökéletes rendet birtokolja az alvás idején, egyedül akkor leszel tudatos erre a szavak nélküli állapotra, erre az idő nélküli mozgásra. És ez nem pusztán valami tetszetős ábránd, a menekülésvágy találmánya, hanem pontosan ez a meditáció összegzése. Vagyis az agy

az ébrenlét és az alvás idején is aktív, a rend és rendezetlenség folyamatos ellentéte azonban teljesen kimeríti. A rend az erény, az érzékenység, az értelem legmagasabb megnyilvánulási formája. Amikor ez a csodálatos rend és harmónia megvalósul, az agy aktivitása megszűnik. Bizonyos részeit ugyan terheli az emlékezet, de ez nagyon kis részt jelent – az agy többi részét nem érinti a tapasztalás zsvajja. Ez a szabadság nem más, mint a csönd rendje és harmóniája. Ez a szabadság és az emlékezet zsvajja együtt áramlik - ennek az áramlásnak a megnyilvánulása az intelligencia. A meditáció az ismerttől való megszabadulás, s egyidejűleg az ismert területén való működés. Az *én*, mint működtető már nincs jelen. Ez a meditáció folyamatosan zajlik az ébrenlét és az alvás ideje alatt egyaránt.

Az ösvény lassan kiért az erdőből, és látóhatártól látóhatárig csillagok ragyogtak. A mezőn mozdulatlan nyugalom fogadta.

Előtted állt a földkerekség legöregebb élőlénye: egy gigászi méretű, égbe nyúló, hatalmas törzsű fa. A többi vörösfenyő is öreg volt már, de ez a fa mindannyiuk fölé magasodott. A többiek hajdani tüzek nyomát viselték magukon, ám őrajta egyetlen sérülés sem volt látható. Érintetlenül, fenségesen és végtelesen egyedül, csodálatos méltósággal szemlélte végig az emberi történelem förtelmeit, valamennyi háborúját, megannyi emberi gonosztettet és bánatot, tűzvészt és villámlást, az idők viharait. Ezeknek a vörösfenyőknek a kérge képes volt ellenállni a fellángoló tüzek hevének, és túléltek a veszélyt. A lármás turisták még nem érkeztek meg, így hát egyedül lehettél vele, a fenséges hallgataggal, aki az égboltig szárnyalt fel, miközben ott ültél alatta, a hatalmas és időtlen fa alatt. Az a sok-sok esztendő a csönd méltóságával és a hosszú élet egykedvűségével vértette fel. Csöndes volt, mint az elméd, és nyugodt, mint a szíved – az idő terhe nélkül élt. Olyan együttérzés tudatosodott benned most, amit az idő sohasem érintett, s olyan ártatlanság, ami soha nem ismerte a sérelmet és a bánatot. Te csak ültél ott, az idő pedig elhaladt melletted, hogy aztán soha ne is térjen vissza. A halhatatlanság vett körül - valójában a halál nem is létezett soha. Ott akkor semmi más nem volt, egyedül a hatalmas fa, a felhők és a föld. Sokszor visszatértél ehhez a fához, leültél hozzá, és minden nap áldásban részesültél, ami csak akkor tudatosult benned, mikor már eltávolodtál tőle. De soha nem jöhettél vissza, hogy még többet kérj: soha nem volt több ott, a több ott maradt mélyen lenn a völgyben. Mivel ez a fa nem emberkéz alkotta oltár volt, mérhetetlenül mély szentség lengte körül, amitől már soha nem kell megválnod, mert az soha nem is volt a tied.

Kora reggel, amikor a nap még nem érte el a fák koronáját, odajöttek a szarvasok és egy medve. Tágra nyílt szemmel, cso-

dálkozva bámultuk egymást; ismerős volt számunkra a táj, és nem volt bennünk félelem. Nemsokára aztán megjelentek a kék szajkók és a rozsdabarna mókusok is - az egyik mókus szelíd és barátkozó volt. Volt néhány dió a zsebedben, a mókus pedig kiszedegette a kezedből őket. Amikor jóllakott, a fákról lehuppant a földre a két szajkó, ezzel perlekedésük abbamaradt. Így kezdődött a nap.

A gyönyör uralta világban az érzéki élmények nagyon fontosakká váltak. Az ízlés diktál, s aztán csakhamar a rutinszerű gyönyör veszi át az uralmat. És bár az egész szervezetet károsítja, mégis a gyönyör dominál. Az oktatásra épülő kultúrában mindaz a gyönyör, amit az érzékszervek, a szavak, a kifinomult és trükkös gondolatok, az elme és a kéz által alkotott képek nyújtanak, az erőszak és a szex gyönyörében jut kifejezésre. Az embert a gyönyör érzetei formálják, és egész létezése – vallási és egyéb formáiban egyaránt – csak a gyönyör hajszolásából áll. Az erkölcsi és szellemi alkalmazkodás igénye a gyönyör elvadult túlzásait eredményezi. Ha az elme nem szabad és éber, akkor az érzékiség a romlottság egyik előidéző tényezőjévé válik – és pontosan ez a helyzet a mai világban, ahol a pénz és a szex gyönyöre uralkodik. Ma, amikor az ember csak másodkézből szerzi a tapasztalatokat, az érzékiség kifejezése jelenti számára a szabadságot. És így a szerelem nem más, mint pusztá gyönyör és sóvárgás. A szervezett szórakoztatás – a vallási és a kereskedelmi jellegű egyaránt – jócskán hozzájárul az egyéni és a társadalmi szinteken kialakuló erkölcstelenséghez, mivel a te felelősséged megszűnik. Ha a kihívásokra teljes lényedből adsz választ, akkor vagy felelősségteljes és teljesen elkötelezett. Ez azonban nem valószínű, amikor a gondolkodás lényege épp az, hogy szétforgácsolttá tesz, és amikor a létezés alapvető áramlását a gyönyör nyilvánvaló és rejtett formában megnyilvánuló hajszolása jelenti. A gyönyör nem azonos az örömmel, a boldogsággal; az öröm és a gyönyör két teljesen különböző dolog. Az egyik

egyszer csak kérés nélkül megjelenik, a másikat pedig táplálni, serkenteni kell; az egyik akkor bukkan fel, amikor az *én* eltűnik, a másik viszont az idő foglya - ahol az egyik ott van, a másik nem lehet jelen. A gyönyör, a félelem és az erőszak összetartoznak, ezek egymástól elválaszthatatlan cimborák. A megfigyelésből tanulni: cselekvés; cselekedni pedig annyi, mint látni.

Amikor beesteledett, a szajkók és a mókusok nyugovóra tértek. Az égbolton megjelent az esthajnalcsillag, s elcsitult a nappal zivaja és az emlékezet zakatolása. A hatalmas mamutfenyők mozdulatlanul álltak. Ok az időtlenségben folytatódnak. Csak az ember és a fájdalom halandó.

Holdfény nélküli éjszaka volc, és a pálmafák fölött tisztán ragyogott a Dél Keresztje. Még messze volt a napfelkelte. Ebben a nyugalmas sötétségben a csillagok nagyon közel voltak a földhöz – élesen metsző kékséggel villódtak, s a folyó tükrében megelevenedtek. A Dél Keresztje más csillagok társasága nélkül, magányosan ragyogott. A szellő sem rezdült, és a föld szinte mozdulatlanra vált, mint akit elcsigázott az ember ténykedése. A nagy esők után kellemes reggel ígérkezett; a láthatáron egyetlen felhő sem volt. Az Orion már lenyugodott, az esthajnalcsillag pedig feltűnt a láthatár szélén. A ligetben egy közeli kis tóban békák kuruttyoltak, majd egy időre elhallgattak, aztán felébredtek, s újra rázendítettek. Erős jázminillat töltötte be a levegőt, és a távolból monoton ima dallama szállt. De ott, abban az órában, a rezzenéstelen csend finom szépsége vont be a tájat. A meditáció nem más, mint e csend áramlása.

A fallal körülvett kertben felhangzott a nappal lármája. Éppen mosdatták a kisbabát: enyhén felmelegített olajjal gondosan bekenték minden porcikáját, két különböző fajta és más-más illatú olajat használva a fejére és a testére. A kisbaba nagyon élvezte: halkán gögicsélt magában, s kis dundi teste fénylett az olajtól. Azután illatosított púderrel tisztogatták. A baba picit sem sírt, hiszen oly sok szeretet és törődés vette körül. Szárazra törölték és tiszta, fehér ruhába puhán begöngyölték, megetették, és lefektették, hogy egyből alhasson is. Felnő majd ő is, iskolába jár, szakmát tanul, tisztelni fogja a hagyományokat, elfogadja a régi és új eszméket, szülővé válik maga is, megtanulja elviselni a bánatot és kínjában nevet majd.

Egyszer odajött hozzá az anya és megkérdezte:

– Mit jelent az, hogy szeretni? Gondoskodást, bizalmat, felelősséget, vagy a férfi és nő közös élvezetét? Vagy a ragaszkodás és a magányosság fájdalját?

Oly nagy gonddal, fáradhatatlan energiával neveled a gyereket, neki szentelve az idődet és az életedet. Talán nem is tudatosan, de felelősnek érzed magad. Szereted. Csakhogy elkezd majd érvényesülni az oktatás beszűkítő hatása, és a gyereket a büntetés és jutalom eszközeivel alkalmazkodóvá teszik, hogy beilleszkedjen a társadalom szerkezetébe. Az elme idomításának elfogadott eszköze az oktatás. Mert mire is nevelnek bennünket? Arra, hogy vég nélkül dolgozzunk, s aztán meghaljunk? Odaadó törődéssel és szeretettel gondoztad a gyereket, de azzal, hogy az oktatás kezdetét veszi, talán megszűnik a felelősséged? Vajon szeretet-e az, ami az áldozatos gondoskodás után háborúba küldi őt, hogy ott megöljék? A te felelősséged nem szűnik meg soha, ami nem jelenti azt, hogy beleavatkozol az életébe. A szabadság teljes felelősség - nemcsak a saját gyerekeidért, hanem a világ összes gyerekéért felelős vagy. Hogy a szeretet ragaszkodást és az azzal járó fájdalmat jelenti-e? A ragaszkodás fájdalmat, féltékenységet és gyűlöletet szül. A ragaszkodás az ember saját felszínességéből, hiányosságából és magányosságából sarjad ki, és megadja a valakihez tartozás, a valamivel való azonosulás érzését - a valóság, a valódi élet érzetét kelti. És ha ezt valami fenyegeti, akkor megjelenik a félelem, a harag és az irigység. Hát ez lenne a szeretet? Vajon a fájdalom és a bánat szeretet? Az érzéki gyönyör talán szeretet? Minden értelmes ember meg tudja ezt fogalmazni, hisz nem olyan bonyolult. Mégsem engedik el a láncukat, inkább eszmékké alakítják az általuk is megfogalmazott tényeket, s aztán az elvont fogalmakkal viaskodnak. Inkább az absztrakciók világát választják, mint hogy a valóságban éljenek.

A szeretet akkor jelenik meg, amikor elutasítod mindazt, ami nem szeretet. Ne ijedj meg a tagadás szótól. Tagadd meg mindazt,

ami nem szeretet, és akkor semmi más nem marad, csak az együttérzés. Ami te vagy, az mérhetetlenül fontos, mert te vagy az egész világ, és a világ nem más, mint te vagy. Ez az együttérzés.

Lassacskán hajnalodni kezdett. A keleti láthatáron már derengett, a fény egyre terjedt, és a Dél Keresztje halványulni kezdett. A fák formát öltöttek, a békák elcsöndesedtek, a hajnalcsillag beleveszett a reggeli fénybe, és elkezdődött egy új nap. Varjúk szálltak fel, s újraindult az emberi zsvaj, de a korareggel áldott öröme még körbeölelt.

A folyó lassú áramlásával csöndesen sodródó csónakból az egész horizont látható volt északról délig, keletről nyugatig - a látóhatárt egyetlen fa vagy ház sem szakította meg. Az ég tiszta volt és felhőtlen. A széles folyónak gátat szabó partok laposan terültek szét mindkét oldalon, és messze benyúltak a tájba. Több kis halászcsonak volt kinn a vízen. A halászok, miután kivetették hálójukat, a csónak egyik végében kuporogtak – végtelen türelemmel. Az ég és a föld összeért, hatalmas tágas teret alkotva. Ebben a mérhetetlenül nagy térben a földnek és minden földi dolognak megvolt a maga saját léte, még ennek a kis csónaknak is, ami az áramlásra bízta magát. A folyókanyaron túl mérhetetlenül és végtelenül kitágult a látóhatár. A tér kimeríthetlenné vált. A szépségnek és az együttérzésnek ilyen terre van szüksége. Mindennek tér kell - az élőknek és a halottaknak, a sziklának a hegyen, és a szárnyaló madárnak is. Ahol nincs elegendő hely, ott megjelenik a halál. A halászok énekeltek, a hangjukat elhozta a víz. A hangnak is tere van szüksége. A kiejtett szónak is tér kell. Ha helyesen ejtik ki, akkor a szó megteremti a maga terét. Elegendő tér nélkül minden elsorvad. A folyó és a távoli fa is csak akkor tud létezni, ha van szabad tere. A folyó beleolvadt a láthatárba, a halászok pedig visszatérőben voltak a part felé. Közelgett az éjszakai sötétség, a fárasztó nap után a föld nyugodni tért, és a folyó visszatükrözte a csillagokat. A hatalmas szabad térség most egy falakkal behatárolt kicsi házra szűkült le. Még a tágas és fényűző házak falai is kizárják a végtelen térséget, és kiszajátítják a teret.

Egy festményben is térnek kell lennie, még ha keretbe is van szorítva; egy szobor is csak a térben érvényesülhet; a zene is megteremti a saját terét, amit betölthet; a kiejtett szó nem pusztán kitölti a teret, de szüksége is van rá, hogy hallható le-

gyen. A gondolat el tudja képzelni két pont között a kiterjedést, az út hosszúságát, a méretet, de még két gondolat között a távolságot is, amit a gondolkodás hoz létre. Teret kíván az idő folytonos tágulása, a mozgás, és a két gondolatáram közti szünet is. A tudat az idő és a gondolatok mozgásterén belül helyezkedik el. A gondolatot és az időt meg lehet mérni két pont között: a középpont és a periféria között. A tudat - legyen bár kitágult vagy beszűkült - ott létezik, ahol van középpont, ahol van *én*, és van *nem-én*.

Mindennek szüksége van térre maga körül. Ha patkányokat túlságosan szűk helyen tartanak bezárva, akkor azok elkezdik pusztítani egymást. Az esténként a telefondrótokon ülő kis madarak is megtartják a kívánatos távolságot egymás között. A zsúfolt városokban az emberek agresszívvá válnak. Ott, ahol nincs elegendő külső vagy belső tér, elkerülhetetlenül feltűnik a rosszindulat és a degeneráció minden formája. Az úgynevezett oktatás, vallás, tradíció és kultúra kondicionálta elmének vajmi kevés tere marad arra, hogy a szívvel együtt kiviruljon. A meggyőződés, a hit, s az általuk irányított tapasztalatok, az ítéletalkotás, a koncepciók, a szavak alkotják az *én-t*, az *ego-t*, vagyis azt a középpontot, ami létrehozza azt a korlátozott teret, ahol a tudat található. így aztán az *én* a saját magának megteremtett szűkös kis helyen él és tevékenykedik. Az *én* összes dilemmája és szomorúsága, reményei és csalódásai mind be vannak zsúfolva a saját határain belülre, ahol azonban nincs elegendő szabad tér. Az ismeret kitölti a tudat egészét, a tudat ezért egy a megismert dolgokkal. Ezeken a határokon belül pedig lehetetlen megoldani mindazokat a problémákat, amiket az ember felhalmozott. Ennek ellenére mégsem engedi el: inkább belekapaszkodik az ismeretbe, vagy elképzei az ismeretlent, reménykedve abban, hogy az majd gyógyírt hoz gondjaira. Az a tér, amit az *én* épít föl magának, nem más, mint a saját keserősége és az élvezettel együtt járó fájdalom. Az istenek nem adhatnak teret neked, mert az ő

terük egyben a tiéd is. Ez a határtalan, mérhetetlen tér a gondolkodás határain kívül helyezkedik el - a gondolkodás pedig az ismerttel egyenlő. A meditáció azt jelenti, hogy a tudatból kiürül a tartalma, azaz a megismert – az *én*.

Az evezők lassan felfelé vitték a csónakot az álomba merült folyón. Egy házból világosság szűrődött ki, megmutatva az irányt. Hosszan elnyúlt az este, és az arany, a zöld és a narancs színeiben tobzódó naplemente aranyló ösvényt festett a víztükörrre.

Messze lenni a völgyben egy kis falu homályos fényei tűntek fel - már besötétedett, az ösvény pedig köves és göröngyös volt. A sötétség puha ölelésében dombok hullámoztak a csillagos égbolt háttére előtt, és valahol a közelben egy prérifarkas vonított. Az ösvény most idegennek tűnt, miközben a völgyből felszálló szellő kellemes illatot hozott magával. Egyes-egyedül lenni ezen az elhagyatott helyen annyit jelentett, mint meghallani a mélységes csendet s annak csodálatos szépségét. Valamilyen állat ijedtében vagy jelzés gyanánt zajt csapott a bokrok között. Már jól besötétedett, és a völgy világa mély csöndbe süppedt. Az éjszakának különleges illata volt, melyben egybeolvadt a száraz dombokon élő és a perzselő napsütést jól ismerő bokrok erős illata. Az esőzésnek már hosszú hónapokkal ezelőtt vége szakadt, és még jó sokáig nem is fog újra esni – az ösvény száraz, poros és göröngyös volt. Az éjszaka ráborult a mélységes csend alkotta hatalmas térre, és minden gondolat áramlása megszűnt. Maga az elme volt a végtelen tér, és ebben a mélységes csöndben a gondolat megszűnt teremteni. Abszolút semminek lenni annyi, mint ott lenni, ahol a dolgok már nem mérhetőek. Az ösvény meredeken ereszkedett lefelé, mellette egy patak locsogott a saját hangjától elbűvölve. A patak és az ösvény játékosan keresztezték egymás útját újra meg újra. A csillagok nagyon közel voltak, némelyik szinte a dombtetőről kukucskált lefelé. A falu fényei még mindig csak igen távolról látszottak, és a csillagok a magas dombokon túl elenyésztek. Légy egyedül – minden szó és gondolat nélkül, és ne tégy mást, csak figyelj és hallgass. A hatalmas csend megmutatta, hogy nélküle a létezés elveszti mélységes értelmét és szépségét.

Önmagad fényévé válni azt jelenti, hogy kizársz minden tapasztalást. Aki tapasztálékként tapasztal, annak létfontosságú-

vá válnak a tapasztalatai, és bármilyen mélyek vagy felületesek legyenek is ezek a tapasztalások, egyre többre és többre lesz szüksége belőle. A tapasztalat nem más, mint ismeret, hagyomány. A tapasztaló megosztja magát, hogy képessé váljon különbséget tenni a kellemes és a fájdalmas, a megnyugtató és a zavaró dolgok között. A hívő a saját hitével, beidegződéseivel összhangban szerez tapasztalatokat. E tapasztalatok az ismertből származnak, ugyanis a megtapasztaláshoz rá kell ismerni a dolgokra, e nélkül nincs megtapasztalás. Minden egyes tapasztalat nyomot hagy, hacsak el nem múlik rögtön azután, hogy felmerült. A kihívásokra adott minden válasz tapasztalatot jelent, amikor azonban a válasz az ismertből fakad, akkor a kihívás elveszti az újdonságát és elevenségét, és ez a helyzet konfliktusba, zűrzavarba és neurotikus tettekbe torkollik. A kihívásnak pontosan az a lényege, hogy megkérdőjelez, megzavar, felébreszt, megértet. De abban a pillanatban, hogy a kihívást a múlt nyelvére fordítjuk le, elveszítjük a jelent. A tapasztalat alapján ítéletet formálni a folyamatosan megújuló vizsgálódás elutasítását eredményezi. Az értelem pedig a kérdésfeltevés szabadságát jelenti, az *én* és a *nem én*, a *külső* és a *belső* tüzetes megvizsgálását. A hit- és eszmerendszerek és a tekintély megakadályozzák, hogy ösztönös megérzéseid, intuitív felismeréseid felszínre kerülhessenek, hiszen azokat csakis a szabadság hozza magával. A megtapasztalás iránti vágyat - legyen szó akár vizsgáztatást, akár élvezetet nyújtó tapasztalásról - mindig az jellemzi, hogy felületes és az érzékek szintjén marad, mivel a vágy, bármilyen erős is, akkor is pusztán a gondolkodás előfutára, a gondolkodás pedig a *külsőhöz* tartozik. Bár a gondolkodás összeállíthatja a *belső*t, de az mégiscsak *külső* marad. A gondolkodás sohasem fogja megtalálni azt, ami új, mert a gondolkodás a régihez kötődik - a gondolat soha nem szabad. A szabadság a gondolatokon túl terül el. A szeretet nem egyenlő semmilyen gondolati tevékenységgel.

Ha önmagad fényévé válsz, akkor mindenki másnak is világitasz. Ha önmagad fényévé válsz, az elme megszabadul a kihívásoktól és a kihívásokra adott válaszoktól, mert ilyenkor az elme teljesen éber, és az abszolút figyelem állapotában van. Ennek a figyelemnek nincsen középpontja, nincs ott külön egy megfigyelő, így nincs határvonala sem. Addig, amíg létezik a középpont, az *én*, addig elkerülhetetlen, hogy ott legyen a kihívás és a kihívásra adott megfelelő vagy helytelen, kellemes vagy fájdalmas válasz is. A középpont soha nem válhat önmaga fényévé, mert az a tudat mesterséges fénye lesz, aminek nagyon sok árnyéka van. Az együttérzés nem a gondolat árnyéka, hanem fény, méghozzá olyan fény, ami se nem a te birtokod, se nem másé.

Az ösvény lassan beért a faluba, a patak pedig tovább folytatta útját a falu mellett, egészen le a tengerig. A dombok viszont rendíthetetlenül álltak a helyükön, és valahol egy bagoly felelt a társának. És a tágas térben szétáradt a csönd.

Amint ott ült a narancsligetben egy sziklán, elétárult a szétterülő, s a hegyek ráncaiba olvadó völgy látványa. Kora reggel volt még, amikor az árnyékok hosszan, puhán, éles körvonalak nélkül nyúlnak el. A fürjek harsány követelőzéssel énekeltek, a vadgalamb lágyan és szelíden turbékolt, szomorú dala betöltötte a kora reggelt. A sokszavú poszáta lecapásra készen körözött a levegőben, és tökéletes elragadtatása jeléül bukfenceit egyet. Egy szikla alól nagy, sötét, szőrös tarantellapók mászott elő, majd megállt egy kicsit és hagyta, hogy átjárja a reggeli friss levegő, aztán kényelmes tempóban továbbfolytatta útját. A narancsfák fénylő héjú gyümölcsseikkel és üde virágaikkal hosszú szabályos sorokat alkottak hektárokon át - egyszerre volt virág is és gyümölcs is ugyanazon a fán. A narancsvirágok illata észrevétlenül áradt szét, s a fokozódó napsütésben egyre erőteljesebbé vált, majd végül mindent átítatott. Az ég lágy volt, és valószínűtlenül kék – a hegyek és a dombok még nem ébredtek fel álmukból.

Csodálatos volt a reggel, hűvös és friss a levegő, és jelen volt egy különös szépség, amit az emberi pusztítás még nem ért el. Előbújtak a gyíkok, és sütkérezésre alkalmas helyet kerestek maguknak, elnyújtóztak, majd hosszú farkukat begörbítve süttették a hasukat. Jókedvű reggel volt, a tájat simogató fény és az élet határtalan szépsége vonta be. A meditáció ennek a szépségnek – a megfogalmazott vagy csöndes szépségnek – az esszenciája. A megfogalmazott szépség alakot vesz fel, anyaggá lesz, a csöndes azonban nem akar színt és formát ölteni magára. Ha a csöndből bontakozik ki, akkor a kifejeződésnek és a cselekvésnek szépsége van, teljessége van, és ilyenkor minden küzdelem, minden viszály megszűnik. A gyíkok az árnyékba húzódtak, a kolibrik és a méhecskék pedig a virágok között repkedtek.

Szenvedély nélkül nincsen teremtés. Ezt a nem szűnő szenvedélyt a teljes lemondás hozza magával. Ha a lemondást motiválja valami, ha célja van, az egy dolog, és egy teljesen másik, ha a lemondás teljesen céltalan, és így semmi számítás nincs benne. Aminek van vége és iránya, az rövid életű, és rosszindulatúvá, üzletiesse és közönségessé válik. A másik, amelyet semmilyen szándék nem vezérel, aminek nincs oka, nem származik belőle nyereség, annak nincs sem kezdete, sem vége. Ez a fajta lemondás az *én*, az ego kiürítését jelenti az elméből. Az *én* belemerülhet ugyan valamilyen tevékenységbe, valamilyen vigaszt nyújtó hitbe vagy tetszetős ábrándba, de ez a belefeledkezés csupán az ego más formában való továbbélését, más eszmékkel és tettekkel való azonosulását fogja jelenteni. Az ego elhagyása nem akarat kérdése, hiszen az akarat egy az egóval. Az ego bármilyen irányba való elmozdulása - legyen az vízszintes vagy függőleges irány - csak az idő és a fájdalom mezsgyéin belül történhet meg. A gondolkodás ugyan képes arra, hogy átadja magát valamely józan vagy örült, ésszerű vagy ostoba dolognak, mivel azonban szerkezete és természete szerint a gondolkodás eleve töredékes, ezért a lelkesedése és izgatottsága hamar élvezetté és félelemmé változik át. Ezeken a határokon belül az ego elhagyása illuzórikus, és nincs nagy jelentősége. Ha tudatossá válsz minderre, egyszerre ráébredsz arra, hogyan működik az ego – ebben a figyelemben nem létezik középpont, nincs jelen az *én*. A zűrzavarból és a létezés értelmetlenségéből fejlődik ki az azonosságtudat megteremtésére irányuló kifejezési vágy. A jelentés keresésével kezdődik a széttagolódás, hiszen a gondolat ezer és egy értelmet tud adni, és ad is az életnek, melyek mindegyike továbbértelmezi saját magát - ezek azonban pusztán soha véget nem érő vélemények és meggyőződések. Az élet értelme maga a létezés. Ha azonban az életet küzdelmek, konfliktusok töltik ki, ha az élet az ambíció, a versenyszellem, a sikervágy és a hatalmi és pozícióharc csataterévé válik, akkor az életnek nincs értelme. Mit jelent a kifejezés szükséglete?

Vajon a teremtés a létrehozott dologban rejlik? A kézzel vagy az elme által megalkotott bármely tárgy vagy fogalom - legyen az akármilyen szép vagy hasznos is - vajon az-e, amire az ember áhítozik? Talán az önmagába feledkező szenvedélynek szüksége van kifejeződésre? Amikor felmerül az igény, a kényszer, vajon az a teremtés szenvedélye-e? Amíg a teremtő és a megteremtett elkülönülnek egymástól, addig nem tűnhet fel a szépség és a szeretet. Akármilyen tökéletes művet is alkotsz festékkel vagy vésővel, ha a hétköznapi életed ellentmondásban van a mindennek feletti tökéletességgel - az ego teljes elhagyásával -, akkor az alkotásod pusztán a rajongás és a közönségesség tárgya lesz. Maga az élet a szín, a szépség, maga az élet a szépség megnyilvánulása. Másra nincs szükség.

Az árnyékok rövidülni kezdtek, és a fürjek elhallgattak. Csak a sziklák, a virágzó és gyümölcsöt érlelő fák, a barátságos dombok maradtak, és a föld túláradó bősége.

A völgy tele volt narancsligetekkel, és ez az ültetvény, ahol most járt, rendkívül jól gondozott volt - fiatal, életerős fák szabályos sorai, melyeken szikráztak a napsugarak. A talaj termékeny volt, elegendő vizet kapott, trágyázták, és vigyáztak rá. Csodálatos volt a reggel, felhőtlen kék az ég, kellemes és simogató a levegő. A bokrok alatt fűrjek sűrögtek és éles hangon csiviteltek egymásnak; fenn a magasban egy karvaly keringett mozdatlan szárnyakkal, majd rövidesen leszállt az egyik narancsfá ágára, s ott el is aludt. A karvaly annyira közel volt, épp csak egy karnyújtásnyira, hogy jól látszottak éles karmai, gyönyörű, petytyezett tollazata és éles csőre. Ma reggel a karvaly már megjelent egyszer a mimózák szegélyezte úton, mire a kisebb madarak vészcsivitelésbe kezdtek. A bokrok alatt két királysikló – melyek testén sötétbarna gyűrűk mintázata futott végig – csavarodott egymás köré, és amint a közelben eltekergőztek, egyáltalán nem érzékelték az emberi jelenlétet. Előtte a pajtában voltak, ahol a polcon kinyújtózva, fénylő sötét szemükkel égre lestek. Meredten néztek, pislogás nélkül, nem lévén szemhéjuk. Bizonyára ott töltötték az egész éjszakát, és most kijöttek a bokrok közé. Ez volt az otthonuk, gyakran lehetett itt látni őket. Amikor egyiküket felvetted, az a karod köré tekeredett, s az érintése hideg volt. Minden élőlénynek, úgy tűnt, megvannak a maga szabályai, a maga rendje, a maga játéka és örömei.

Ákár bővelkednek az emberek anyagi javakban, akár nem, tevékenységüket makacsul uralja a materialista szemlélet, vagyis hogy semmi más nem létezik, csakis az anyag. A világnak egy része az anyagiasság elkötelezettje, ahol az egész társadalom szerkezete erre a képletre épül fel, annak minden következményével együtt. Máshol pedig szintén anyagiasak, de ott bizonyos idealista elveket elfogadnak, ha úgy tartja kedvük, majd elu-

tasítják azokat az ésszerűsége és szükségszerűsége hivatkozva. A környezet erőszakos vagy lassú, forradalmi vagy evolúciós átalakulása során az ember változó viselkedését mindig az a kultúra határozza meg, amelyben éppen él. Ősrégi konfliktus áll fenn azok között, akik úgy gondolják, hogy az ember anyag, és azok között, akik a szellemeket kergetik. Ez a megosztottság rengeteg emberi gyötrelmet, zavarodottságot és illúziót szabadított az emberekre.

A gondolat anyagi természetű, és a gondolatnak mind a külsődleges, mind pedig a belső tevékenysége: materialista. A gondolat mérhető, ebből következően a gondolat idő. Ezen a területen belül a tudat: anyag. A tudat egy a tartalmával – maga a tartalom a tudat. A kettő elválaszthatatlan egymástól. A tartalmat az a sok-sok dolog építi fel, amit a gondolkodás felhalmozott magának: a múltat, ami befolyásolja a jelent, vagyis az eljövendőt, ami mind-mind időhöz kötődik. Az idő nem más, mint mozgás e terület - vagyis a tágas vagy szűkre szabott tudat - határain belül. A gondolkodásban ott van az emlékezet, ott vannak a tapasztalatok, az ismeretek. És ez az emlékezet a maga képeivel és árnyaival együtt alkotja meg egyrészt az ego-t, az *én-t*, másrészt a *nem én-t*; egyrészt a *mi-t*, másrészt az *ók-et*. Ez a ketéosztottság nem létezhet az ego és a hozzá tartozó tulajdonságok nélkül. A materializmus kizárólag az egót erősíti és növeli. Ez az ego ugyan azonosíthatja, és sokszor azonosítja is magát az állammal, vagy egy ideológiával, a *nem-én* vallási vagy világi megnyilvánulásaival, de az akkor is csak az ego marad. A hite és az eszméi a saját alkotásai, csakúgy mint az élvezetei és félelmei is. A gondolkodás természetéből és felépítéséből adódóan eleve széttagolt, töredékes; konfliktusban pedig a különböző töredékdarabok - a nemzetiségek, a fajok, az ideológiák - állnak, közöttük dúl a háború. A materialista emberiség el fogja pusztítani önmagát, ha csak teljesen meg nem szabadul az egótól. A leges-

legfontosabb kérdés mindig az ego elhagyása. És egyedül csak ez a forradalom hozhat létre egy új társadalmat.

Az ego elhagyása egyet jelent a szeretettel, az együttérzéssel; olthatatlan szeretet minden dolog iránt – az éhezők, a szenvedők, az otthontalanok, a materialisták és a hívők iránt egyaránt. A szeretet nem érzelmosság és nem romantika, hanem olyan erős és olyan végleges, mint a halál.

A tenger felől hatalmas hullámokban lassan köd ereszkedett a nyugati dombokra, rájuk telepedett, leszállt a völgybe, s már egészen idáig felért. Lassacskán lehűlt a levegő, ahogy közeledett az éjszakai sötétség. Csillagtalán éjszaka volt, ahol a legteljesebb csönd honolt: valódi csönd, nem olyan, amit a gondolat munkál ki, s amelyikben nincs elég tér.

1975. április 1.

Jóllehet még korán reggel volt, de a nap heve már égetett. Állt a levegő, még a levél se rezdült. Bent az ősi templomban azonban kellemesen hűvös volt — mezítelen talpa alatt érezte a kőlapok keménységét, formáját, egyenlenségeit. Sok-sok ezer láb taposhatta már e köveket az elmúlt ezer év alatt. A reggeli vakító napfény után bent félhomály fogadta — aznap reggel kevesen voltak a templom folyosóin, s a szűk átjáróban még sötétebb volt. Ez az átjáró egy széles folyosón keresztül a belső szentélyhez vezetett, amit erős virágillat és a füstölők sok évszázados átható illata töltött be. Vagy száz bráhmín, frissen fürödve, frissen mosott fehér ágycékötőben monoton imát kántált. A szanszkrit nyelv hangzásának hatalmas az ereje: a mélység rezonál benne. Az ősi falak lüktettek, és a száz hang együttes hangzásába szinte beleremegtek. Döbbenetesen fenséges volt ez a hangzás, s szavakkal kifejezhetetlen a pillanat szentséges volta. A mérhetetlen nagyság érzetét nem maguk a kiejtett szavak keltezték, hanem annak a sok ezer éves hangzásnak a mélysége, amit a templom falai, s a mögöttük húzódó végtelen tér magába zárt. Nem a szavak jelentése, nem is a kiejtésük tisztasága, és nem is a templomi félhomály szépsége, hanem a hangzás minősége volt az, ami áttörte a falakat és az emberi elme gátjait. Egy madár éneke, egy távoli fuvolahang, a lombok közötti szellősugóság - ezek mind leomlasztják azokat a falakat, amiket az ember húzott fel maga köré.

A hatalmas katedrálisokban vagy a pompás mecsetekben a monoton dallamok és a szent szövegek éneklő megszólaltatása az

* A következő öt naplórészletet Krishnamurti tizennyolc hónappal később, a kaliforniai Malibuban írta.

a hangzás, ami könnyekre fakasztja a szívet, és megnyitja azt a szépség felé. Szabad tér nélkül nincsen szépség; tér nélkül pusztán falak és méretek vannak. Tér nélkül nincs mélység, nincs elmélyülés. Tér nélkül csak szegénység, ínség van - kívül és belül egyaránt. Az elmédben pedig oly szűkös a tér: szavak, emlékek, ismeretek, tapasztalatok, gondok zsúfolódnak össze benne. Szinte egyáltalán nem marad benne semmi szabad tér - azt a kicsit, ami marad, betölti a gondolatok szüntelen locsogása. Így aztán tele vannak a múzeumok, és a könyvespolcok is roskadoznak a könyvektől. Megtelnek a vallási és egyéb szórakozóhelyek is. Vagy pedig, falat emelve maguk köré, a rosszindulat és a fájdalom szűkös terét alakítják ki az emberek. Ha nincs elegendő külső és belső tered, akkor erőszakossá és visszataszítóvá válsz.

Mindennek és mindenkinek szabad térre van szüksége ahhoz, hogy éljen, játsszon és énekeljen. A benned rejlő szentség nem tud szeretni, ha nincs ehhez tere. Ha birtokolni próbálsz, ha bánat tölt el, ha te válsz a világegyetem középpontjává, nem lesz elég tered. Az általad betöltött teret a gondolkodás építette fel köréd, így ez a tér nem más, mint gyötrelem és zűrzavar. A gondolkodás által kiszabott tér pedig azonos az *én* és a *te*, a *mi* és az *ők* közötti felosztással. Ez a szétválasztás nem szűnő fájdalommal jár együtt. Egy magányos fa áll a tágas zöld mezőben.

Ez itt nem a fák, a rétek, patakok, virágok és a jókedv földje volt, hanem a homok és a kopár dombok napégette vidéke, ahol egyetlen fa vagy bokor sem nő. Sivár pusztaság és végtelen napperzselte táj húzódott mérföldeken át, egyetlen madarat sem lehetett látni. Még olaj sem volt itt, amire a fúrótornyok s az égő olaj lángcsóvái utaltak volna. A tudat képtelen volt felfogni ezt a vigasztalan képet, ahol minden egyes domb egy-egy kietlen árny volt csupán. Órákon át repültünk e végtelen nagy üresség fölött, mígnem végre havas hegycsúcsok, erdők, patakok, falvak és terpeszkedő városok tűntek fel.

Lehet, hogy az ismeretek gazdag tárházára teszel szert, mégis végtelenül szegény maradsz. És minél szegényebb vagy, annál nagyobb lesz az igényed az ismeretekre. Hiába tágítod a tudatodat mindenféle ismerettel, tapasztalatokat és emlékeket felhalmozva, mégis lehet, hogy végtelenül nincstelen maradsz. A tudásodat ügyesen felhasználva talán nagy vagyont szerzel, magas beosztást érsz el, de meglehet, hogy továbbra is szűkölködsz. S ez a nélkülözés érzéketlenné, lelketlenné tesz - a saját játékosba merülsz, miközben ég a ház. Ez az ínség vagy az intellektust erősíti, vagy az érzelgősség gyengeségével színezi az érzelmeket. Ez az ínség tesz kiegyensúlyozatlanná, mind a belső, mind pedig a külső világodban. A belső világról nem létezik ismeret, csak a külsőről. A külvilágról szóló ismeretek tévesen úgy tájékoztatnak bennünket, hogy nyilván a belső világra vonatkozóan is léteznek ismeretek. Az önismeret elnagyolt és sekélyes: az elme hamar túljut rajta, mintha csak egy folyón kelne át. Nagy zajt csapsz, miközben átkelsz a folyón, és ha összetéveszted ezt a zajt önmagad ismeretével, úgy az csak fokozza az ínségedet. A tudatnak ez a fajta kiterjesztése

az ínség műve. Ezt az ínséget a vallások, a kultúra, az ismeretek egyáltalán nem képesek feloldani.

Az intelligencia abban rejlik, hogy képessé válsz az ismereteket a maguk helyére tenni. A mai technikai, már-már teljesen mechanizált civilizációban lehetetlen ismeretek nélkül élni, ezek azonban nem fogják sem az egyént, sem a társadalmat átalakítani. Az ismeretek, a tudás egyáltalán nem az értelem csúcsát jelentik. Az értelem fel tudja, és fel is használja az ismereteket, és így képes átalakítani az embert és a társadalmat. Az értelem nem pusztán az ész fejlesztését és épségének fenntartását jelenti. Az értelem az ember teljes tudatának, önmagának megértéséből fakad, és nem pusztán egy részének, egy elkülönült kis szegmensnek a megértéséből. Ez az értelem a saját elméd és a szíved áramlásának a vizsgálatából és megértéséből születik meg. A tudatod tartalma te magad vagy - azáltal, hogy megismered magadat, megismered az egész világmindenséget. Ez már szavakon túli megismerés lesz, mert a szó nem egyenlő azzal, amit jelöl. Az ismert által nem gúzsba kötve élni, minden egyes pillanatban: ez az intelligencia esszenciája. Ez az intelligencia működik a világegyetemben, ha azt békén hagyod. Te azonban elpusztítod ezt a szent rendet azáltal, hogy nem ismered önmagad. Ezt a tudatlanságot semmi olyan vizsgálódás nem szünteti meg, amit mások végeznek rajtad vagy saját magukon. Mert neked saját magadnak kell a tudatod tartalmát vizsgálat alá venni. Azok az elemzések, amit mások készítek magukról, s amik így rád is vonatkoznak, pusztán leírások, ami nem ugyanaz, mint maga a leírt dolog. A szó nem egyenlő azzal, amit jelöl.

Csak a kapcsolatokon keresztül ismerheted meg önmagad, nem pedig elvont fogalmak segítségével, és semmiképpen sem elszigeteltségben. Még egy kolostorban is kapcsolatban vagy a társadalommal, amely létrehozta a kolostort, mint menekülési célpontot, illetve bezárta az ajtót a szabadság előtt. A viselke-

elesedben bekövetkező változások biztos tájékoztatást adnak rólad azáltal, hogy tükrözik a tudatodat, mert ez a tükör látathatóvá teszi a tudatod tartalmát: a képzeteidet, a kötődéseidet, a félelmeidet, a magányt, az örömet és a bánatot. A szegénység oka, hogy elfutsz ezek elől, akár valamilyen kifinomult formában, akár a maguk valóságában jelennek meg. Teljes szívből nemet mondani e tudattartalmakra: ezt jelenti az értelemből fakadó szépség és együttérzés.

1975- április 3.

Hihetetlenül gyönyörű itt, ahol e széles, kékvizű folyó egy hatalmas kanyart ír le. A látvány akkor a legszebb, ha egy bizonyos magasságból nézed - se túl távolról, se túl közelről -, ahogy a zöldellő szántóföldek között lustán kanyarog a bővizű folyó. Alacsonyan repültünk, és jól láttuk az erős áramlást a kristálytiszta víz közepén, s az apró hullámokat. Városokat és falvakat hagyva magunk mögött, követtük a folyót egészen a tengerig. Minden egyes kanyarnak megvolt a maga szépsége, ereje, sodrása. A távolban hófedte hegycsúcsok tűntek fel, betöltve az egész keleti látóhatárt - a kora reggeli napsütés rózsaszínbe vonta őket. Úgy tűnt, hogy erre az egy órára az óriási hegyek és e széles folyó magukhoz ölelték az örökkévalóságot: az időtlen tér lenyűgöző élményét. Bár a gép délkeleti irányba száguldott, ott abban a térben mégsem létezett irány, nem volt mozgás, nem volt más, csak az *ami van* valósága. Egy egész órán át nem volt semmi más, még a hajtóművek zúgása sem. Ez a kerek óra csak akkor ért véget, amikor a kapitány bejelentette, hogy hamarosan leszállunk. Az eltelt időnek az emléke nem rögződött benne, a tartalmát az emlékezete nem őrizte meg, és így a gondolat nem vehette birtokba azt. Amikor ez az óra véget ért, semmi sem maradt belőle, mindenre fátyol borult. Így hát a gondolkodás semmi eszközt nem talált ahhoz, hogy feldolgozza ezt az órát, ami így elillant a repülőgépről.

Amiről a gondolat elmélkedik, abból megteremt egy valóságot - ez azonban nem azonos az igazsággal. A szépség soha nem lehet a gondolat kifejeződése. A madarat nem a gondolat teremti, és így gyönyörű. A szeretetet nem a gondolat alkotja meg, vagy ha mégis, akkor abból szeretet helyett valami egészen más lesz. Az értelemnek és az értelem sérthetetlenségének az imádata olyan valóság, amit a gondolkodás hozott létre. Ez azonban

nem együttérzés. A gondolat képtelen együttérzést kicsiholni magából – arra ugyan képes, hogy szükségszerűségét felismerve egyfajta élethű mását előállítsa, de az attól még nem lesz együttérzés. A gondolat a természeténél fogva eleve töredékes, és emiatt a megosztottság és a szembenállás széttagolt világában él. Ennél fogva a tudás is töredékes, és az ember akár-mennyit is halmoz egymásra az ismeretretegekből, tudása mégis széttagolt és darabokra töredezett marad. A gondolat ugyan elnevezheti egységnek azt, amit összeállít, ám ez sem lesz más, mint egy töredék.

A tudomány szó tudást jelent, és az ember abban reménykedik, hogy a tudomány segítségével majd józan és boldog lényé alakulhat át. Ezért aztán mohón veti rá magát a földünkkel és saját magával kapcsolatos minden ismeretre. A tudás azonban nem együttérzés; együttérzés nélkül pedig a tudás rosszindulatot, megszámlálhatatlanul sok gyötrelmet és káoszt szül. A tudás képtelen az embert szeretetre bírni. Elő tud idézni háborút, és meg tudja teremteni a pusztítás eszközeit, arra azonban nem képes, hogy szeretetet vigyen a szívekbe és békét az elmékbe. Cselekedni annyi, mint mindezt felismerni és megérteni – és ez a cselekvés már nem támaszkodik sem az emlékezetre, sem a korábbi sémákra. A szeretet nem az emlékezet, nem az élvezetek felidézése.

Véletlenül úgy alakult, hogy néhány hónapot fenn töltött a hegyekben, egy magányosan álló, ütött-kopott kis házban. A környék tele volt fákkal, s tavasz lévén kellemes illat terjengett a levegőben. Az egyedülléthez a keretet a hegyek és a vöröslő föld szépsége adták meg. A magasba nyúló csúcokat hó borította, és a fák egy része éppen virágzott. Ebben a nagyszerű pompában élt itt. A ház közelében kezdődött az erdő, ahol szarvasok és nagytestű, fekete arcú, hosszúfarkú majmok éltek, és persze kígyók is, sőt, időnként egy medve is felbukkant. Mély magányában furcsamód kapcsolatba került mindegyikkel. Nem lett volna képes egyetlen élőlényt sem megsebezni, még azt a kis százsorszeppet sem az ösvényen. Ebben a kapcsolatban megszűnt a távolság közte és köztük: ezt nem csak úgy kigondolta, nem valamilyen intellektuális vagy érzelmi meggyőződés váltotta ki benne, hanem egyszerűen csak így volt. A nagytestű majmok egy csoportja rendszeresen meglátogatta. Általában este jöttek - néhányuk lent maradt a földön, de a többségük a fákon ült, és onnan figyelt. Meglepően nyugodtak voltak. Néha-néha vakaróztak, és figyeltük egymást. Mostanában minden este eljöttek, de nem jöttek se túl közel, se túl magasra nem másztak a fákon – így egymás jelenlétének csöndes tudatában töltötték az időt. Jól összebarkáztunk, de nem akarták az ember magányát megzavarni. Amikor egy délután az erdőben sétált, egyszer csak egy tisztáson rájuk akadt. Jóval többen voltak, mint harmincan – öregek, fiatalok vegyesen –, s a tisztás körüli fák között üldögéltek tökéletes nyugalomban. Szinte megérinthette őket, annyira nem volt bennük félelem. Csak ültünk a földön és néztük egymást, amíg a hegycsúcsok mögött le nem bukott a nap.

Ha elveszted a kapcsolatot a természettel, akkor egyúttal elveszted a kapcsolatot az emberiséggel is. Ha nem vagy kapcsos-

latban a természettel, akkor gyilkossá válsz – akkor nekiállsz fókabébit, bálnát, delfint és embert gyilkolni, nyereségvágyból vagy „szórakozásból”, élelemszerzés céljából vagy a tudomány érdekében. Ilyenkor a természet megriad, és elrejtí a szépségeit előled. Bármilyen hosszú sétákat is teszel az erdőben, és bármilyen gyönyörű helyeken táborozol is, akkor is gyilkos maradsz, és oda a barátság. Valószínű az is, hogy nincs kapcsolatod semmivel és senkivel sem: még a férjeddal vagy a feleségeddel sem – hiszen túlságosan lekötnek a nyereségeid és a veszteségeid, a kis személyes gondolataid, az élvezeteid és a fájdalmaid. Elszigeteltséged sötétségében élsz, s ha menekülni próbálsz, csak még mélyebb sötétségbe visz majd az utad. Csak a rövidtávú túlélés izgat, és nem számít, hogy a megoldás esztelen, lelkiismeretlen vagy erőszakos. Pedig a felelőtlenséged miatt sok ezren hálnak éhen, vagy esnek mézszárlás áldozatául. Hagyod, hogy a világ ügyeit a hazug és megvesztegethető politikusok, az értelmiségiek és a szakértők igazgassák. Mivel te magad nem vagy egységben önmagaddal, az általad kialakított társadalom erkölcstelen és lelkiismeretlen lesz, és végletekig fokozódó önzésre fog épülni. Aztán fogod magad, és elmenekülsz ebből a helyzetből, amiért pedig egyes-egyedül te vagy a felelős, és elutazol a tengerpartra, az erdőbe, vagy fegyvert hordasz magaddal „szórakozásból”.

Jöllehet mindezzel tisztában vagy, ám ez a tudásod önmagában még nem fogja benned elindítani a változást. Amikor majd érzékeled a teljességet, akkor fogsz kapcsolatba kerülni a világ-mindenséggel.

Ez itt nem a Földközi-tenger erőteljes kéksége - a Csendes-óceán légiiesen kék, különösen akkor, ha enyhe nyugati szél borzolja, ahogy a parti úton észak felé autózol. Ez a kékség gyengéd, kápráztató, tiszta és jókedvű. Időnként megpillantottad a bálnák által kifújtt levegő párasugarát, sőt, nagy ritkán hatalmas fejüket is, amikor feldobták magukat a hullámokból. Egy egész raj fújtatott – óriási erejű állatok lehettek. Aznap a tenger állóvíz volt, mozdulatlan, s végtelenül nyugodt, amit a legkisebb hullámozás sem tört meg. Most nyoma sem volt a táncoló hullámok áttetsző kékségének. Aludt a tenger, és te csodálattal figyelted. A ház a tengerre nézett.* Gyönyörű ház volt, nyugalmas kerttel, zöldellő pázsittal, virágokkal. A tágas belső teret beragyogta a kaliforniai napfény. A nyulak is szerettek idejárni – korán reggel és késő este mindig megjelentek. Lerágták a virágokat: a frissen ültetett árvácskát, körömvirágot, és minden apró virágzó növényt. Nem lehetett távol tartani őket, hiába volt körben drótháló, megölni őket pedig bűn lett volna. Hanem egy macska és egy gyöngybagoly rendet teremtettek a kertben. A fekete macska föl-le járkált, a bagoly pedig betelepedett az eukaliptuszok sűrűjébe, ott gömbölyödött nagy testével, mozdulatlanul, csukott szemmel. A nyulak nem jöttek többé, és a kert újra kivirult. A kékvizű Csendes-óceán pedig egykedvűen áramlott.

Egyedül az ember zavarja meg a világegyetem rendjét könyörtelenségével és végletes erőszakosságával. Bárhol is legyen, ott szenvedést okoz és zűrzavart kelt - saját magában éppúgy, mint a körülötte levő világban. Szemetel, pusztít, és nincs benne semmi könyörület. Az embert belülről totális zűrzavar tölti ki, következőképpen mindent, amihez csak nyúl beszennyez és össze-

* Ebben a házban lakott Krishnamurti Malibun.

zavar. Politikája valójában egy hatalomért vívott, rafinált bandaháború. Az egész csak egymással szembenálló csoportok gyűlölködése – egyéni és nemzeti szinten egyaránt. Gazdasági rendszere korlátozott, így az nem illeszkedik bele az egyetemes létezésbe. Társadalma erkölcstelen a szabad és a diktatórikus államformákban egyaránt. Az ember nem vallásos - bár hívő. Istenekhez fohászkodik, és vég nélkül végzi értelmetlen szertartásait. De miért lett az ember ennyire kegyetlen, felelőtlen, és ilyen végtelenül énközpontú? Vajon miért? Százféle magyarázat van rá, és a magyarázók, akiknek körmönfont szavai könyvek sokaságából merített ismeretekre és állatkísérletekre támaszkodnak, mind beleragadnak az emberi bánat, ambíció, büszkeség és kín hálójába. Maga a leírás sosem azonos a leírt dologgal, a szó nem egyenlő azzal, amit jelöl. Vajon azért van ez így, mert külső okokat, az embert kondicionáló környezetet kutatják, abban bízva, hogy a külső világ megváltoztatása majd előidézi az ember belső átalakulását is? Vagy azért van így, mert az ember oly nagymértékben rabja az érzékeinek, melyek mindent azonnal követelnek? Vagy azért, mert kizárólag a gondolatok és ismeretek áramlása tölti ki az életét? Vagy azért van így, mert annyira romantikus és érzelgős az ember, hogy ha az eszményeiről, színjátékairól és nagyravágyó céljairól van szó, akkor nem ismer környőületet? Vagy azért, mert az ember mindig vagy valamilyen vezetőt követ, vagy pedig saját maga válik vezetővé, guruvá?

Az ember konfliktusainak és szenvedésének kiindulópontját a külső és belső világnak ez a megosztása képezi - a szembenállásnak ez az ősrégi hagyománya tartja fogva az embert, aki így belevész ennek az értelmetlen megosztásnak a csapdájába, s a többiek rabszolgájává válik. A belső és a külső világ csak illúzió, a gondolatok szüleménye. A gondolkodás pedig - töredékes lévén maga is - a rendezetlenség és konfliktus, vagyis a széttagoltság irányába igyekszik. A gondolat nem tudja megteremtteni a rendet, vagyis az erkölcsi értékek akadálytalan áramlását. Az erkölcs

nem egyenlő a begyakorlással s a dolgok szakadatlan felidézésével. A gondolkodással szerzett tudás az időhöz kötődik. A gondolkodás, természeténél és szerkezeténél fogva, eleve nem képes megragadni az élet áramának teljességét a maga totális mozgásában. A gondolati tudás nem képes bepillantani ebbe a teljességbe, nem képes a választás nélküli éberségre addig, amíg megmarad észlelőnek, aki kívülállóként nézeget befelé. A gondolati tudásnak nincs szerepe az észlelésben. Ott a gondolkodó egy a gondolattal, az észlelő egy az észlellettel. És csakis ekkor tűnhet fel az erőfeszítés nélküli áramlás a mindennapi életünkben.

1975. április 8.

A világnak ezen a táján nem sok eső esik, évente csupán negyven-ötven centiméter, amit nagy örömmel fogadnak az itt lakók, mert az év többi részében egyáltalán nem esik. A hegyeket ekkor hó borítja, nyáron és ősszel viszont csupasz, napperzselt, sziklás és fenyegető a hegyek világa, és csupán tavasszal válik lágyan hívogatóvá. A környéken medve, szarvas, hiúz, fűrj és számtalan csörgőkígyó élt, ám manapság már eltűnőben vannak – a rettegett ember rájuk telepedett. Már esett egy ideje, és a völgy most kizöldült, a narancsfák pedig megteltek virággal és gyümölcssel. Szép ez a völgy, és nyugalmas távolságra van a falutól – valahonnan egy vadgalamb bugása hallatszott. A levegőt egyre inkább betöltötte a narancsvirágok illata, amit néhány nap múlva szinte kábítóan töményé sűrít majd a nap melege és a szélcsendes idő. A völgyet dombok s hegyek ölelték körbe, a dombok mögött a tenger, a hegyek mögött a sivatag terült el. Nyáron mindig elviselhetetlenül meleg volt, de a hely szépsége akkor is változatlan maradt – messze volt a városok őrjítő tömegétől. Éjjelente gazdag és mindent átható mélységes csönd honolt. A begyakorolt meditáció szentségtörés a szépséggel szemben. Itt minden ág és falevél a szépség örömét hirdette, és a magasba nyúló, sötét ciprus is némán ünnepeelt – a göcsörtös, öreg borsfát is átjárta az öröm árama.

Az örömet nem lehet magunkhoz hívni. Ha mégis megpróbálok, akkor az élvezetté válik. Az élvezet gondolatáramlás, és a gondolkodás semmiképpen nem képes arra, hogy örömet, elragadtatást idézzon elő. Ha pedig megpróbálja üldözőbe venni azt,

* Krishnamurti tíz napra az Ojai völgybe utazott - ebben a naplórészletben erről a völgyről ír.

ami örömteli volt, az már csak emlékkép lesz, egy élettelen foszlány. A szépség soha nem kötődik az időhöz – teljes mértékben független attól, s így az adott kultúrától is. A szépség akkor jelenik meg, amikor az *én* nincsen jelen. Az *én-t* az idő, a gondolatok áramlása, az ismeretek, a szavak építik fel. A szépség kvintesszenciája az ego elhagyásakor – a teljes figyelem állapotában – jelenhet csak meg. Az ego elengedése nem a vágy és az akarat kiszámított cselekedeteként megy végbe. Az akarat irányt szab meg, s mint ilyen ellenáll, megoszt, tehát konfliktust szül. Az ego feloldódása nem az önmagádról szerzett ismeretek sokasodásából, azok tökéletesedéséből adódik, hiszen ebben az idő, mint tényező, egyáltalán nem játszik szerepet. Az ego megszüntetésének nincs semmilyen módszere vagy eszköze. A tökéletes befelé forduló nem-cselekvés vezet a szépség igazi megfigyeléséhez.

Egymáshoz szervesen kapcsolódó tevékenységek kiterjedt hálózata alakított ki, melybe aztán belegabalyodtál, és az elméd – amit ez a rendszer idomított –, befelé is ugyanígy működik, így aztán az elérendő teljesítmény válik a legfontosabbá az életedben, ám ennek a hajtóerőnek a heve még mindig nem más, mint az ego váza. Ezért aztán gurut, megváltót követsz, eszméket és ideálokat kergetsz – az intuíció és a tudatosság helyét pedig a bizakodás és a hit töltik ki. Ha az ego nincs jelen, akkor imára, szertartásra sincs szükség. Egód csontvázának ürességét tudással, képekkel, értelmetlen tevékenységgel töltöd ki, így téve azt látszólag élővé.

Az örökkévaló szépség az elme csöndes nyugalmaiban jelenik meg – kérés nélkül, keresetlenül, a felismerés zsilvaján keresztül.

Különös rejtély lappang az éjszaka mélységes csöndjében, és a hajnal mozdulatlan némaságában, amikor a nap éppen megéri a hegyeket. Ezt a misztériumot minden élő magában hordozza. Ha csöndben ülsz egy fa alatt, akkor megérezed az őszög földet, s a föld felfoghatatlan misztériumát. Az éjszaka nyugalmaiban, amikor a csillagok tisztán és közel ragyognak, megérezheted a táguló világmindenséget, és minden dolgok rejtélyes rendjét, a végtelent és a semmit, a sötét hegyek mozgását és egy bagoly huhogását. Az elmének ebben a határtalan csendjében az idő és a tér jelenléte nélkül árad szét a misztérium. Titkot rejtenek az ősrégi templomok is, melyeket oly végtelen gondossággal, figyelemmel, azaz szeretettel építettek. A karcsú mecsetek és a hatalmas katedrálisok viszont örökre elveszítik ezt a derengő misztériumot, mivel vakbuzgóságnak, dogmáknak és katonás pompának adnak otthont. Az a mítosz, ami az elme mélyrétegeiben bújkál meg, nem misztikus, hanem érzelmes, hagyományhű és irányított. Az elme titkos fülkéiben az igazságot félrelökték a jelképek, a szavak, a képmások, amikben semmi misztikum sincs – ezek pusztán az elme hullámzásai. A tudásban és a tudásra alapozott cselekvésben csodálat, elismerés, gyönyörködés van. A misztérium azonban valami egészen más. Nem olyan tapasztalat, amely azonosítható, tárolható, felidézhető. A megtapasztalás a halálát jelenti ennek a leírhatatlan misztériumnak: a közléshez szavak, gesztusok, egy tekintet szükséges. Ahhoz azonban, hogy bensőséges kapcsolatba kerülj *azzal*, az elmédnek és a teljes valódnak is ugyanabban az időben, ugyanazon az intenzitáson és ugyanazon a szinten kell lennie a misztikummal. Ez a szeretet. És ezzel az egész univerzum misztériuma feltárul előtted.

Ma reggel felhőtlen volt az égbolt, a nap már a völgyben járt, és minden örvendezett, az embert kivéve, aki mindössze egy pillantást vetett erre a csodás földre, aztán tovább folytatta a munkáját, a bánatát, és múltó élvezeteit. Nem ért rá nézeledni: túlságosan lekötötték a gondjai, a kínlódása és az agressziója. Az ember nem veszi észre a fát, s ezért nem veszi észre a saját vajúdását sem. Amikor rákényszerül arra, hogy odanézzon, akkor vagy darabokra szedi szét, amit lát – ezt hívja elemzésnek –, vagy elfut a látvány elől, vagy nem is akarja meglátni. A látás művészetében rejlik az átalakulás csodája, az „ami van” átalakulása. Az „aminek lennie kell” soha nincs. A látás, mint cselekvés hatalmas misztériumot rejt magában. Ehhez törődésre és odafigyelésre, vagyis szeretetre van szükség.

Egy hatalmas kígyó tekergőzött át a széles földúton közvetlenül előtted – lustán mozgó, kövér, súlyos példány volt, és a közelben lévő nagyobbacska tőről érkezett. Szinte teljesen fekete volt, és a bőre fényesen csillogott, ahogy ráesett az alkonyati fény. Kényelmes ritmusban haladt előre, életereje előkelő méltóságával. Nem vette észre, hogy ott állsz, és csendben figyeled, pedig meglehetősen közel voltál hozzá. Másfél méternél is hosszabb volt, és lenyelt zsákmányától dudorodott a teste. A kígyó átkelt egy buckán, és ekkor annyira közel kerültél hozzá, hogy mindössze néhány centiméter távolságból nézhettél le rá. Villás, fekete nyelvét ki-be öltögette, és egy tágas lyuk felé kúszott. Akár meg is érinthetted volna, hiszen különös és vonzó volt a szépsége. Ekkor egy falubeli ember jött arra, és rád kiáltott, hogy hagyd békén a kígyót, mert kobraival van dolgod. Másnapra a falusiak egy kistányér tejet és hibiszkusz virágot tettek ki a buckára. Ahogy továbbmentél az úton, egy magasra nyúló és csaknem kopár bokorhoz értél, melynek szűrős, szürkés tüskéi közel öt centiméter hosszúra nőttek, és egyetlen olyan állat sem volt, amelyik meg merte volna kóstolni a húsos leveleket. Így védte magát a bokor, és jaj volt annak, aki hozzáért. Az erdőben fé-lénk, ám feltűnően kíváncsi őzek éltek, akik hagyták, hogy egy bizonyos pontig megközelítsd őket, ha azonban túlságosan közel mentél hozzájuk, akkor villámgyorsan eltűntek a bozótban. Volt közöttük egy fénylő szemű, nagy és előreálló fülű őz, amelyik egészen közel engedett magához, ha egyedül jöttél. Rozsdabarna testüket fehér foltok tarkították. Fé-lénk, szelíd, folyton éber állatok voltak, akik között nagyon jól érezted magad. Volt közöttük egy teljesen fehér példány is, bizonyára albínó.

A jó nem a gonosz ellentéte. Ami gonosz, az még soha nem érintette meg a jót, noha körülöleli azt. A gonosz nem képes ár-

tani a jónak, a jó viszont néha úgy tűnhet, hogy ártalmas, így aztán a gonosz még rafináltabbá és még rosszindulatúbbá válik. A gonoszságot lehet fejleszteni, fokozni, és végletesen pusztítóvá válhat. A gonosz az idő áramában születik, ott nevelkedik, és ott is használják fel rendkívül találékonyan. A jó ezzel szemben nem az időben születik. A jót a gondolkodás egyáltalán nem képes fejleszteni vagy táplálni. Amit a jó cselekszik, az nem látható, nincs oka, s ennél fogva nincs következménye sem. A gonosz nem válhat jóvá, mert ami jó, az nem a gondolat produktuma – a jó a gondolatokon túl helyezkedik el, ugyanúgy, ahogy a szépség is. Amit a gondolat teremt, azt a gondolat vissza is tudja csinálni, de a jó nem ez. Mivel a jó nem időbeli, ezért nincsen tartózkodási helye sem. Ahol a jó jelen van, ott rendezettség van, ez a rend azonban nem a tekintély, a büntetés és jutalom parancsolta rend. Ez a rend életbevágóan fontos, különben a társadalom elpusztítja önmagát, és az ember eltorzul: gonosszá, gyilkossá és erkölcstelenné válik. Mert az ember maga a társadalom – a kettő elválaszthatatlan egymástól. A jó törvénye örökérvényű, változatlan és időtlen. Természete az állandóság, és ezért végtelen biztonságot jelent. Másfajta biztonság nincsen.

A tér: rendezettség. A tér: idő, hosszúság, szélesség és tömeg. Ma reggel a tenger és az égbolt határtalanul nagyoknak tűnik. A látóhatár – ahol a sárga virágokkal teleszórt dombok találkoznak a távoli tengerrel – a föld és az égbolt rendezettségének, kozmikus rendjének ad formát. A magasba nyúló, sötét, magányos ciprus a szépség rendjét mondhatja magáénak; az erdős dombon pedig az a távoli ház követi az alacsony dombok fölé magasodó hegyek mozgását. A zöldellő mező s a rajta legelő tehén kívül van az időn. A dombon felfelé kaptató ember azonban a saját gondoljaiból kialakított szűk térnek a foglya.

A *semminek* is van tere – kiterjedését nem szabja meg a gondolat mértéke, vagyis az idő. Ebbe a térbe az elme nem képes behatolni, pusztán megfigyelője lehet. Ebben a megfigyelésben azonban nincs jelen tapasztaló. Ennek a megfigyelőnek nincs se múltja, se kapcsolódási pontja, se mítosza, így tehát a megfigyelő azonos azzal, *ami van*. Az ismeretnek kiterjedése van, elegendő tere azonban nincs, mivel éppen a súlyánál és a kiterjedésénél fogva eltorzítja és megfojtja a saját terét. Az *én-ről* nincs magasabb vagy alacsonyabb rendű ismeret. Az *én* pusztán egy szavak alkotta szerkezet, gondolatokkal bevont csontváz. A gondolkodás képtelen áthatolni a saját szerkezetén. Amit a gondolkodás összegyűjtött, azt képtelen megtagadni, és még ha meg is tagadja, az csak a további nyereség elutasítását jelenti. Amikor az *én* ideje nincs többé, akkor tárul fel a mértékkel nem mérhető tér.

Ez a mérték nem más, mint a jutalom és büntetés, a nyereség és veszteség váltakozása; a viszonyítás és alkalmazkodás, a hagyománytisztelet, illetve annak elutasítása. Ez a mozgás: idő – a reményekkel teli jövő és a ragaszkodás, vagyis a múlt. Az *én* egész szerkezete nem más, mint ez a kiterjedt hálózat, és az *én* összekapcsolódása a legfelső lényvel vagy legvégső alapelvvel

még mindig csak a saját területén belül való mozgást jelenti. Ez mind gondolatok áramlása. A gondolat tehet, amit akar, semmiképpen nem tud behatolni az időnélküliség terébe. A gondolat által létrehozott tananyagok és gyakorlatok nem fogják kinyitni a zárat, hiszen valójában nincsen semmiféle ajtó, és nincsen semmiféle kulcs. A gondolkodás pusztán arra képes, hogy tudatosítsa saját soha véget nem érő működését, tisztességtelen hajlamait, saját maga megtévesztését és az illúzióit. A megfigyelő is és a megfigyelt is: gondolat. A gondolatok istenei: a gondolatok saját kivetülései – és ezen istenek imádata saját magad imádatát jelenti. Ami a gondolat mögött, az ismerten túl rejlik, azt nem lehet elképzelni, nem lehet mítosszá alakítani, nem lehet belőle pusztán néhány kiválasztott számára elérhető titkot csinálni. Az ott van előtted, csak lásd meg.

1975. április 23.

A széles folyó nyugodt volt, akár egy malomtó. A víztükör teljesen kisimult; nagyon korán volt, a reggeli szellő még nem ébredt fel álmából. A csillagok élesen tündökölve ragyogtak a vízen, s az esthajnalcillag volt a legfényesebb közöttük. A túlparton fák sötétlettek, s a közöttük megbújó falu még az igazak álmát aludta. A levél se rezdült, és az öreg tamarindfáról a kis kuvikok hangja hallatszott; ott laktak a fán, s amikor a reggeli napsugarak elérték a fa ágait, élvezettel szívták magukba a nap melegét. A zöld papagájok sem kezdtek még el lármázni. Minden teremtmény, még a rovarok és a kabócák is lélegzetvisz szafojtva s áhítattal várták a napfelkeltét. A folyó mozdulatlan volt, és most hiányoztak róla a megszokott kis csónakok a homályos lámpáikkal. A titokzatosan feketéllő fák felett most lassan derengeni kezdett. Minden élőlényt áthatott a meditáció e pillanatának misztériuma. Az elméd időtlen volt, mérték nélküli; nincs mérőeszköz, amivel megmérhetnéd, hogy meddig tartott az a pillanat. Csak annyit tudsz, hogy egyszer csak megmoccan- tak és felébredtek a papagájok és a baglyok, a varjak és a seregélyek, a kutyák, és a túlpartról beszédhangok szűrődtek át. És az aranyló nap egyszerre csak a fák fölé ért, s már ott bujkált a lombok között. Felébredt álmából a széles folyó is, és útjára indult. Áramlott az idő, a hosszúság, a szélesség, a tömeg, és feléledt a soha véget nem érő élet.

Milyen szép volt a reggel, a tiszta fény és a nap aranyhídja a folyóvízen. Egy voltál a világmindenséggel, a múlhatatlan szépséggel és az együttérzés örömeivel. Csupán *te* nem voltál ott - hogy-

* Krishnamurti visszatért a Malibun levő házba.

ha *te* ott vagy, akkor mindez nem lett volna ott. Te vagy az, aki magaddal hozod a kezdetet és a befejezést, hogy aztán újrakezdhess, újra meg újra.

A valamivé válás bizonytalansággal és labilitással jár együtt. A semmiben tökéletes az állandóság, és így a világosság is. Ami változatlan, az soha nem halhat meg. A rothadás a valamivé válásban rejlik. A világ folyton arra törekszik, hogy valamivé váljon, hogy elérjen vagy megszerezzen valamit, emiatt aztán retteg a vesztéstől és a haláltól. Az elmének át kell préselnie magát a saját maga alkotta szűk nyíláson, vagyis az *én-en*, és akkor meglátja ezt a hatalmas *semmit*, aminek az állandóságát az elme nem is képes felmérni. A gondolkodás arra vágyik, hogy ezt a *semmit* megragadja, felhasználja, tökéletesítse és piacra dobja. A semmit elfogadhatóvá és tisztelhetővé kell először tenni ahhoz, hogy az imádat tárgyává válhasson. A gondolkodás nem tudja kategóriákba helyezni, tehát számára nyilvánvaló, hogy káprázat és csapda az egész, vagy pedig csak a néhány kiválasztott számára elérhető talány. így aztán a gondolkodás járja tovább a saját kis gonosz útjait, megrettenve, kegyetlenkedve, öntelten. A gondolat soha nem stabil, noha hiúságában azt hiszi magáról, hogy a tetteiben, a felfedezéseiben, az összegyűjtött ismereteiben stabilitás van. A gondolkodás számára valóság válik abból az álomból, amit dédelget. Ám amit a gondolkodás alakít valósággá, az soha nem az igazság. A *semmi* nem egyféle valóság, hanem maga az igazság. Az a szűk lyuk, amit az *én* jelent, a gondolat által alkotott valóság; vagyis az a csontváz, amire a gondolkodás az egész létét - széttagoltságának, fájdalmának, bánatának és szeretetének a valóságát - felépítette. A gondolkodás egy vagy több istenének a valósága nem más, mint gondosan felépített gondolati struktúra: a gondolat imádságai, szertartásai és romantikus áhítata. A gondolat valóságában nincs se stabilitás, se tiszta átláthatóság.

Az **én** ismerete idő, távolság, szélesség, tömeg – ez az ismeret felhalmozható, és létraként szolgálhat ahhoz, hogy valamivé válj, fejlődj, és hogy elérj valamilyen célt. Ám ez a tudás semmiképpen sem fogja felszabadítani az elmét saját valóságának a terhe alól. Te magad vagy a teher – ennek az igazsága e helyzet meg-látásában rejlik, ami egyben megszabadít a tehertől. Ez a szaba-dulás azonban már nem a gondolat valósága. Cselekedni annyi, mint látni. A cselekvés pedig a **semmi** stabilitásából és világossá-gából fakad.

Minden élő teremtmény rá jellemző érzékenységgel, sajátos életmóddal, saját tudattal rendelkezik, az ember azonban azt képzei, hogy ő felsőbbrendű, aminek az a következménye, hogy nem tud többé szeretni, elveszti a méltóságát, érzéketlenné válik, szíve megkérgesedik, és pusztító hajlamok ébrednek benne. Kellemes és derült reggel fogadta a narancsligetek völgyében, ahol a narancsfák gyümölcsökkel és tavaszi virágaikkal pompáztak. Az északra fekvő hegyek néhol hóval voltak megszórva, amúgy kopáran, zordan és magányosan magasodtak, de a kora reggeli égbolt lágy kékségéből kirajzolódva nagyon közel, szinte kéznyújtásnyira voltak. A mérhetetlen életkor, a sérthetetlen fenség és az időtlen remekmű szépségének hangulatát árasztották magukból. Végtelenül nyugalmas volt a reggel, s narancsvirágillat töltötte be mindenütt a levegőt, ezt a csodálatos fényességet. A világ e tájékán a fénynek különös minősége van: mindent áthat, eleven és szemet kápráztató. Szinte a tudatod mélyére hatolt, végigsöpörve annak minden sötét zugát, és felfokozott örömet váltott ki, s együtt örvendezett veled minden egyes falevél és fűszál. A szajkó ágról ágra ugrált, és kivételesen nem rikoitozta halálra magát. A fény és a végtelen elmélyültség csodálatos reggele volt ez.

A tudatot és annak tartalmát az idő hozta létre. A tudat így az idő terméke. A tudatot a saját tartalma építi fel – tartalom nélküli tudat, ahogy ismerjük, nem létezik. Akkor semmi sincsen. Az okok és körülmények nyomására a tudaton belül egyik helyről a másikra tologatjuk a kis darabokat, de továbbra is a fájdalom, a bánat és az ismeretek területén belül maradunk. Ez a mozgás – vagyis a gondolkodás és méricksélés – egyet jelent az idővel. Ez a mozgás értelmetlen rejtőzködés saját magad elől, hiábavaló bújócskázás a gondolat árnyéka és anyaga között, a

gondolat múltja és jövője között. A gondolat képtelen megtartani a pillanatot, mert a jelen pillanat nem része az időnek. A jelen pillanata az idő megszűnése. Az idő megállt ebben a pillanatban, nincs mozgás ebben a pillanatban, ennél fogva ez a pillanat nem áll kapcsolatban semmilyen más pillanattal. A jelen pillanatnak nincs oka, így nincs kezdete, sem vége. A tudat nem képes magába foglalni a pillanatot. A **semmi** e pillanatában a minden van jelen.

A meditáció: a tartalom kiürítése a tudatból.

J iddu Krishnamurti (1895-1986) kivételes története még korra gyermekkorában kezdődött. A kisfiút a Teozófiai Társaság néhány tagja „fedezte föl” egy indiai tengerparton. Ok nem kevesebbet, mint az új Megváltót, az újjászületett Jézust, a világ spirituális megmentőjét vélték meglátni benne akkor. Krishnamurti ehelyett végül korának egyik legintenzívebb hatású gondolkodójává vált.

Az 1920-as években még ezrek – köztük haladóbb szellemű politikusok, érdeklődő újságírók, spirituális útkeresők, idealista filozófusok, költők, művészek – gyűltek össze, hogy az „új Krisztus” előadásait meghallgassák. 1929-ben azonban – négy évvel korábban átélt megvilágosodása után – Krishnamurti egy drámai beszédében feloszlatta a köré gyűlteket, és végleg hátat fordított a Teozófiai Társaságnak. Ezt követően indult önálló spirituális tanítói útjára, mindvégig távol tartva magát a különféle szektáktól és dogmáktól. Ilyen módon több mint hatvan éven keresztül utazott a világban, hogy előadásokat tartson, amelyek fő üzenete az volt, hogy kizárólag az hozhatja el a békét a társadalmak számára, ha az egyéni szívekben és lelkekben végbemegy egy teljes átalakulás.

Krishnamurti egész életén keresztül hangsúlyozta, hogy nem akar követőket maga mellé. „Valaki mást követni mindig hibás döntés - bárki legyen is az, akit követni akarsz” mondta, így nem is létesült körülötte hívőkből vagy tanítványokból álló szervezet, nem bízott meg senkit beszédei értelmezésével, csupán az volt a kérése, hogy azok, akik egyetértenek gondolataival, halála után mindenféle változtatás nélkül őrizzék meg az utókor számára előadásainak hiteles felvételeit, leiratait, és tegyék azokat széles körben hozzáférhetővé. Mára

több, mint hetven könyv, valamint hang- és videokazetták százai őrzik beszédeit, cikkeit és leveleit.

Jiddu Krishnamurti 1895. május 12-én született Mandanapalléban, Dél-Indiában, és 1986. február 17-én, Kaliforniában kilencven évesen halt meg.

Jiddu Krishnamurti (1895-1986) kivételes története még kora gyermekkorában kezdődött. A kisfiút a Teozófiai Társaság néhány tagja „fedezte föl” egy indiai tengerparton. Az 1920-as években még ezrek gyűltek össze, hogy az „új Krisztus” előadásait meghallgassák, 1929-ben azonban – négy évvel korábban átélt megvilágosodása után – Krishnamurti egy drámai beszédében feloszlatta a köré gyűlteket, és végleg háttal fordított a Teozófiai Társaságnak. Ezt követően indult önálló spirituális tanítói útjára, mindvégig távol tartva magát a különféle szektáktól és dogmáktól. Krishnamurti egész életén keresztül hangsúlyozta, hogy nem akar követőket maga mellé. „Valaki mást követni mindig hibás döntés – bárki legyen is az, akit követni akarsz” mondta. Több, mint hatvan éven keresztül utazott a világban, hogy előadásokat tartson, amelyek fő üzenete az volt, hogy kizárólag az hozhatja el a békét a társadalmak számára, ha az egyéni szívekben és lelkekben végbemegy egy teljes átalakulás.

